Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Державний політехнічний музей
Науково-технічна бібліотека ім. Григорія Денисенка
Факультет соціології і права
Кафедра історії

УКРАЇНА: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ПАМ'ЯТЬ

**Реферати,
виголошені на XXVI та XXVII студентських
науково-практичних конференціях**
2022, 2023 рр.

Київ 2024

УДК 048.34:94(477)
У45

У45 **УКРАЇНА: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ПАМ'ЯТЬ.** Реферати, виголошені на XXVI та XXVII студентських науково-практичних конференціях (Київ, 2022, 2023 рр.). — К. : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2024. — 100 с.

До збірника увійшли студентські наукові реферати, присвячені історичній минувшині України. Розглядаються актуальні проблеми етнічного та етнополітичного розвитку суспільства, досвід державотворення й правотворення, життєвий і творчий шлях видатних особистостей, повсякдення, культурне життя українського народу, питання історії науки і техніки. Розрахований на викладачів і студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться історією України.

УДК 048.34:94(477)

Редколегія:

С. О. Костилєва, докторка історичних наук, професорка *(голова редколегії)*; А. А. Кізлова, докторка історичних наук *(заступниця голови редколегії)*; А. І. Махінько, кандидатка історичних наук; С. В. Чолій, кандидат історичних наук *(відповідальний секретар)*; Т. В. Шевчук, кандидатка історичних наук.

Затверджено до друку Вченою Радою ФСП
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
Засідання ВР ФСП: Протокол № 4 від 6.11.2024 р.

© Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», 2024

Склад Оргкомітету студентської науково-практичної конференції «Україна: історія, культура, пам'ять»:

Костилєва Світлана Олександрівна — докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії ФСП, Голова Оргкомітету

Чолій Сергій Васильович — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП, заступник Голови Оргкомітету

Кізлова Антоніна Анатоліївна — докторка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП

Хитровська Юлія Валентинівна — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП

Махінько Анна Іванівна — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП

Шевчук Тетяна Вікторівна — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП

Бузань Віталій Юрійович — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП

Тарасюк Марина Юріївна — викладачка кафедри історії ФСП

Жовта Ілона Іванівна — викладачка кафедри історії ФСП

Булка Олег Вячеславович — викладач кафедри історії

Секція І.
Культурне життя українського народу. Особистість, соціум в історичному вимірі

Гресь О. М.,
студентка ННВПІ КПІ ім. Ігоря Сікорського

МІСЦЕ Й РОЛЬ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

Давньогрецька міфологія була невіддільною частиною розвитку однієї з цивілізацій Стародавнього світу — Еллади. На сучасному етапі вчені вивчають давньогрецькі міфи, щоб краще зрозуміти релігійні та політичні інститути Стародавньої Греції й природу самого міфотворення. Окрім того, багато міфів були пов'язані з конкретними географічними місцями, вивчення яких дає змогу сформувати уявлення про довкілля давнього світу. Певні давньогрецькі міфи було створено за мотивами реальних подій. Деякі відомості, які можна почерпнути з міфів, зокрема географічні назви, події та персоналії, є цінними для вивчення історії людства. Ми дослідили, в яких міфах згадується Чорноморський регіон та яке він мав значення в міфології Давньої Греції. Ця розвідка має на меті проаналізувати давньогрецькі міфи та з'ясувати місце й значення Чорноморського регіону в міфології Стародавньої Греції.

Чорноморський регіон відігравав важливу роль у деяких давньогрецьких міфах, хоча він і не займає таке центральне місце, як Середземномор'я або інші більш відомі місця в грецькій міфології.

Один відомий український острів також став місцем, що має цікаве міфічне минуле. Йдеться про острів Зміїний. За давньогрецькою легендою, цей острів підняла з моря богиня Фетіда для свого сина Ахілла. Перша згадка про о. Зміїний з'явилася у писемних джерелах кінця VII ст. до н. е. — там він називався Левка (Левке), або Білий — завдяки його білій мармуровій основі та (імовірно) білих змій. Для стародавніх греків о. Зміїний був священним, адже за легендою, там був похований Ахілл. У VIII або VII ст. до н. е. в поемі «Ефіопис» розповідається, що після того, як Ахілл отримав смертельну травму щиколотки під Троєю, його останки перевезла на о. Білий його мати Фетіда. Пізніші латинські автори Пліній Старший і Флавій Арріан назвали згадуваний острів «островом Ахілла». За словами Флавія Арріана, на острові діяв храм, присвячений Ахіллу, де містилася стародавня дерев'яна статуя героя. В храмі було багато підношень від тих, хто його відвідував, включаючи пер-

сні, чаші та дорогоцінні камені. Цікаво, що Діонісій Александрійський називав цей острів «островом героїв», підкреслюючи, що тут поклонялись як Ахіллові, так і Патроклу, за свідченнями Флавія Арріана [5; 6].

Афінський автор II ст. Філострат у праці «Про героїв» писав про перебування певний час амазонок на острові Зміїному. Античні письменники розрізняли три групи амазонок, і азійські амазонки мешкали по берегах Чорного моря, в районі річки Фермодонт на Понті, й заснували міста Смірну, Ефес тощо [1].

Варто зазначити, що до I тис. до н. е. більшість греків мало знали про землі на північ від Чорного моря, яке вони називали «Pontos euxeinos» або «Гостинним морем». Вже в VII–VI ст. до н. е. Крим та Північне Причорномор'я стали частиною грецької ойкумени. Тоді розпочали швидко зростати грецькі колонії регіону: Ольвія, Пантікапей, Феодосій та Херсонес тощо. Ці колонії були центрами торгівлі та культурного обміну між грецьким і «варварським» суспільствами. Територія сучасної України, розташована на периферії давньогрецької цивілізації, була місцем зустрічі двох різних культурних сфер [2, с. 28–32].

Найвідоміший грецький міф, що пов'язаний із регіоном Чорного моря, — це пошуки золотого руна, вовни крилатого барана Хрисмаллоса. Згідно з міфом, Ясон і аргонавти вирушили в подорож до Колхіди (старогрецька назва Західної Грузії) на східному узбережжі Чорного моря, щоб отримати золоте руно [4].

Також варто згадати й про Кавказькі гори між Чорним та Каспійським морями. У деяких версіях міфу про Прометея титан викрав вогонь у богів і дав його людству, за що був прикутий до скелі в Кавказьких горах. Вершина, до якої був прикутий Прометей, різниться в різних версіях цього міфу (пік Казбек, Ельбрус тощо). Кавказькі гори вважалися віддаленим місцем, де Прометей виніс покарання. Ці гори були містичними для стародавніх греків, вони позначали межу відомого світу й асоціювалися з далекими й екзотичними країнами. Міф про покарання Прометея на Кавказьких горах додав до грецької міфології елемент невідомого та далекого [3].

Отже, міфи є об'єктом вивчення багатьох наук. Сучасні вчені з різних дисциплін визнають цінність міфів для розуміння історії. Регіон Чорного моря не був головним осередком грецької міфології, але він став тлом для певних міфологічних пригод і подій як місце подій у міфах про пошуки золотого руна, прикутого Прометея, а також у легенді про о. Зміїний.

Козовик І. Я. Словник античної міфології. Київ, 1985. 236 с.

Плохій С., Пономарів О. Д. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Клочко. Х., 2016. 496 с.

Cartwright M. Prometheus // World History Encyclopedia. 2013. URL: https://www.worldhistory.org/Prometheus/.
Macquire K. Golden Fleece // World History Encyclopedia. 2022. URL: https://www.worldhistory.org/Golden_Fleece/
Moss C. Ukraine Island Is Where Achilles Supposedly Went Mad and Wiped Out the Amazons / Candida Moss // The Daily Beast Company LLC. 2020. URL: https://tinyurl.com/dchjw83n.
Stróżyński M. Ukraine's Island of Heroes // Antigone. URL: https://tinyurl.com/y3fmn8ur.

Науковий керівник — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Бузань В. Ю.

Малярчук Б. В.,
студент ІАТЕ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ВЕЛИКИЙ ЛУГ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Великий Луг — це сакральне місце для усього українського козацтва, що завжди дивувало таємничим минулим. Адже його історія сягає кам'яної та бронзової доби (залишки пам'яток трипільської культури, сліди осілих та кочових народів: аланів, готів, гунів, хозарів, давніх слов'ян, греків, татар, вірмен тощо) [5]. Із Великим Лугом пов'язані легенди про характерників, непереможних воїнів, які використовували надприродні здібності для охорони козацьких куренів, вірили в сили потойбіччя і могли зв'язуватися з ними (за однією з версій, козацький чуб слугував для такого зв'язку) [1].

Мета цього дослідження — розкрити історичне, культурне та стратегічне значення Великого Лугу для українського козацтва, простежити його долю крізь століття та оцінити сучасний стан цієї сакральної для українців території.

Варто зазначити, що, за переказами, початок козаки-характерники беруть ще від давньоруських язичницьких волхвів, віщунів і чарівників. Найвідомішим козаком-характерником був козак Мамай, ідеалізований образ козака-мандрівника, воїна, мудреця, казкаря і характерника в одній особі [1]. Багато козацьких гетьманів, кошових отаманів і відомих полковників зажили славу характерників. Наприклад, Самійло Кішка, Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Іван Сірко. Так, легендарний Іван Сірко, який за життя провів десятки битв, не програв жодної, обирався не раз кошовим отаманом. Існує легенда, що козаки 5 років не ховали Сірка після його смерті. Возили його тіло з собою в походи, були переконані, що він і мертвий наводить острах на ворогів та допомагає їх перемага-

ти. А згодом відрізали його праву руку, з нею ходили на війну й за необхідності виставляли її наперед, приказуючи: «Стій! Душа і рука Сіркова з нами!» [13].

Для козаків Великий Луг був абсолютно сакральною місцевістю, яка пов'язана з українською військовою етикою, культурою та спрагою до свободи. Козаки вважалися одними з найкращих воїнів, навіть кращими за османських. Не без їхньої участі відбулася важлива перемога християнської коаліції у битві за Відень (1683 р.). Самі Січі стояли у місцях, з яких було легко випливати човнами на Дніпро чи виходити кіньми у степ, тому не один раз траплялося, що вороги захоплювали і руйнували Січ, але викорінити запорожців їм ніколи не вдавалося, бо козаки закопували в піски гармати і скарби, й, подавшись човнами в непролазні хащі Великого Лугу, перебували там доти, аж поки вороги відходили геть [6]. По суті, на Великому Лузі збудували перший український флот. Чайки вперше з'явилися у Базавлуцькій Січі. Вони були відкритими човнами без палуби з лавами, які зміцнювали водночас всю конструкцію. Ніс і задню частину будували майже однаковими і, коли треба було розвернутися, козаки не обертали корабель, а просто переставляли кермо з носа в задню частину. Такого ноу-хау не було в жодного тодішнього флоту. Це давало унікальну маневреність [15].

Великий Луг був не лише важливим історичним надбанням для українців, а й годувальником. Дніпро і його протоки повнилися рибою, та не простою. Зокрема, Адріан Кащенко (1858–1921) в праці «Великий Луг запорозький» писав, що «водилися у водах Великого Лугу велетенські білуги, …що ледве шестеро козаків здужали підняти одну на плечі, а попід кручами, в чорториях, ховалися гладкі, товстоголові соми, цілими табунами плавали осетри, севрюги та стерляді…» [6; 7]. Такі спогади очевидців про Великий Луг зібрав наприкінці XIX ст. дослідник козацтва професор Дмитро Яворницький. Запорожці навіть експортували мед і віск до Європи [11].

Під час Другої світової війни Великим Лугом цікавилися нацисти: на території Нижньої Наддніпрянщини вони проводили масштабні археологічні розкопки, щоб відшукати сліди готів [19]. Про готів на Дніпрі йшлось у скандинавській сазі «Про Хервер і Хендріка», її було записано в Ісландії у XIV ст. і в ній розповідалося про події IV ст., коли готи воювали з гунами [20]. Сага включає згадку про «славну діброву, що Мюрквідом зветься». Мюрквід із давньоскандинавської перекладається як «похмурий ліс», і це ніщо інше, як Великий Луг. У 1942–1943 рр., попри напружені бойові дії на фронті, німці залучали багатьох людей до археологічних пошуків у Пониззі Дніпра. Планувалися розкопки готського могильника біля с. Новоолександрівка Запорізької обл., також

під керівництвом доктора Ф. Брауха група нідерландських археологів за завданням нацистського науково-дослідницького інституту СС «Аненербе» проводила розкопки в Солонянському районі. Відступаючи на захід, нацистські окупанти захопили з Дніпропетровського музею картини, вази, порцеляну, археологічні експонати — все найцінніше [12].

Свої плани на ці території мала й радянська влада. Вони спрямовувалися на електрифікацію й програми зрошення, а також на забезпечення водопостачання Кримського півострова. Проте ці далекосяжні плани мали реалізуватися за умови, коли, для втілення абстрактної ідеї загального щастя та добробуту, з легкістю перекреслювалося б життя десятків тисяч людей. Адже їх змушували стати переселенцями, які втратили не лише рідні будинки, але й могили предків. Втілення цієї ідеї також призвело до втрати природних багатств і земель Великого Лугу, що мало серйозні наслідки для екосистеми та природного середовища [9]. Всі ті місця, де запорожці кілька століть тому їздили верхи на конях чи ходили пішки вздовж валів Січей, було затоплено, й до них можна було дістатися хіба що з аквалангом, а козацька топоніміка — назви сіл, мікротопоніміка урочищ, струмків, річечок — були втрачені назавжди [11].

Український кінорежисер О. Довженко писав у щоденниках: «Як же колгоспники поставилися до ідеї моря та переселення? Проклинають усі, кого переселяють. Всіх, хто цей захід здійснює!», а також варто згадати крилату цитату, датовану осінню 1954 р., «нове наше море — це нове наше горе» [5]. Створення каскаду водосховищ на Дніпрі було загальним горем для всього традиційного українського суспільства, яке там жило. Багато родин постраждало. Каховське водосховище, площею близько 2000 км^2, затопило три десятки прибережних сіл та заповідну територію, відому як Великий Луг. Тоді внаслідок затоплення 212 000 га землі було переселено до 150 тис. осіб, під водою опинилося близько ста населених пунктів та чимало історичних пам'яток, зокрема столиця хана Мамая — місто Замик. Затоплення земель спричинило неусувне порушення екологічної рівноваги регіону. Людям довелося полишати власні домівки та адаптуватися до нових умов життя. Але в тоталітарному суспільстві ніхто ні в кого не запитував, людей просто насильно виселяли, а якщо були противники виселення, то їх переселяли не в сусіднє новостворене місто, а світ за очі, навіть за межі України [16].

Олена Апанович була одним із останніх істориків, які застали Великий Луг у первозданній красі та дослідили місця Базавлуцької, Чортомлицької й Підпільненської Січей. 1951 р. вона плідно працювала в археологічній експедиції, що провадила розкопки на місцях Запорозьких Січей напередодні будівництва Каховської ГЕС. Цій дослідниці можна подяку-

вати за те, що вона в тяжкі часи, коли ще далеко було навіть до слабкої хрущовської «відлиги», будила українську національну свідомість, доносячи до народу істину про його славетне минуле, замовчуване і оббрі-хуване з боку колонізаторів [8].

Підривом Каховської ГЕС російські окупанти спричинили значне падіння води біля о. Хортиця. Вода спала більше ніж на два, майже на три метри. Було виявлено понад 2000 археологічних артефактів, здебільшого це фрагменти кераміки, предмети з кременю та металу, наконечники, грецькі амфори різних періодів, предмети часів Візантії. Обміліле водосховище приховувало німецькі каски та боєприпаси зразка минулого століття, залишки будівель, кістки людей, щелепи мамонтів та навіть цілі кладовища [14]. Знайдені предмети датуються в хронологічних межах від VII тис. до н. е. і закінчуються добою козацтва. Нещодавно виявлено кинджал доби пізньої бронзи, який вважається дуже рідкісною знахідкою, тому що бронза на той час була як золото [18]. Також було знайдене ядро XVIII ст., дуже багато уламків посуду часів Середньостогівської культури (V–IV ст. до н. е.). Трапляються й залишки монументальних споруд, як-от козацької церкви [17]. На дні Каховського водосховища знайшли печери Свято-Григорівського Бізюкова монастиря (чоловічий монастир, що в минулому займав друге місце в Україні після Києво-Печерської лаври), де, за легендою, проходила «золота жила» [4].

Отож, Великий Луг — це сакральна місцевість, що є колискою українського козацтва. Свого часу під водами Каховського водосховища опинилися 2155 км^2 території сучасних Запорізької, Дніпропетровської та Херсонської обл. Це був злочин, який скоїла радянська влада передусім для знищення національної свідомості, пам'яті та української історії, традицій і звичаїв нашого народу, побуту й способу його життя. Коли було зведено нині зруйновану Каховську греблю, то в 1955–1958 рр. наповнювався водою Каховський резервуар, і на його дні опинилися Томаківська (1564–1593 рр.), Базавлуцька (1593–1640 рр.), Микитинська (1628–1652 рр.), Чортомлицька (1652–1709 рр.), Кам'янська (1709–1711 рр.; затоплена частково) і Нова (Підпільненська) Січі (1734–1775 рр.) [10]. Підрив дамби Каховської ГЕС російськими військовими по праву може вважатися актом геноциду. Але внаслідок цього страшного злочину вперше за 70 років ми зможемо побачити славетний і загадково-містичний Великий Луг — місце сили українського народу, його величі й героїчного минулого. Військові звитяги наших славних предків і сьогодні надихають українських воїнів на перемогу. Недарма ж військові підрозділи ЗСУ, які нині боронять Україну, з гордістю носять ім'я запорозьких козаків [3].

Історія Великого Лугу яскраво демонструє нерозривний зв'язок між ландшафтом, історичною пам'яттю та національною ідентичністю україн-

ців. Саме тому дослідження та збереження спадщини Великого Лугу критично важливе для розуміння української історії та підтримки національної свідомості в сучасних умовах. У підсумку, Великий Луг постає перед нами не просто як географічний об'єкт, а як живий символ української державності, волелюбності та незламності духу. Його історія — це історія боротьби, витривалості та відродження, що особливо актуально в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна. Подальше вивчення та збереження культурної спадщини Великого Лугу має стати пріоритетним завданням для науковців, громадськості та держави.

Водохреща (Ордань) — за народним календарем 19 січня. Як святкували і що їли з нагоди свята. Вітер з байраку // Мамаєва Слобода. 2009. URL: http://surl.li/kqxiit

Года М. Великий Луг — домівка козаків: як руйнування Каховської ГЕС допоможе віднайти втрачену культуру, 2023. URL: http://surl.li/idsjij

Деркач Н., Бистрова В. Запорізькі медійники дізнались дещо нове про таємниці Великого Лугу // Національна спілка журналістів України (НСЖУ), 2023. URL: http://surl.li/avulvi

Завадська Ю. На дні Каховського водосховища знайшли печери монастиря // CREDO, 2023. URL: http://surl.li/qfaavt

«Каховське море» — велике горе, 2023. URL: http://surl.li/lyguwg Кащенко А. Великий Луг запорозький. URL: http://surl.li/zhljqm

Кащенко А. Великий Луг запорозький. URL: http://surl.li/zhljqm

Кульженко В. Козацька Атлантида: забута історія Великого Лугу, яка вийшла на поверхню після зникнення Каховського водосховища, 2023. URL: http://surl.li/ifenlj

Мицик Ю. Спомин про «козацьку матір»: до 100-річчя від дня народження Олени Апанович // З перших уст, 2019. URL: http://surl.li/povzzu

Остання велика будова комунізму в Україні. Як зводили Каховську ГЕС. Фрагменти, 2023. URL: http://surl.li/sxqtwx

Пісоцький В. Гуляй, Дике Поле: окупанти підривом Каховської ГЕС звільнили від води сакральну для України територію і відродили душі козаків-характерників // Зоря, 2023. URL: http://surl.li/dockwa

Полюхович Д. Шість січей Великого Лугу. На території Каховського водосховища зародилася мрія, яка підіймала на боротьбу покоління українців, 2023. URL: http://surl.li/owjwux

Рижков В. В Україні німці шукали своє коріння // День. 2009. № 74. URL: http://surl.li/zvrahp

Сухомлин К. Козаки Характерники, 2014. URL: http://surl.li/zufgmq

Фещенко А. Археологи знаходять унікальні артефакти на дні Каховського водосховища (фото) // Главком, 2023. URL: http://surl.li/nvcdom

Черненко О. Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє, 2023. URL: http://surl.li/ordydx

Черниш О. Майбутнє Каховського водосховища. Відновити, покращити, залишити як є? 2023. URL: http://surl.li/dhccvr

Шиян О. На дні Каховського водосховища масово знаходять давні артефакти // ZAXID.NET, 2023. URL: http://surl.li/zxwyed

Штогрін І. Понад 2 тисячі археологічних пам'яток виявили біля Хортиці після руйнування Каховської ГЕС // Радіо Свобода Україна, 2023. URL: http://surl.li/uirtzq

Шурхало Д. Повернення Великого Лугу: археологічні скарби Каховського водосховища знову на суходолі // Радіо Свобода Україна, 2023. URL: http://surl.li/abqwdt

Ядро 18 століття, кований костиль, довбаний човен: що вже знайшли і що реально знайти на дні Каховського водосховища, 2023. URL: http://surl.li/lyukrr

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Черножуков К.,
студент ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

БЕРЕСТЕЙСЬКА ЦЕРКОВНА УНІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Берестейська церковна унія 1596 р. є надважливою подією для українських земель. На соборі в Бересті виникла нова — унійна або греко-католицька церква, підпорядкована Папі Римському, проте церковні обряди, свята, особливості храмового будівництва залишалися православними, а мовою богослужіння була церковнослов'янська (українська).

Передумовами для унії стали загальноєвропейські реформаційні й контрреформаційні рухи. В Німеччині, що межує з новоутвореною Річчю Посполитою, Мартін Лютер виголосив відому промову про відсутність необхідності в багатій католицькій церкві. Ця подія започаткувала реформаційний рух на території католицького королівства Польського. Утворюилася нова гілка в християнській релігії — протестантизм. Внаслідок втрати авторитету, католицька церква провела контрреформаційну політику, складовими якої стали створення ордену єзуїтів та його діяльність в українських землях. Серед православних ідеї протестантизму майже не поширювались, а якщо і були прихильники, то в середовищі шляхти.

Криза католицької церкви, її спроби повернути авторитет та намагання поширити католицизм, і бажання православних зрівнятись у правах з католиками, сприяли діалогу про об'єднання церков. Обговорення викликало жваву полеміку, як наслідок — появу нового жанру — полемічної літератури. Авторами були як прихильники (Петро Скарга «Про єдність церкви Божої», Іпатій Потій, Михайло Рогоза), так і противники унії (Герасим Смотрицький «Протестація», Мелетій Смотрицький «Тренос», Іван Вишенський «Послання до єпископів»). Обидві сторони в ході полеміки активно використовували не тільки Біблію, постанови Соборів Вселенських, патристику, документальні матеріали, математичні й астрономічні розрахунки, але й власне літературні жанри та прийоми. У переважно публіцистичний текст вводилися літературні моти-

ви, сюжети, цитати, алюзії, ремінісценції з інших текстів. Окрім того, для полемічної літератури властива багатожанровість: це науково-теологічні та публіцистичні трактати, памфлети, «відкриті листи», звернені одночасно до конкретного адресата й широкої аудиторії, послання, соборні послання тощо.

Також виразним наслідком Берестейської церковної унії стала активізація культурного життя з розвитком у напрямках книгодрукування, освіти, театру, літератури, образотворчого мистецтва, літописання та архітектури. Досвід православних у виборюванні власних прав дав поштовх до майбутнього визнання 1620 р. православної церкви за митрополита Йова Борецького і легалізації 1632 р. за митрополита Петра Могили. Існування братських шкіл як осередку незламності та непокори [4].

Серед культурної спадщини Берестейської унії на обов'язкову увагу заслуговують: вітраж Лео Мола «Берестейська унія» [1], пам'ятна марка, випущена до 350-ї річниці Берестейської унії [5], Берестейська грамота [2], розпис «Берестейська унія» Юліана Буцманюка у церкві Різдва Христового у Жовкві [2], пам'ятний хрест на честь Берестейської унії в Чернівцях [6]. Міста України прикрашають і досі греко-католицькі церкви.

Отже, Берестейська церковна унія 1596 р. суттєво вплинула на розвиток української культури, зокрема, набув розвитку новий жанр у літературі — полемічний, активізувалося книгодрукування, відбулися зміни в освіті, у церковному співі та інших сферах культури.

«Берестейська унія», Вінніпег (вітражист: Лео Мол). URL: http://surl.li/ntfqg

Берестейська унія. Розпис у церкві Різдва Христового у Жовкві. Художник Юліан Буцманюк. URL: https://ugcc.ua/pub/images/1bd43c28a3f196c0.jpg

Грамота Берестейської унії 1596 року з підписами та печатками учасників собору. Вона написана на пергаменті українською мовою. URL: http://surl.li/ntfrx

Павленко Г. І. Полемічна література. URL: http://surl.li/ntfpj

Пам'ятна марка, випущена до 350-ї річниці Берестейської унії Українським Комітетом Допомоги Увігцям в Італії. URL: http://surl.li/ntfre

Пам'ятний Хрест на честь Берестейської унії в Чернівцях. URL: http://surl.li/ntftg

Науковий керівник — викладачка кафедри історії ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського Жовта І. І.

Овдієнко М. О.,
студент ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ДУБЕНСЬКИЙ ФОРТ — ЗАГАДКОВА АРХІТЕКТУРНА ПАМ'ЯТКА XIX СТ.

В наш час зростає інтерес українців до історії своєї держави. Все більше людей цікавиться реальними історичними подіями, видатними діячами й архітектурними пам'ятками як невід'ємною частиною загальної історії. Проте, на жаль, Україна щороку втрачає кілька історичних об'єктів: горять дерев'яні храми, руйнуються замки та палаци, зникають інші масштабні споруди через неусвідомлення їхньої цінності або незнання про їх існування.

Це дослідження має на меті привернути увагу до архітектурних пам'яток, які зникають, не дочекавшись належного визнання в суспільстві. Воно прагне розкрити їхню важливість, зберегти їх і передати у спадок майбутнім поколінням. Зокрема, одним з таких об'єктів є «Об'єкт № 13», що перебуває на балансі Міністерства оборони України. Цей «об'єкт» має власну історію, проблеми та життя, але поступово занепадає і зникає з загальної історії держави.

«Об'єкт № 13», Форт-застава Дубно, Тараканівський форт, Дубенський форт, Нова Дубенська фортеця — всі ці назви стосуються однієї й тієї самої оборонної споруди, архітектурної пам'ятки XIX ст.

Передумовою будівництва форту став третій поділ Польщі 1795 р., після якого територія Поділля ввійшла до складу Російської імперії. Держави розмежовувались по лінії «Збараж — Броди — Берестечко — Сокаль», а місто Дубно 1797 р. стало прикордонним. Світові зміни в озброєнні, розвиток і поява потужної артилерії спричинили потребу в модернізації фортифікаційних споруд. [7]. Тому військовий інженер-фортифікатор генерал-ад'ютант Е. Тотлебен запропонував ідею побудувати малі прикордонні фортеці. Особливу увагу було приділено розбудові укріплень поблизу м. Дубна для подальшого блокування залізниці Львів — Броди — Рівне, яка на випадок війни з Австро-Угорщиною стала б основним шляхом постачання ворожої армії, а також утримання під контролем стратегічного Варшавсько-Київського шосе [3].

Форт вирішили будувати на лівому березі р. Ікви. Майже з усіх боків споруду оточували підвищення й болотисті низини, порослі лісами. Проектував Дубенський форт-заставу військовий інженер полковник Борисов, чий проект було затверджено 1885 р., тоді ж і розпочалося будівництво. Участь у перебудовах брали інженери Беликов та Баумгартен, про що є відомості в Формулярі Дубенських укріплень за 1899 р.

Будівництво форту тривало понад 5 років. Роботи почалися з нарощування пагорба для фортеці. Земляні вали насипали вручну тисячі мешканців з навколишніх сіл і Дубна. Селянам навіть заборонялося використовувати в господарстві камінь, бо він увесь ішов на форт. В будівництві також поєднувалися цегляне мурування з використанням бетону й залізобетону [7]. Завершилося спорудження 1890 р., коли форт оглянули члени царської родини Олександра III. Проєкт обійшовся в 66 млн. руб. [5].

Тараканівський форт займає площу 5,8 га. Споруда має форму ромбу з чотирикутником у центрі. Довжина кожної сторони — 240 м. Товщина зовнішніх стін — 3 м. Форт оточений глибоким ровом із земляними валами. За зовнішнім валом — головний сухий рів, завширшки 6 м з 4-метровою підпірною стіною [2]. Для укріплення споруди насаджували дерева, чагарники, засівали траву навколо й на самому форті.

1893 р. було побудовано висувний залізний міст. Під час облоги міст ховався в спеціальне одноповерхове приміщення під насипом, яке з'єднувалося з безпечними казематами. При бомбардуваннях солдати могли вільно пересуватися наскрізним коридором, що тягнувся по внутрішньому периметру форту. Двері були герметичними.

В центральній частині форту звели двоповерхову трапецієподібну казарму, до якої вели чотири підземні ходи, прокладені під земляним валом [7]. Там розташовувалися житлові, складські й господарські приміщення для артилерійської роти та штаб коменданта форту. Периметр форту складався зі 105 безпечних казематів у самому рові, щоб до них потрапити, треба було подолати подвійну лінію оборонних рубежів. У казематах нижнього поверху діяли приймальне відділення на 28 ліжок, лазарет, операційна і дезкамера, морг, лазня й пральня, хлібопекарня. На нижньому поверсі були встановлені гасовий двигун і динамо-машина — для освітлення тильної сторони форту. Для надходження повітря в каземати існував вентиляційний пристрій. Також з колодязя по підземному коридору було прокладено водогін. Загалом у форті було три колодязі: один — відкритий, для постачання води в мирний час, один — у безпечних приміщеннях для холодильників при гасових двигунах і 2-х електростанцій, і один — у безпечних приміщеннях для постачання води під час облоги. В форті також було проведено каналізацію, існувала спеціальна установка для спалювання нечистот. Підземні виходи й каземати були електрифіковані. В порохових льохах уся електропроводка і лампи заізольовані. 1899 р. споруду телефонізовано.

1901 р. побудована й обладнана гарнізонна фортова однокамерна церква. Вона розташовувалася в казематі центральної казарми на рівні двох поверхів.

Форт був розрахований на утримання гарнізону з 800 осіб. Склади провіанту вміщували 2-місячний запас необхідного. Всього на озброєнні перебувало 40 різнокаліберних гармат і 10 кулеметів.

Новобранців для служби набирали з навколишніх сіл. Для них організовувались навчальні класи. Перевага надавалася практичним заняттям, але разом з військовою справою тут учили граматики, лічбі та манерам.

До 1900 р. споруду використовували як фортецю-склад. З 1905 р. форт перетворили на в'язницю після придушення повстання солдатів, незадоволених жорстоким ставленням офіцерів.

Незважаючи на свою міць і велич, Дубенська фортеця так і не виконала своєї мети. Уперше форт використали за призначенням лише 1915 р. під час Першої світової війни, тоді укріплення без бою залишили російські війська й одразу їх зайняли австрійські. Значних руйнувань форт зазнав під час Брусиловського прориву влітку 1916 р., коли в боях за форт загинуло 200 австрійців, яких поховали біля фортеці [4]. Пізніше, 1920 р., кіннотники армії Будьонного за підтримки авіації та бронепоїзда «Хоробрий» марно намагалися штурмом узяти форт, який зайняли польські війська. Гарнізон форту в кількості тисячі солдатів бився в оточенні, доки мав боєприпаси, після чого 300 вцілілих військових здійснили прорив [1].

Під час Другої світової війни форт мало використовувався. 1939 р. польський гарнізон покинув споруду без бою. Про військові події 1941 р. у форті не відомо, хоча в тих місцях відбувалася Дубно-Бродівська танкова битва. Пізніше на території форту розташовувалися німецькі війська, облаштувавши тут склади боєприпасів. 1944 р. в укріпленні відбувся стрілецький бій.

Нове життя приміщенням спробували надати 1965 р. Міністерство торгівлі УРСР та штаб Прикарпатського військового округу. У форті хотіли обладнати склад консервів і автозапчастин. Було розчищено каземати, проведено освітлення, але надмірна вологість та випаровування завадили цьому. Пізніше територію укріплень використовували як тренувальне стрільбище.

Наразі форт залишається у власності військових. Це не дає можливості утримувати пам'ятку, яка беззаперечно є унікальною, в належному стані.

1983 р. фахівці Львівської архітектурно-реставраційної майстерні ін-ту «Укрпроектреставрація» склали акт технічного стану форту, а 2008 р. паспорт та іншу документацію, які підтвердили аварійний стан окремих його споруд і наголосили на важливості негайної їх реставрації чи консервації, особливо казарми в центральній частині форту. Наразі також зникає мережа окопів і валів, унаслідок розбудови меліоратив-

ної системи частково вже зруйнований допоміжний форт при залізничній колії [5].

Стан, у якому зараз перебуває Дубенський форт, аварійний. Напівзруйновані, але все ж досить потужні стіни форту вкрилися мохом і травою, всі його приміщення сильно просочилися вологою. Але Тараканівський форт — це могутня й велична фортифікаційна спадщина архітектури, яка потребує уваги, адже подібних до Тараканівського форту оборонних об'єктів у всьому світі є лише два — у Франції. Але час іде, і, на жаль, не на користь форту. Щодня він руйнується, а отже потребує прийняття необхідних комплексних заходів щодо збереження цілісності. Тому, що швидше ми змінимо ставлення до цієї споруди, то зможемо більше зберегти [5].

Отже, Тараканівський форт є унікальною архітектурною та історичною пам'яткою, яка потребує негайної уваги та збереження. Його значення виходить далеко за межі України, оскільки подібних оборонних об'єктів у світі залишилось лише два — у Франції. Збереження такої культурної спадщини є не лише питанням збереження історії, але й інвестицією в майбутнє України. Форт має величезний потенціал стати важливим туристичним об'єктом та освітнім центром, що може суттєво сприяти економічному та культурному розвитку регіону.

Байцар-Артеменко О. Дубнівський форт — невідомий об'єкт фортифікації XIX ст.

Байцар-Артеменко О. Дубнівський форт — невідомий об'єкт фортифікації XIX століття // Проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій: матеріали Міжнародної конференції молодих науковців. Львів: В-во Львівської політехніки, 2012. С. 172–175.

Бухало Г. Форт над Іквою. Дубно: Просвіта, 1990.

Величко К. Русские крепости в связи с операциями полевых армий в мировую войну. Ленинград, 1926. С. 15–16.

Ковальчук І., Іванов Є., Сулик Б. Моделювання стану природно-господарських систем постмілітарних територій (на прикладі фортифікацій другої половини XIX ст.) // Часопис картографії: зб. наук. пр. 2011. Вип. 3. С. 103–113.

Курманський О., Пшеничний Ю. Сліди військового побуту на Тараканівському форті // Дзеркало плюс. 2007. № 5 (356). С. 6.

Левыкин В. Фортификация: прошлое и современность. Москва: Воениздат, 1989. С. 123–126.

Савчук П. Дубенський форт. Рівне: Ліста, 2001. С. 28–34.

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Костилєва С. О.

Мачака А. О.,
студентка ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

БУБНІВСЬКА КЕРАМІКА: СПАДОК УКРАЇНСЬКОЇ ГОНЧАРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Кожен з регіонів нашої країни, як і його культурна спадщина має унікальну цінність, оскільки уособлює культурне різноманіття української історії, природи та етнічних особливостей. Тому постає завдання зберегти цю спадщину, наповнити її новими формами й передати майбутнім поколінням. Частиною цієї різноманітної спадщини є гончарне мистецтво. Важливе місце у вихованні дітей у сім'ї мають зайняти народні звичаї і традиції. Вони є тією доброю основою, на якій зростають національна свідомість, гідність і самоповага, разом з тим розуміння та повага інших поглядів [1]. Актуальності темі дослідження додає і те, що ця, здавалося б мертва справа, насправді живе, живуть і послідовники визначних майстрів.

Метою роботи є характеристика гончарної традиції в селі Бубнівка на Поділлі.

Між Дністром та Південним Бугом розкинулося Поділля, відоме багатими родовищами різних глин. З глибокої давнини тут поширюється гончарство. Під час розкопок знаходять посуд, який указує на те, що його виробляли ще в доісторичні часи.

Одним із найяскравіших та найоригінальніших осередків гончарного промислу є села Бубнівка та Новоселівка Гайсинського району. Землі теперішнього села належали графові Потоцькому, тож, довідавшись про поклади гончарної глини, пан звелів привезти в цей край кріпаків-гончарів і поселити їх тут. Перше поселення гончарів на території сучасної Новоселівки виникло у XVI ст. У XVII ст. з'явилися перші згадки про гончарів Бубнівки. Тому є підстави стверджувати, що розвиток гончарства в селі Новоселівка, пошук нових родовищ гончарних глин, освоєння сусідніх земель, розширення поселення гончарів і на протилежному, правому березі річки Сіб, сприяли заснуванню села Бубнівка. Після злиття з Бубнівкою, саме новоселівський осередок поклав початок такого яскравого явища як «бубнівська кераміка».

Про Бубнівку можна з повним правом сказати, що тут гончарі ліпили все, що можна виліпити з глини. Тут виготовляли череп'яні покрівлі для вуликів, зільниці, водогінні труби, зерновики, комини-димарі та інше. Брунатно-червоні бубнівські вироби здебільшого вкриті досить великим рослинним орнаментом, який на мисках часто доповнюється смугами фляндрованих прикрас. Особливістю Бубнівської кераміки є специфічні елементи: схожі на лотос квіти, кучеряві косиці, «індичі хвости»,

сосонки, колоски, «хрестики», великі грона винограду. Інколи зустрічаються зображення птахів, зроблені у графічній манері з застосуванням лише трьох кольорів.

Гончарну справу в цьому регіоні започаткував Арехта. Продовжували батьківську справу син Семен та онуки Андрій і Йосип. Розвиток складних підполивних розписів пов'язаний з ім'ям Андрія Гончара, який прожив понад сто років (1823–1926). Завдяки видатному народному майстру Андрієві Гончару, мистецтво набуло кольору, бо саме він перший почав розмальовувати вироби пір'ям і запровадив у селі виробництво червоного мальованого посуду.

Він також прославився, побудувавши дерев'яну церкву без жодного цвяха, яка досі є одною з визначних пам'яток села Бубнівка. Андрій Гончар збирав гроші, шукав архітектора, організовував роботу, придбав за власні кошти іконостас і привіз його з гори Афон. Засновник Бубнівського розпису мав багато учнів, які продовжили його творчість: брати Герасименки — Агафон і Мойса, сини Агафона — Яків та Яким; Фросина Міщенко.

Найвищого художнього рівня кераміка бубнівських майстрів досягла в 1920–1930-х рр. Визначних успіхів у цій справі здобули учні та послідовники — брати Яким та Яків Герасименки. Успадкувавши від батька багаторічні навички, Яким і Яків успішно продовжили найкращі традиції бубнівських гончарів. Удосконалюючи технологічний процес, розширюючи асортимент виробів, збагачуючи їх оздоблення, вони піднесли їх на ще вищий рівень

1935 р. при Лаврській школі було створено експериментальну майстерню, де понад два роки творили Герасименки. Твори братів Герасименків відомі не тільки в Україні. У ті ж 1930-ті рр. вироби самобутніх майстрів тисячами експортувалися до Німеччини, Франції, Чехословаччини, Англії. На виставках у Парижі та Лондоні були удостоєні найвищих нагород — золотих медалей. Їхні імена занесені в Українську радянську енциклопедію. 1935 р., працюючи в центральній експериментальній майстерні, вони створили низку тематичних композицій, серед них декоративні тарелі. Їхні твори зберігаються в Київському державному музеї українського мистецтва [2].

Продовжувачкою традицій Якова та Якима Герасименків є видатна майстриня гончарного мистецтва, членкиня Національної спілки народного мистецтва України з квитком номер № 1, заслужена майстриня народної творчості України Фросина Іванівна Міщенко (народилася 7 липня 1926 р. в селі Новоселівка). З плином часу її майстерність покращувалася і доказом цього були виставки у Вінниці, Києві, Полтаві, в Німеччині, Канаді, Чехословаччині, де роботам дали високу оцінку [3].

Тетяна Іванівна Шпак є талановитою ученицею Фросини Міщенко. Вона продовжує всі традиції братів Герасименків, виготовляє миски, куманці, бочечки, тарілки, глечики, свистульки та інше. Працює директоркою державного музею-садиби братів Герасименків з 1991р.

Бере участь у щорічних традиційних виставках декоративно-вжиткового мистецтва, симпозіумах-практикумах гончарного мистецтва «Бубнівська кераміка», які проводяться в районі, у Вінниці, в Києві. У вересні 2003 р. діяла її виставка в музеї Коцюбинського в м. Вінниця. Нині майстриня досягла вершини успіху. Її роботи постійно демонструються на обласних, всеукраїнських і міжнародних виставках. Вона є членкинею Національної спілки майстрів народного мистецтва. З 2005 р. носить звання «Заслужений майстер народної творчості України».

Власноруч виготовлені та розписані тарілки Т. І. Шпак прикрашають колекцію шанувальника української давнини екс-президента України Віктора Андрійовича Ющенка. Під час візиту в Гайсин він не відвідав музей-садибу братів Герасименків, але спеціально для нього створили виставку в Гайсинській райдержадміністрації. Президенту так сподобалися вироби, що він придбав 6 великих і 6 маленьких мисок. Окрім цього, В. А. Ющенко замовив майстрині сервіз на 12 персон [4; 6].

Для того, щоб мешканці Бубнівки краще пізнавали свою історію і збагачували її, було організовано гурток при школі під назвою «Співуча глина», де наші гончарі передають знання, вміння, традиції майбутнім поколінням.

На серпень 2023 р. до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України внесено 77 елементів, серед них 10 позицію займає «Традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки» [5].

Отже, ознайомившись з історією сіл Бубнівка й Новоселівка, кількістю майстрів гончарної справи, їх діяльністю, можна зробити висновок, що Подільський край надзвичайно багатий не лише на глину, але й на митців, здатних перетворити шматок глини на витвір мистецтва. Це унікальна земля з унікальними творчими, талановитими людьми, які бережуть своє коріння.

Мащенко Л.М. Педагогіка сімейного виховання. Підручник. Київ: Національний Університет біоресурсів і природокористування України 2015. URL: http://surl.li/nuokt

Мельничук Л. Династія подільських гончарів Якима та Якова Герасименків // Етнічна історія народів Європи. 2001. Вип. 8. С. 41–46. URL: http://surl.li/nuoid

Міщенко Фросина Іванівна // Вінницький обласний центр народної творчості. URL: http://surl.li/nuoja

Музей гончарного мистецтва (музей-садиба братів Герасименків) // Відділ культури молоді та сорту Гайсинської міської ради. 2021. URL: джерела http://surl.li/nuoim

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: http://surl.li/nuohg

Шпак Тетяна Іванівна // Вінницький обласний центр народної творчості. URL: http://surl.li/nuoiw

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С. Ю.

Ашомка А. П.,
студент ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ВАЛУЄВСЬКИЙ ЦИРКУЛЯР ЯК ПРИКЛАД БОРОТЬБИ РОСІЙСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ

Людина здавна використовує мову для комунікації. Без спілкування ми не можемо прожити в сучасному світі. Протягом історії мови змінювалися: одні зникали, інші вдосконалювалися, змішувалися і виникали нові діалекти. Багато років, коли українські землі входили до складу Російської імперії, влада цієї імперії намагалася русифікувати український народ, нав'язувати свої традиції.

Мета роботи: показати на прикладі Валуєвського циркуляра, як Російська Імперія намагалася знищити самобутню мову та культуру українців, асимілювати їх з російським народом.

Сам Валуєвський циркуляр — це таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва, яке забороняло друкувати українською мовою навчальні та релігійні книги. Документ схвалив російський імператор Олександр II. Розглянемо передумови його видання.

У XIX ст. в Європі пробуджується національний рух у багатьох державах. Народи прагнуть до самостійності та незалежності. З'являється політична течія націоналізм, представники якої хочуть самовизначення свого народу, справедливих політичних кордонів. XIX ст. навіть називають «Епохою національностей» [2, с. 144].

В українського народу ж не було навіть своєї держави у XIX ст., тому про справедливі політичні кордони не було й мови.

Але народ не стояв осторонь національного руху. На той час творили відомі письменники й поети. Це зачинатель нової української літератури Іван Котляревський, талановитий прозаїк Григорій Квітка-Основ'яненко, автор першого історичного роману українською мовою Пантелеймон Куліш. І звичайно ж славетний Кобзар Тарас Шевченко. Український рух з'являвся і придушувався владою.

Тепер розглянемо, яким був національний рух напередодні видання Валуєвського циркуляра. Сам документ було видано 1863 р. Йому передує скасування кріпацтва, після якого національні меншини (багато з яких було поневоленими народами) могли здобувати освіту рідною мовою. Ще до скасування кріпацтва 1861 р. в Україні вже існували недільні школи. І на них склався неабиякий попит. Ці школи були не церковно-парафіяльними, а світськими. Розвитку початкових шкіл сприяли українські історики, науковці, громадські діячі та заможні меценати. Вони фінансували діяльність цих шкіл. Водночас в церковно-приходських школах, підконтрольних російській церкві, навчання відбувалося російською мовою. Зі збільшенням кількості письменних українців відповідно зростала кількість книг, які видавалися рідною для них мовою [8].

Такий розвиток української освіти, літератури й книгодрукування царська влада вважала небезпечним. Це стало передумовою для видання Валуєвського циркуляра.

Розглянемо думки українських та радянських істориків щодо причин видання Валуєвського циркуляра. Вони можуть дещо відрізнятися. Ярослав Грицак говорить, що циркуляр мав не дати перетворитися українському національному руху на масове явище, наголошує на забороні саме певної літератури, яка призначалася для масового читання [1, с. 67]. Людмила Іванова основними причинами вважає діяльність громад та польське повстання [3; 4, с. 127–128]. Валентина Шандра теж називає польське повстання, та ще й переклад Євангелія Пилипа Морачевськонр. А метою циркуляра називає обмеження громадівського руху [9, с. 46]. Олександр Реєнт наголошує на діяльності українських шкіл, які, на думку влади, могли бути використані як засіб пропаганди, зокрема для підбурення українців до участі в польському повстанні [6; 7].

Тепер подивимося на причини видання документа. Однією з них була реакція влади на зазначену громадську активність українців: появу народного шкільництва, створення громад. Влада боялася, що цей рух може стати масовим і становитиме небезпеку для держави. Це й можна вважати як передумовою, так і причиною видання циркуляра.

Другою ж причиною було подання українського перекладу Нового Завіту, який підготував Пилип Морачевський, до Найсвятішого синоду для отримання дозволу на друк. Якби цей переклад надрукували, це б означало визнання «малоросійської говірки» окремою мовою, а отже визнання й окремого народу зі своєю історією. Малороси не були б частиною великого російського народу, чия мова зазнала польського впливу, як тоді говорила офіційна влада. Валуєвський циркуляр забороняв друкувати саме навчальну та релігійну літературу, що було пов'язано з першою та другою причинами.

Третьою причиною видання документа було польське повстання, яке почалося 22 січня 1863 р. Валуєвський циркуляр же було видано у липні цього року (через 5–6 місяців). Імперська влада бачила загрозу в тому, що поляки могли використати український рух з метою відновлення Речі Посполитої. Офіційні ж причини видання циркуляра було написано в мотиваційній частині самого документа. Вони перегукуються з зазначеними.

Причин можна назвати немало. Але в результаті 12 липня Олександр II підписав поданий міністром внутрішніх справ Петром Валуєвим циркуляр про заборону друкування навчальної, наукової та релігійної літератури українською мовою. Дозволялись тільки художні книги. Результат таких заходів був помітний: український рух послабився, кількість книг, що друкувалися українською мовою зменшилася. Згодом, варто було лиш цьому руху відновитися, як влада 1876 р. запровадила Емський указ, який забороняв друк усієї української літератури [5].

Влада Російської імперії у довгому XIX ст. забороняла розвиток культури поневолених народів. Це було спричинено бажанням асимілювати їх зі своєю та втримати захоплені території. Валуєвський циркуляр є одним з прикладів таких заборон для українського народу, зокрема для книгодрукування.

Врешті-решт усі заходи імперської влади тільки сповільнили розвиток української культури, але не спинили його. Можна поневолити народ фізично, але не духовно. Сьогодні боротьба за національну ідентичність триває поряд із боротьбою за незалежність.

Грицак Я. Й. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 540 с.

Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2022. 432 с.

Іванова Л. Г. Дискусія про українську мову в 30–60-х рр. XIX ст. // Європейські перспективи. № 1. Ч. 2. 2011. С. 197–210.

Іванова Л. Г. Україна між Сходом і Заходом: українська національна ідея в суспільно-політичній думці 50–60-х рр. XIX ст. Київ: Дніпро, 2008. 304 с.

Мудрий М. Валуєвський циркуляр 1863 // Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія. Київ, Львів: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015 URL: http://surl.li/mimcct

Казакевич О. Валуєвський циркуляр 1863 року в історіографічних оцінках // Етнічна історія народів Європи. К., 2013. № 40. С. 69–74.

Реєнт О. П. Український національний рух у Російській імперії та політика державної влади з «українського питання» в модерну добу // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Вип. XX. 2012. С. 6–37.

Чорний М. Валуєвський циркуляр: як Росія намагалась знищити українську мову. / Суспільне культура. URL: http://surl.li/smphwt

Шандра В. С. Есе про чинники тривалого українського націєтворення // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Вип. XX. 2012. С. 38–51.

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Шевчук Т. В.

Чорноштан А. Ю.,
студентка ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ

Початковий етап становлення українського театру проходив у складних умовах відсутності державної підтримки та політики реакції у національно-культурній сфері. Відтак, цей процес залежав від аматорів, які швидко перетворювалися на професіоналів: режисерів, сценаристів, акторів, імпресаріо. В історії вітчизняного театру вони відомі як «театр корифеїв». Серед них постать Михайла Старицького, визначна в ролі драматурга й актора, але маловідомою є його діяльність як організатора.

Отже, метою даного повідомлення є висвітлити аспекти біографії М. Старицького як режисера й театрального адміністратора.

Захоплення театром з'явилось у житті М. Старицького, коли він, будучи учнем Полтавської гімназії, вперше побачив виставу «Наталка Полтавка» у виконанні полтавської аматорської групи. Тоді Старицький був лише глядачем, а зазирнути за лаштунки театральної завіси йому вдалося вже у студентські роки — тоді Старицький почав грати в п'єсах, які ставив аматорський драматичний гурток Київського університету [6, с. 80].

Долучення до театру як режисера-постановника сталося 1872 р., коли М. Старицький разом з М. Лисенком очолили «Перший музично-драматичний гурток м. Києва» — аматорський колектив, котрий діяв до 1882 р. [3, с. 164] У виконанні цієї трупи публіка вперше побачила на сцені «Чорноморців» — оперету в трьох діях, яка є переробкою Старицького на твір Я. Кухаренка «Чорноморський побит на Кубані між 1794 і 1796 роками», покладеною на музику Лисенка. Уже тоді, на репетиціях Старицький-режисер виявив себе прихильником ансамблевості, що згодом стало основою українського реалістичного театру. Одна з учасниць і фундаторів того колективу С. Русова пригадувала: «Режисер Старицький, покручуючи вуса, навчав так щиро кожного, як найкраще виконати свою чи велику чи маленьку роль, аби все суцільне враження було забезпечене» [6, с. 80]. Прем'єра оперети «Чорноморці» припала на 5 грудня 1872 р. й залишила в невимовному захваті всіх глядачів.

Цікаві свідчення про творчу працю М. Старицького як режисера-постановника знаходимо в спогадах акторки Олени Зініної: спочатку Михайло Петрович готував докладний план вистави, а потім починав роботу з акторами: «Перш за все він сам читав нам п'єсу. Тоді пояснював усі характери дійових осіб, суть конфлікту, ідею п'єси… Коли приступали до репетиції, Михайло Петрович сідав за стіл і клав перед собою свою

книжечку, — в ній були намальовані всі мізансцени, і всі ми мусили пильно пам'ятати свої місця» [2, с. 12–13].

Окрилені успіхом, Старицький та Лисенко одразу взялися за створення нової оперети. Та якщо «Чорноморці» були переробкою п'єси, то тепер Старицький написав власну п'єсу за мотивами оповідання М. Гоголя «Ніч перед Різдвом». Оперета отримала назву «Різдвяна ніч» і була показана публіці в лютому 1873 р. в приміщенні, яке сестри Ліндфорс (дівоче прізвище С. Русової) винаймали для дитячого садка-школи. Приміщення було невеличке, а охочих насолодитися виставою було так багато, що зала не могла вмістити всіх. Сам Старицький згадував ті дні: «Опера пройшла блискуче, або краще сказати, прийнята була публікою з неймовірним ентузіазмом: всі чотири вистави підряд були заповнені до краю, з приставними стільцями, і вирученою сумою не тільки були покриті всі витрати по театру, декораціям, переписці нот та ін., але навіть лишок у 375 карбованців був відправлений до Самари голодаючим» [6, с. 80–81].

Про ті часи дружина І. Карпенка-Карого, С. Тобілевич, згадувала так: «Уся в кущах бузку і троянд стояла друга дача, в якій жила родина Старицького і Миколи Лисенка. Туди щодня збиралася група молоді, співаків, артистів, відбувалися репетиції, читання нових творів перед початком нового сезону. Тут, познайомившись з усіма, я опинилась в царстві мелодій і звуків прекрасних, чула чудові пісні — хорові і сольні партії, і, нарешті, захопилася до глибини душі цією справою, коли зрозуміла, що тут готується велике діло українського театру, що саме тут відбуваються репетиції, вчаться ролі, пишуться декорації, шиються театральні костюми, і вся група готується до першого виступу, а потім і до мандрівки по містах України» [4, с. 7].

Зазначимо, що вперше в українському театрі декораційне оформлення та костюми для кожної вистави започаткував саме режисер М. Старицький. Він звертався до найвідоміших українських учених-етнографів по консультації щодо виготовлення костюмів і театральної бутафорії для постановок [1, с. 59], дбаючи про тло постанови, її національну автентичність.

Варто зазначити, що в самому театральному мистецтві Михайла Старицького приваблювали не слава, смак якої йому вже довелося відчути, а розуміння того, що театр — це не просто розвага. Театр — це не просто видовище, яке викличе у вас нестримний регіт чи невтішні сльози. Насправді театр має ще одну здатність — він може нести ідеї, пробуджувати думки [6, с. 81].

У 1870-ті рр. ці надії не справдилися: самодіяльна трупа, яку очолював Старицький, розпалася. Причин було декілька: і те, що нікому ста-

ло грати, позаяк частина акторів-аматорів після закінчення університету виїхала з Києва, і те, що часто-густо ніде було грати [6, с. 82].

Нове відродження українського театру почалося 1881 р., коли до Старицького та Лисенка надійшов лист від М. Кропивницького про те, що він разом з трупою отримав дозвіл приїхати на гастролі до Києва і просить їх допомоги в організації цих гастролів, на що вони охоче погодилися [6, с. 83]. 1883 р. Старицький став директором, режисером і драматургом цієї трупи, до якої належало чимало видатних постатей, зокрема — М. Заньковецька, М. Садовська-Барілотті, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, М. Садовський. До того ж, під очільництвом Старицького виник звичай при театрі утримувати хор та оркестр. Саме цей колектив в історії театру знаний як «театр корифеїв».

В одному з його нотатників зберігся кошторис для трупи з визначенням заробітної плати акторів, як провідних, так і другого складу, співаків, музикантів та адміністративного персоналу. Відповідно бюджет першого вітчизняного професійного театру становив понад 10 тис. крб. «Театр на місяць — 500. Вечорових витрат — 2800. Опалення театру — 200. Декорації на місяць — 300 карбованців, костюми — 200, не передбачених витрат — 300. Разом на місяць — 14 300. Поділимо на 25 вистав, — одержимо, що кожний вечір мені коштує 572 карбованців», зазначав М. Старицький [1, с. 59]. Дефіцит зборів мав покриватися з його власних коштів, що було дуже непростою справою. Тому кошти від продажу успадкованого маєтку були направлені на розвиток театру.

Розпад трупи 1885 р. та припинення співпраці з М. Кропивницьким завдало значних фінансових труднощів М. Старицькому, які не вдалося остаточно подолати. В подальшому, як постановник та адміністратор, він працював із різними театральними колективами, поступово концентруючись на літературній роботі [1, с. 59].

Таким чином, діяльність М. Старицького, як театрального адміністратора і режисера, заклала основи національного музично-драматичного театру: принципи режисерської школи, формування акторської трупи та робота з нею, оформлення вистав, значення музичного супроводу для сценічної дії.

Валуца С. Михайло Старицький та Марко Кропивницький: взаємовплив на розвиток театрального мистецтва в Україні у другій половині XIX століття // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2015. Вип. 17. С. 58–63.

Кохан Л. Й. М. Старицький — режисер музично-драматичних вистав (1885–1891 рр.) // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2018. Вип. VI (26). С. 11–14.

Раєвська Ю. Старицькі — реформатори української сцени: До питання ролі особистості в історії сценічного мистецтва // Художня культура. Актуальні проблеми. 2016. № 12. С. 163–175.

Тобілевич С. Корифеї українського театру: Портрети. Спогади. Київ: Мистецтво, 1947. 112 с.
Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська. Київ: Либідь, 1993. 592 с.
Цибаньова О. Лаври і терни…: Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького. Київ: Український держ. центр культурних ініціатив, 1996. 188 с.

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Махінько А. І.

Колесник А. Д.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ВНЕСОК МАРІЇ ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

«Зірка українського театру», — саме так називають Марію Заньковецьку й сьогодні. Вона входить до переліку найвідоміших жінок України [4]. 27 жовтня 1882 р. у Єлисаветграді Марія дебютувала у виставі «Наталка Полтавка» у головній ролі Наталки. Цей день можна вважати народженням українського класичного театру, адже вона стала не лише символом українського театрального мистецтва, а й відкрила нові можливості для його розвитку. Акторка викликала у глядачів велике захоплення та повагу відданістю театру й майстерністю гри [6, с. 269].

Мета роботи: неупереджено оцінити внесок Марії Заньковецької у розвиток українського театрального мистецтва.

40 років Заньковецька віддала сцені та українському театру. Акторська діяльність Марії мала велике значення як для розвитку драматургії, так й у цілому українського театрального мистецтва. Вона створила величезну кількість сценічних образів та розкрила таємниці жіночої душі, довівши глядачам, що і прості селянські дівчата здатні на глибокі та яскраві почуття [3, с. 38].

Важливим аспектом її діяльності можна назвати активну боротьбу за дозвіл постановки українських, заборонених цензурою, п'єс. Заньковецька вимагала скасувати цю ганебну заборону та прибрати цензурні обмеження, щоб подібні утиски не створювали перепон українським митцям у професійному зростанні [5, с. 39]. Адже навіть її трупу, яка мала величезний успіх, ці жахливі цензурні перешкоди душили, не кажучи вже про весь український театр. На той момент діяв не лише Емський указ (1876 р.), який витісняв усе українське з культури, але й особиста заборона Київського, Подільського та Волинського генерал-губерна-

тора Олександра Дрентельна на постановку українських п'єс на території всього генерал-губернаторства [5]. І ця заборона тривала майже 10 років. Маючи багато прихильників, Марія Заньковецька використовувала свою популярність для зняття цензури з п'є. Це було дуже важливо, адже лише після цього актори мали можливість не тільки грати відомі українські твори рідною мовою в російських театрах, а й виходити на підмостки світових, сприяючи популяризації українського театрального мистецтва. Саме це, зокрема, врятувало п'єсу Івана Карпенко-Карого «Чарівниця». Два пани, познайомившись із Марією Заньковецькою, попросили її зіграти в благодійному спектаклі, на що вона погодилась, але з умовою, що вони допоможуть їй отримати дозвіл на нову п'єсу. Через деякий час один із них повернувся не з порожніми руками: приніс дозвіл на постановку «Чарівниці» [5].

Також Марія Заньковецька стала однією з організаторів відкриття першого стаціонарного театру 1907 р., який, по суті, став фундаментом для театру імені Марії Заньковецької. Завдяки її ініціативі ця подія дала змогу не лише акторам, але й режисерам реалізувати ідеї та розкрити творчий потенціал. Трохи згодом талант акторки почали наслідувати багато її сучасниць. І хоча Марія ніколи не викладала в театральних студіях чи школах, вона створила власний навчальний заклад та напрям акторської гри, який характеризується саме реалістичністю. Її театральні образи були переконливі та яскраві, в них вона вміло передавала ненависть, любов, біль, радість, горе… Вплив Заньковецької був настільки відчутним, що інші талановиті актори та акторки бажали підняти рівень своєї майстерності, орієнтуючись на її професійні здобутки. Так Марія долучилася до виховання нового покоління талановитих акторів [3].

Доволі цікавим моментом у її житті стала пропозиція російського імператора Олександра III стати акторкою імператорського театру та отримувати за це чотири тисячі рублів оплати [4]. Імператор був великим поціновувачем театру, отож високо цінував талант та гру Марії Заньковецької. Але, незважаючи на запропоновану величезну за тогочасними мірками зарплатню, а також гарні умови в театрі, Марія на цю пропозицію відповіла гордим мовчанням. Адже вважала, що її місце саме на українській сцені. Таку думку поділяли її колеги, зокрема, Микола Садовський [5].

Варто згадати про найбільш вдалі та відомі ролі Заньковецької під час її театрального шляху. «Заручаю тебе, Марусю, зі сценою, тепер мені є для кого писати п'єси!» — зі сльозами на очах проговорорював Марко Кропивницький до акторки. Такою була його реакція на її роль Ярини у п'єсі «Невольник» за Тарасом Шевченком [1].

Великим успіхом стали ролі Марії Заньковецької, зіграні в Петербурзі та Москві. Так, у знаменитій «Наймичці» Івана Карпенка-Карого петербурзька публіка вперше побачила, як на сцену вийшла не блискуче одягнена актриса, а звичайна дівчина-наймичка, що мала чисте серце та думки [2]. Марія змогла втілити образ простої української жінки, яка вміє не лише щиро любити, але й прощати. Ця роль вважається одним із шедеврів Заньковецької.

У Москві вона вкотре принесла українському театру яскраву славу. Ледве не на кожному кроці зазначали, що українські актори змогли довести на ділі рівність із російськими, а в чомусь навіть перевершити їх. Саме в Москві Марією зацікавився Чехов, який став для жінки другом, допомагав створювати костюми для деяких ролей, писав листи, а також говорив про бажання написати п'єсу для неї. Але Антон Чехов був не єдиний, хто проявляв зацікавленість до таланту Марії Костянтинівни. Зокрема, Симон Петлюра писав про її яскравий талант [2]. У статті він зазначав, що цей талант зробив би честь найкращій європейській сцені. І так вважав не лише Петлюра. Простий народ поділяв такі погляди, зробивши Марію справжньою народною улюбленицею [2].

Отже, Марія Заньковецька ніколи не була для України лише талановитою акторкою. Вона стала символом українського класичного театру, харизмою, талантом і вірністю рідній справі розширила межі сценічного мистецтва, даючи акторам більше свіжого повітря в умовах тотальної цензури. Марія сприяла популяризації українського театру, її виступи завжди мали неймовірний успіх та викликали великий захват у глядачів. Проте жінка була справжньою патріоткою України. Вона відмовлялася від пропозицій виступати в російському театрі, а їх було чимало, завжди боролася за знищення цензури на українські п'єси, а також вважала, що її місце на українській сцені. Своїм прикладом Заньковецька виховала ціле покоління українських акторів, ставши прикладом для наслідування. Її внесок неможливо оцінити, адже він залишив помітний слід в історії театру, а її постать надихає тих, хто обирає театральний шлях у нашій державі.

Актриса Марія Заньковецька — Museum. URL: http://surl.li/dhlddm

Білоконь К. Марія Заньковецька: як і чим жила легенда української сцени. Хроніки Любарта. URL: http://surl.li/yrahow

Дати і події, 2014, друге півріччя: календар знамен дат № 2 (4) / Нац. парлам. б-ка України : уклад.: В. Кононенко (кер. проекту) [та ін.]. К., 2014. С. 36–40.

Марія Заньковецька — безсмертна зірка українського театру. URL: http://surl.li/xyaggl

Марія Заньковецька в спогадах сучасників — Фотографії старого Львова. URL: http://surl.li/sebysk

Марія Заньковецька: світова велич генія національного // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2016. Вип. 16. С. 269–270.

Учасники проектів Вікімедіа. Заньковецька Марія Костянтинівна — Вікіпедія. URL: http://surl.li/kgwftt

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Амбурцева О. В.,
студентка ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

М. ЛЕОНТОВИЧ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ТА СВІТОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Сьогодні наша країна стоїть перед викликами становлення політичної нації, відстоювання територіальної цілісності, зростання ролі власної причетності й відповідальності за долю України, які диктують необхідність формування у молоді національно-культурної ідентичності. Актуальність теми роботи полягає в тому, що вона сприяє цьому шляхом засвоєння історичної пам'яті, національно-культурних цінностей українського народу, збереження національної автентичності та традицій.

Що таке українська культура? Хтось висловиться про це зовсім бездушно, згадавши про велику кількість духовних та матеріальних цінностей, які створив український народ протягом усієї історії. І це справді так. Кожен автор, політичний діяч, митець чи композитор зробив свій внесок в нашу історію, залишивши свій слід в неповторній культурі народу.

На становлення та розвиток нашої культури безпосередньо вплинули такі відомі всьому світу люди, як: Микола Пимоненко, Олексій Леонов, Іван Франко, Володимир Вернадський, Микола Лисенко та багато інших.

Мета роботи полягає в тому, щоб охарактеризувати внесок у розвиток української культури та ідентичності Миколи Леонтовича.

Свій початок творчість М. Леонтовича бере з глибин століть і сягає самих основ народної мелодійної, пісенної творчості. Завдяки новітнім художнім переосмисленням він став неперевершеним майстром хорової арії, її тонким імператором. М. Леонтович зумів перетворити народну пісню й підняв її до рівня світового хорового мистецтва. Він надав їй вишуканості, філігранної витонченості та казковості, котрих раніше людство ще не бачило.

Що ж стало джерелом його натхнення? Відповідь була до болю простою. Українські народні пісні. Любов до них йому прищепила мати, що змалечку наспівувала народні мотиви над колискою дитини. Саме

ці твори стали орієнтиром М. Леонтовича в пошуках краси гармонії й натхнення. Його завжди чарували мотиви пісень, у котрих сконцентрувалися найкращі здобутки та надбання народу. Ці пісні формувалися століттями, переносячи емоції людей і їх історію скрізь роки, хоч би якими сумними чи радісними вони були [4].

Микола Дмитрович Леонтович народився в селі Монастирок в родині священника. Початкову музичну освіту він здобув від свого батька, Дмитра Федоровича, котрий грав на багатьох музичних інструментах і навіть керував хором семінаристів. Мама, Марія Йосипівна, обожнювала співати й прищепила синові, вже нам відому, неймовірну любов до української народної пісні [5].

Шаргородське початкове духовне училище М. Леонтович закінчив у неповні 15 років. Потім він навчався в Подільській духовній семінарії, в губернському центрі, де навчився грати на кількох музичних інструментах. Дуже старанно вивчав хоровий спів, теорію музики, особливо цікавився музичною обробкою народних пісень. Деякий час після закінчення семінарії вчителював. Також видав дві збірки «Пісень з Поділля», що й стало початком його діяльності у світі музики.

Осінь 1908 р. стала часом його творчої зрілості, коли композитор написав такі хорові шедеври, як: «Женчичок-бренчичок», «Козака несуть», «Коза», «Ой сивая зозуленька», «Піють півні», «Праля». Згодом він створив всім нам відому хорову обробку народного «Щедрика» [4].

Насправді, якщо заглибитися в історію, то пісня «Щедрик, щедрик, щедрівочка» — це маловідома народна українська пісня. Її виконували ще за дохристиянських часів перед Новим роком. Тоді його відзначали навесні, коли люди святкували народження нового життя. Звідси й символічна ластівка зі слів пісні, яка повернулася з вирію, адже саме навесні вона повертається додому.

Над цим світовим шедевром М. Леонтович працював дуже довго. Першу редакцію хорової обробки «Щедрика» він представив 1901 р., а п'ята була готова лише через 15 років. А на Різдво, 7 січня 1917 р., її вперше виконав хор Олександра Кошиця в Київському університеті Святого Володимира, де працював Леонтович. Композиція мала колосальний успіх і буквально уславила автора, який усе одно не вважав її ідеальною, навіть після 15 років тяжкої роботи й 5 різних редакцій.

Закордонна історія «Щедрика» розпочалася за сприяння Симона Петлюри. Незабаром було створено хорову капелу. І за кордоном їх почули 1919 р.: у виконанні Української Республіканської Капели у Національному театрі Праги звучав «Щедрик». Згодом хор Кошиця неодноразово виступав із «Щедриком» за океаном. У жовтні 1921 р. хор виконав «Щедрика» в «Carnegie Hall», чим підкорив серця місцевої публіки [6].

Пісня стала настільки популярною, що американський композитор українського походження Пітер Вільховський написав до неї англійський текст. Пісня нагадувала Вільховському передзвін дзвіночків, тому саме про них він і написав вірші, що стали текстом пісні. Пізніше пісня у музичній культурі Заходу закріпилася й стала відомою під назвою «Carol of the Bells» і нині є однією з найвідоміших і найпопулярніших. Цю композицію ми можемо почути в багатьох зарубіжних фільмах. Її англомовну інтерпретацію, «Carol of the Bells», можна почути в культових фільмах «Гаррі Поттер», «Один вдома», «Міцний горішок 2» «Санта Клаус», «У дзеркала два обличчя», серіалах: «Південний парк», «Сімпсони», «Гріфіни», «Суботній вечір у прямому ефірі», «Менталіст» та багато інших.

Але нині майже ніхто, крім музикознавців, не знає, що ця пісня прийшла в Америку з України. Люди чомусь забувають цю неймовірно важливу істину й приписують авторство якомусь американському композитору, зовсім не згадуючи про М. Леонтовича.

«Щедрик», відомий в оригінальній обробці М. Леонтовича, видається, на перший погляд, елементарною побудовою з чотирьох нот. Але в ньому хрестоматійно представлено базові логічні фігури такі як: серіації, дипластії, симетрійні явища у формі ритму дроблення з об'єднанням та комбінації бінарностей, які є основою мислення сучасної людини в усіх ділянках ментальної й матеріальної практики. Це своєрідний звід логічних фігур, котрі опрацювали і засвоїли гомініди понад мільйон років тому. Вже тому можемо сказати про справжню геніальність композитора [1].

Поглиблено розглянувши цей шедевр музичного мистецтва, необхідно сказати, що хоровий твір «Щедрик» є вершиною творчості М. Леонтовича, в цей твір було вкладено частинку його душі й роки музичного досвіду. Нині в «Щедрику» черпають натхнення всі творчі люди, хоч би якої національності вони не були. Цю композицію також не забувають, а її існування як гімну Різдва триває крізь десятиліття. Підтвердженням є численні переклади «Щедрика» мовами світу, транскрипції для різних складів оркестрів, котрі з'являються навіть через 100 років після офіційного виходу композиції. Нині різних інтерпретацій «Щедрика» налічується понад 150. Навіть у рекламах на телебаченні можемо почути цю композицію, хоч би якій країні належали ці відео-ролики.

Наприкінці 2022 р. «Щедрик» знову прозвучав у Карнегі-Холл. Цей концерт відбувся з нагоди 100-річчя виконання пісні в цьому концертному залі.

23 січня 1921 р. Опанас Геращенко, більшовицький агент, пострілом з обрізу вбив М. Леонтовича на Вінниччині. Композитор саме гостю-

вав у селі Марковка в батька та сестри Вікторії. Ввечері до них додому на ночівлю попросилися двоє. Вранці другий гість із нервовим поглядом достав обріз і вистрілив [2].

Нині спадщина М. Леонтовича складається з 200 обробок українських народних пісень, 2 оригінальних творів на слова М. Вороного й незакінченої опери [5]. Його пісні співає весь світ. Творча спадщина цього композитора — це неоціненний вклад не лише в українську, а й у світову музичну культуру. Важко уявити хорове мистецтво ХХ ст. без творчості класика. Навіть нам зараз тяжко уявити своє Різдво без звучання на фоні інструментального виконання «Щедрика». Ім'я видатного композитора з повагою сприймається не лише в Україні, а й за її межами. Він живе у творах, які лунають по всьому світу щодня.

Іваницький А. Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. Вінниця: Нова книга, 2009. 403 с.

МакКой Т. Сумна доля веселого «Щедрика»: ім'я Леонтовича замовчується, а етика ігнорується. // Радіо Свобода, 2022, 15 січня. URL: http://surl.li/ntpcf

Микола Леонтович — Бах у хоровій музиці // Наша Парафія, 2022. 05.02. URL: http://surl.li/ntoyj

Микола Леонтович: музична легенда Поділля: матеріали науково-практичної конференції до 140-річчя з дня народження М. Д. Леонтовича, 13 грудня 2017 р. / Він. обл. краєзн. музей; відп. за випуск К. Висоцька. Вінниця, 2019. 186 с. URL: http://surl.li/ntowt

Микола Леонтович. «Обірвана кулею нота». URL: http://surl.li/ntozt

«Щедрик». Відома пісня з невідомою історією // Ukrainer, 2022,24 грудня. URL: http://surl.li/ntoya

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С. Ю.

Бородіна Ю. Р.,
студентка ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ І ЖУРНАЛІСТ ВАСИЛЬ БУТЕНКО (ХМУРИЙ)

Українська біографістика, зважаючи на історичні обставини, має в скарбниці імена, які залишилися малознайомими або незнайомими широкому загалу. Повернення їх із забуття, дослідження життєписів і творчого доробку не втрачають актуальності в історичній науці. Постать Василя Бутенка — журналіста, мистецтвознавця й критика, належить до таких напівзабутих імен української культури. Метою цього повідомлення є дослідження ключових аспектів його біографії та творчої спадщини.

Вчитель за фахом, учасник визвольних змагань у лавах армії УНР, журналіст, мистецтвознавець і перекладач, таким був життєвий шлях Василя Онисимовича Бутенка, що творив під псевдонімом Хмурий.

Точна дата народження митця невідома. Одні джерела стверджують, що він з'явився на світ 8 лютого 1896 р., тоді як в анкеті заарештованого так званої «Слідчої справи зі звинувачення Бутенка Василя Онисимовича» зазначено іншу дату: 9 березня 1896 р. Батьками хлопчика були Бутенки Онисим Іванович і Єфросинія Митрофанівна. У родині Онисима Жменьки (таким було вуличне прізвисько Василевого батька) народилося 12 дітей, однак до дорослого віку дожило семеро: шість сестер і брат [6]. У селі Рашівка Миргородського району Полтавської обл. досі стоїть старенька хата, де колись мешкали Жменьки [2]. Зважаючи, що село було осередком щетинницького промислу, діти селян-кустарів мали можливість навчатися грамоті. Не став винятком і Василь, 1910 р. закінчивши місцеве початкове двокласне училище, а 1915 — Великосорочинську вчительську семінарію [6], обравши фах народного вчителя.

У селі склався осередок інтелектуалів та поціновувачів фольклору. У їхніх зібраннях брав участь Василь Бутенко. За спогадами його сестри Ольги: «У нашому садку … збиралася вечорами молодь. Приходив сюди кобзар Михайло Кравченко, поет Петро Федорович Залозний та інші відомі інтелігенти». Останній є автором «Короткої граматики української мови», що є внеском у нормування української граматичної термінології. Отже, оточення Василя вплинуло на його становлення і подальшу діяльність.

З початком Першої світової війни молодого вчителя призвали до армії, а навесні 1916 р. він опинився на австрійському фронті. У зв'язку з Лютневою революцією й заворушеннями, що почалися в армії, Бутенка відрядили на його прохання в українізований 34-й корпус, 2-й український полк [2]. Відомо, що він виступав на сільських мітингах як «представник куркульства» і підтримував ідею продовження війни.

В лютому 1918 в Києві тривали бої між військами Центральної Ради і більшовиками. Старшина української армії Бутенко самовільно залишив військову частину і з'явився в Гайдамацькому коші Слобідської України, яким тоді командував С. Петлюра. Відтоді залишався служити ад'ютантом при штабі коша. Після падіння гетьманського режиму Василь опинився в таборі для інтернованих у польському Калиші, де брав участь у виданні таборового журналу [6]. Восени 1921 р. Бутенко вступив до Варшавського університету, але навчання не завершив і в квітні 1922 повернувся до рідного села.

Як колишньому «білому» йому було складно працевлаштуватися у державні установи, тому він присвятив себе журналістиці, ставши

секретарем журналу «Нове мистецтво», редактором якого був Микола Христовий. Редактор також обіймав посаду начальника відділу мистецтв, тому за браком часу всю організаційну та журналістську роботу виконував Василь Онисимович. Одночасно встигав друкуватись у газетах «Вісті ВУЦВК», «Пролетар», тижневику «Культура і побут», журналах «Червоний шлях» та «Сільський театр» [2]. Він впорядкував альбом ескізів театральних костюмів А. Петрицького. Вийшли друком книга «Нотатки про театр, кіно і просторове мистецтво» та біографії Мар'яна Крушельницького, Івана Труша та Олекси Новаківського. Актуальні й дотепер розвідки про феномен реклами в кіно [1].

1929 р. Василь Бутенко співпрацював з Олександром Довженком як асистент режисера на зйомках фільму «Земля» [4]. У перервах між зйомками у спілкуванні з місцевим селянством виявилася різниця в поглядах: О. Довженко виступав «яскравим прихильником колективізації», «доводячи селянам усю її колосальну вигоду», а В. Бутенко «в той час іще думав, що колективізація, особливо з українським селянством, якщо й не неможлива, то в усякому разі вельми важка й ризикована річ» [2].

Покинувши роботу в фотокіноуправлінні, Василь Хмурий заробляв на прожиття перекладом технічної літератури, а влітку 1932 р. реферував видання харківського видавництва «Рух». З наростанням репресій 1935 р., щоб уникнути арешту, він виїхав до Румунії та зразу ж потрапив під увагу місцевої таємної поліції, а також розвідки УНР. Для заробітку влаштувався на роботу до хотинської шляхової служби, а згодом повернувся на батьківщину. Після прибуття був негайно заарештований за звинуваченням у шпигунстві та участі в контрреволюційній організації, до якої також були залучені художники-бойчукісти Іван Падалка і Василь Седляр. Слідчу справу було направлено на розгляд судової трійки УНКВД по Харківській обл., яка 8 грудня 1937 р. ухвалила: Бутенка Василя Онисимовича ув'язнити в табір на 10 років [2].

Відбував покарання в Самарському виправно-трудовому таборі. Взагалі цей табір за кількістю ув'язнених посідав восьме місце серед 42 таборів НКВС і друге — серед таборів на території європейської частини СРСР; максимальна кількість ув'язнених становила 36 800 осіб [4].

Окрім Василя Хмурого, в цьому таборі перебувало багато українців, Зокрема Степан Демидович Кожум'яка — український інженер-мостобудівник, публіцист, мовознавець і громадський діяч, а згодом, після звільнення, активний учасник дисидентського руху, борець за права українського народу [3].

В'язні потерпали від нелюдських умов перебування в таборі: виснажливої фізичної праці на будівництві Куйбишевського гідровузла на Вол-

зі, робочого дня до 18 год. на день за пайок, що складався з 500 г хліба низького ґатунку і баланди. Існувала система штрафів: пайок залежав від кількості виконаної роботи. Виконав 40% норми роботи — отримав 40% пайка. Наслідком постійного невиконання норми було фізичне виснаження, знесилення, невиконання наступної норми й здебільшого смерть [5]. Здоров'я Василя Хмурого не витримало перебування в жорстоких умовах табору й 27 січня 1940 р. він помер. Його було реабілітовано 25 грудня 1989 р. [5].

Отже, Василь Бутенко (Хмурий) був типовим представником покоління буремної першої третини XX ст., коли під впливом суспільно-політичних трансформацій змінювалися і культурно-світоглядні засади. Долучившись до нової генерації культурних діячів, залишив творчий спадок, який потребує подальшої фахової оцінки.

Брюховецька Л. Критик і дослідник мистецтва // Кіно-Театр. 2018. № 4. С. 34.
Дениско Т. Василь Хмурий (Бутенко) з Рашівки — «Ентузіаст національного руху» // Зоря Полтавщини. 2018http://surl.li/sxlfhw (дата звернення: 05.11.2022)
Кожум'яка Степан Демидович. URL: http://surl.li/qlvvdu. (дата звернення: 10.11.2022)
Самарлаг. URL: http://surl.li/wujjab. (дата звернення: 05.11.2022)
Самарлаг и Безымянлаг. Сокские штольни под Самарой // Антисоветский блог. 2018. URL: http://surl.li/ndhyjq. (дата звернення: 12.11.2022)
Хмурий Василь Онисимович. URL: http://surl.li/fkkhsg. (дата звернення: 08.11.2022)

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Махінько А. І.

Лічкевич М. А.,
студент ММІ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ВИПУСКНИКА КПІ НОВІКОВА МИКОЛИ ВАСИЛЬОВИЧА

Механіко-машинобудівний інститут/факультет був одним із фундаторів Київського Політехнічного Інституту 1898 р., називався тоді механічним відділенням. Має багату історію, наповнену видатними постатями та подіями, вшановує пам'ять своїх видатних випускників. Протягом майже 125-річного існування історія цього славетного факультету/інституту нагадує теперішнім студентам основні наукові напрями та доробки в українську та світову науку.

Мета роботи: освітити життєвий шлях відомого академічного та вузівського науковця, теоретика та практика Миколи Васильовича Новікова, його доробок, здобутки в становленні та розвитку матеріалознавства.

Відомим випускником механіко-машинобудівного інституту/факультету є Микола Васильович Новіков. Народився в м. Києві 10 квітня 1932 р. Навчався на механічному факультеті КПІ, який закінчив з відзнакою. Почав працювати з 1954 р., поєднуючи навчання в аспірантурі та викладацьку роботу. В Інституті металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР (зараз Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України) працював з 1957 р., там само захистив кандидатську дисертацію [1].

Подальша праця пов'язана з Інститутом проблем міцності АН УРСР. М. В. Новіков очолював відділ і був заступником директора з наукової роботи в 1966–1977 рр., 1975 р. захистив докторську дисертацію, присвячену розробці наукових основ підвищення опорної здатності зварних ємностей і трубопроводів при кріогенних температурах. Впроваджені результати цієї праці було застосовано в космічних апаратах радянського космосу.

Керівництво Академії Наук УРСР призначило М. В. Новікова директором Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР 1977 р. На цю посаду його переобирали шість разів поспіль.

Розробки вчених інституту надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля довели закономірності утворення й росту кристалів алмазів, рекомендували методи інтенсифікації їх синтезу. У середині 1960- х рр. кількість синтетичних алмазів, що вироблялися, повністю задовольняла потреби країни того часу. [2].

У 1980-х рр. Інститут надтвердих матеріалів, перетворився на великий науково-технічний комплекс, до складу якого входили науково-дослідний центр (Інститут), спеціальне конструкторсько-технологічне бюро з дослідним виробництвом і дослідний завод. В інституті 1990 р. працювали понад 400 наукових співробітників, зокрема академік (М. В. Новіков), 21 доктор та 206 кандидатів наук [2].

В інституті вдалося створити нові надтверді матеріали, високопродуктивні інструменти та ефективні технологічні процеси, що забезпечили помітне підвищення технологічного рівня машино- і приладобудування, обробки будівельних матеріалів, буріння свердловин, зростання продуктивності виробництва та якості продукції.

У другій половині 1980-х рр. пріоритетним напрямом наукових пошуків вчених інституту надтвердих матеріалів стали розробки з технології нанесення та обробки корозійностійких та оптичних покриттів, створення ефективних інструментів і розробка технологічних процесів їх виготовлення [2]. Одночасно було розгорнуто автоматизацію наукових досліджень, розробку та використання автоматизованих засобів наукових досліджень у матеріалознавстві. Спільний науково-теоретичний журнал

«Сверхтвердые материалы», який видавали Академія наук СРСР та УРСР, з 1983 р. почало перевидавати в повному обсязі американське видавництво «Аллертон пресс» англійською мовою. 1982 р. науково-технічна та економічна діяльність інституту відзначена міжнародною премією «Золотий Меркурій» за великий внесок у розвиток міжнародних економічних зв'язків, зміцнення ділової співпраці та миру між народами [2].

Інститут надтвердих матеріалів, який очолював М. В. Новіков, став визнаним світовим центром технологічного перевершення в галузі надвисоких тисків і температур, синтезу нових надтвердих та структурованих матеріалів. Було проведено фундаментальні дослідження з синтезу надтвердих матеріалів при екстремально-високих тисках і температурах та комп'ютерне моделювання параметрів синтезу, що забезпечує підвищення продуктивності й довговічності технологічних апаратів високого тиску. За його творчої участі створено нові марки високоміцних термостійких, напівпровідних та надпровідних алмазів, зносостійких і надтвердих алмазних та з кубічного нітриду бору полікристалів і композитів. 2002 р. було одержано надтвердий матеріал, якого не існувало в природі, другий за твердістю після алмазу, кубічний карбонітрид бору. 6 червня 1996 р. Рішенням Президії НАН України було створено науково-технічний алмазний концерн «АЛКОН», головною організацією якого став інститут надтвердих матеріалів імені В. М. Бакуля, котрий очолив М. В. Новіков [3].

Нові напрямки сучасного матеріалознавства, які відкрив український вчений: синтез крупних високоміцних кристалів алмазу різного кольору, одержання алмазних і алмазоподібних плівок та покриттів із особливими властивостями, високотемпературної структурованої кераміки й певних смарт-матеріалів, комп'ютерного матеріалознавства в галузі екстремально високих параметрів активного середовища — надвисоких тисків і температур.

Перспективні напрямки матеріалознавства привертали увагу Новікова. Наноструктури й нанотехнології, використання напівпровідникових та надпровідних алмазних монокристалів і функціонально ефективних алмазних і алмазоподібних плівок та покриттів в електронній і аерокосмічній техніці, застосування технологій найефективнішого алмазного мікроточіння, що відкриває важливий напрямок наномеханообробки.

Науково-теоретичний журнал АН СРСР та АН УРСР «Сверхтвердые материалы» за редакцією Новікова з 1979 р., став перевидаватися з 1983 р. англійською мовою «Journal Superhard Materials» у видавництві «Allerton Press Inc» Шпрінгер у Нью-Йорку, США.

Вчений був відзначений за науковий доробок Державними преміями в галузі науки і техніки УРСР 1973 р., СРСР 1981 р., України 1996 р.

Вищими нагородами — орденом «Князя Ярослава Мудрого3 V ступеня (2002 р.), повний кавалер орденів «За заслуги» (I, II, III ступенів, 1998 р., 2007 р., 2011 р.), також орденами та медалями зарубіжних країн.

Внесок М. В. Новікова в розвиток сучасного українського та світового матеріалознавства важко переоцінити, викладачі та студенти механіко-машинобудівного інституту, одну з аудиторій назвали іменем видатного випускника. Також це аудиторія-музей М. В. Новікова [1].

Отже, можна зробити висновки про значущість наукової діяльності М. В. Новікова для розвитку матеріалознавства в Україні та світі, а також демонструють його вплив на підготовку нових поколінь науковців у цій галузі.

Гарбуз Т. О. Новіков Микола Васильович // Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: https://esu.com.ua/article-73332

Институт сверхтвердых материалов. Київ: Наукова думка, 1987. 52 с.

Рішення Президії НАН України 6 червня 1996 р. URL: http://surl.li/pssibx

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Лихолат А. О.

Швець В. А.,

студентка ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ «СОФІЇВКА» В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ

Садово-паркове мистецтво є особливим типом мистецтва, оскільки поєднує архітектуру і навколишній пейзаж, формуючи завершену естетичну картину просто неба. Загалом подібні пам'ятки на європейських теренах нечисленні, бо їх спорудження потребує відповідної території та залучення різнопланових фахівців. Зазначимо, що дослідження історії таких об'єктів є переважно складовою краєзнавчих студій, тематика яких завжди є актуальною.

Відповідно, метою даного повідомлення є висвітлити основні віхи історії ландшафтного парку «Софіївка».

Історія виникнення парку пов'язана з історією кохання магната Потоцького до дружини Софії, а без романтичного забарвлення його закладення було даниною тогочасній тенденції облаштовувати ландшафт відповідно до філософії Просвітництва, формою якої став англійський

парк. Імовірно, ініціатором створення парку була Софія Потоцька, якій, у свою чергу, припав до вподоби один з версальських парків, котрі були на той час взірцевими. Також відіграли певну роль і місцеві парки у маєтках Радзівілів, Чарторийських, Енгельгартів. Для реалізації ідеї запросили архітектора Л. Метцеля, який узявся проектувати будівництво [7].

Роботи розпочалися восени 1796 р. і щоденно на будівництві було задіяно близько 800 селян: каменярі вирубували гроти зі скель, проводили підривні роботи, готували механізми для підняття вантажів. Було привезено французькі й голландські пристрої, щоб переміщувати каміння вагою понад 50 т. Уздовж річки збудували земляні греблі та облаштували ставки на різній висоті. Місце для Південного озера вирубали з граніту, камінь використовували для оздоблення: колони, постаменти, вази. Окрім того, поява водойми мала інженерне значення, позаяк забезпечила водою фонтани та водоспади. Отож, через чотири роки серед пустиря на околиці Умані постав розкішний парк зі ставами, фонтанами, гротами, каскадами й містками. В саду розташували статуї та мармурові вази, оскільки ідеєю парка стало відтворення міфологічних сюжетів. Квіти вкривали галявини, а на ставках плавали білі лебеді. Човни могли переправити відвідувачів на острівець на Верхньому озері. Центральною композицією парку є фонтан, струмінь якого заввишки понад 10 метрів. Врешті-решт, омріяний парк у такому вигляді граф Станіслав Потоцький подарував дружині до дня народження у травні 1802 р. [8].

У стилістиці парку «Софіївка», відповідно до правил англійського парку, панують теми мандрів, історії, роздумів про давнину, пам'ятні відвідини відомих осіб. Не менш важливою темою є пам'ятні події в родині Потоцьких як прояви високого рівня освіченості, культури й духовності його власників. Так, колона «Смутку» та ручай «Три сльози» є згадкою про трьох графських дітей, які померли в дитинстві від епідемії, а камінь «Лев, що спить» був пам'яттю про першу дружину С. Потоцького Гертруду. Символом графської родини було дерево з чотирьох стовбурів, що зрослися між собою. Окрім названих тем у структурі парку є тематичні лінії, присвячені античності, що віддзеркалює етнічне походження Софії Потоцької: антична міфологія, сюжети «Іліади» та «Одисеї» і тема кохання [1, с. 36, 41].

Вигляд парку істотно не змінився за нащадків магната. Після розділення майна 1805 р. між численними спадкоємцями, маєток з парком успадкував Олександр Потоцький, але за участь у повстанні 1830 р. уряд наклав на маєтності заборону користування і призначив управителя. 1831 р. Олександр отримав дозвіл виїхати за кордон, а, маючи значні кошти, матеріальних ускладнень там не мав. З 1833 р. державна комісія приняла маєток у скарбницю: описала майно і ліквідувала борги з наявних коштів [3, с. 20–22]. Юридичний і фінансовий процес розтягнувся в часі.

Вже з державних фондів маєток із парком були передані у власність імператриці Олександрі Федорівні, перебуваючи під безпосереднім наглядом чиновників управління військових поселень. У самому парку було зведено добудови відповідно до нових стилістичних впливів. 1846 р. архітектор І. Макутін створив восьмикутну Китайську альтанку. Тоді ж спорудили Рожевий павільйон на острові Верхнього ставу. У 1850–1852 рр. за проектом архітектора А. Штакеншнейдера було оформлено головний вхід в античному стилі, що відповідало початковій ідеї парку. На острові Кохання спорудили будівлю в неоготичному стилі, а згодом перебудували в стилістиці неоренесансу. Павільйон Флори в класичному стилі (ампір) споруджено за проектом архітектора К. Раппонета на нижньому ставку [3, с. 35].

Урядовим указом 1859 р. оранжерея, парники й, відповідно, частина території були передані у відання Головного училища садівництва, переведеного з Одеси до Умані, яке діє досі під назвою «Уманський національний університет садівництва». З 1899 р. професор В. В. Пашкевич, багаторічний керівник парку, ініціював створення арборетуму, що є своєрідним музеєм екзотичної флори, де було зосереджено понад 100 видів і форм рідкісних дерев і чагарників [6]. Відтак парк стає дендрологічним об'єктом і навчальною лабораторією.

Період національно-визвольних змагань та 1920-ті рр. призвели до занедбання парку, проте 1929 р. він отримав статус державного заповідника. У період Другої світової війни за час нацистської окупації парк «Софіївка» було понівечено, більшість статуй пошкоджено, деякі зникли. Відповідно повоєнна відбудова торкнулась і його. Вже 1949 р. за затвердженим планом відреставрували малі архітектурні форми парку, систему доріжок і алей, створено розсадник для оновлення флори. Було замінено втрати оригіналів деяких скульптур: Аполлона Бельведерського, Венери-купальниці, Меркурія, з яких залишилися копії, а статуя Амура, як і поргуддя Станіслава Трембецького, безслідно зникли, хоча пізніше знайдено мармурові крильця від статуї Амура, які зараз містяться в музеї [6]. У вересні 1955 р. дендрозаповідник «Софіївка» рішенням Ради Міністрів України передано у відання Академії наук України як підрозділ Республіканського ботанічного саду АН УРСР [2, с. 5].

1980 р. парк зазнав повені через руйнування дамби внаслідок танення снігу, тож частину об'єктів було зруйновано паводком, однак було швидко зроблено ремонт, і за чотири місяці повністю відновився попередній вигляд пам'яток. Варто зазначити, що ще 1956 р. оригінали всіх мармурових скульптур взагалі перенесли до сховища музею, а на їх місці встановили копії з органічного скла і гіпсу [6].

За 1980–2007 рр. у «Софіївці» проведено значні обсяги робіт з реставрації, відновлення та повернення історичної достовірності майже на всій території парку. 2019 р. було відновлено звіринець поблизу Південного озера, на його ж історичній території. Його, насправді, заснував іще в період будівництва парку сам граф С. Потоцький. Тут можна зустріти розмаїття копитних: оленів, косуль, ланей і мунтжаків. Це — невеличке доповнення до загальної атмосфери парку. Відновлено фонтан «Змія» на Нижньому ставку, що мав ушкодження після паводку 1980 р., з широко розкритої пащі змії піднімається стовп води заввишки майже 16 м [5]. За задумом архітекторів, ця скульптурна композиція символізує життя та безсмертя.

Зазначимо наукове значення паркового комплексу, оскільки 1991 р. йому надано статус самостійної науково-дослідної установи НАН України [4]. У лютому 2004 р. парку надали статус національного, а наступного року він став науково-дослідними інститутом. Ведеться науково-дослідницька робота в галузі дендрології, садівництва, паркобудівництва, ботаніки й екології. Науковці парку розробляють технології розмноження декоративних та рідкісних рослин, створюють їх розсадники. Також ведеться архівна робота щодо збереження автентичного вигляду паркового комплексу. Працівники будують нові ділянки парку з використанням досягнень новітнього садово-паркового мистецтва. Іде плідна співпраця з колегами з закордонних наукових ботанічних установ [2, с. 5–9].

Отже, «Софіївка» є шедевром садового-паркового мистецтва світового рівня, одним з перших зразків вітчизняних ландшафтних парків англійського стилю, зібранням паркової тематичної скульптури та архітектури малих форм складного конструктивного та інженерного рівня. Нині він перетворився на потужну наукову установу, працівники якої роблять внесок у розвиток ландшафтного дизайну та ботаніки.

Кадурина А. О. Символика парка «Софиевка» в Умани. Переплетение мифов и судеб // Історія мистецтва. 2020. № 1. С. 33–42.

Косенко І.С. Найважливіші досягнення у науковій роботі Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України у 2010 р. // Автохтонні та інтродуковані рослини: Збірник наукових праць. 2010. Вип. 6. С. 5–9.

Лобко О. Еволюція маєткового комплексу графів Потоцьких (герб Пилява) у Правобережній Україні 1830–1917 рр. // Дух і літера. 2008. № 20. С. 13–46.

Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України відзначив своє 225-річчя. URL: http://surl.li/mvdeqy. (дата звернення: 05.11.2023)

Опис та цікаві факти про парк «Софіївка». URL: http://surl.li/dhrfqb. (дата звернення: 07.11.2023)

Прокаєва В. «Софіївка: історія кохання, закарбована в природі». URL: http://surl.li/zkyuhr. (дата звернення: 28.10.2023)

Софіївка в Умані. Там, де оживають міфи // BBC News Україна. URL: http://surl.li/jafwks. (дата звернення: 15.10.2023)

«Софіївка»: як в Умані створили парк із грецьких міфів // BBC News Україна. URL: http://surl.li/ojkwqv (дата звернення: 18.10.2023)

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Махінько А. І.

Федосєєва А. О.,
студентка ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ СВЯТКУВАННЯ ІВАНА КУПАЛА

Свято Купала — одне з давніх, дохристиянських свят східних слов'ян, традиційне старослов'янське свято, що після запровадження християнства відзначали вночі перед Івановим днем 24 червня. Зараз його знову прив'язують і до сонцевороту. У зв'язку з запровадженням григоріанського календаря на державному рівні, а на рівні православної церкви ні, свято за християнською прив'язкою почало припадати на ніч 7 липня, що значно далі відстоїть від справжнього сонцестояння який відбувається 23, 22 або іноді 21 червня. Християнізована назва свята включає ім'я Івана Хрестителя. Квінтесенцією свята є очищення за допомогою вогню та води — давня форма магічних дій. Одне з чотирьох головних свят сонячного календаря [4].

Мета роботи: охарактеризувати найпоширеніші українські народні звичаї та обряди святкування Івана Купала.

Це свято символізує народження літнього сонця — Купала. А от де взялося ім'я Іван у язичницького божества Купала, може відповісти історія християнської церкви. Саме у IV ст. н. е. цей день вона проголосила святом народження Івана Хрестителя — предтечі Ісуса Христа. Внаслідок християнізації у святі язичницьке найменування «Купала» поєдналося з християнським «Івана». На території України багато століть купальські звичаї змінювалися, завжди мали локальні відмінності, не скрізь однаково збереглися — найбільше на Поліссі, як одній з архаїчних зон слов'янського світу.

Перші писемні згадки про свято Купала в Україні є у Волинському (1262 р.) і Густинському (приблизно 1620 р.) літописах, «Синопсисі» (1674 р.). У XVIII ст. з'явилася низка документів, які свідчать про запеклу боротьбу церковної та світської влади з купальським обрядом. Наприклад, 1719 р. гетьман Війська Запорізького та голова козацької держави в Лівобережній Україні Іван Скоропадський видав указ «о вечерницах, кулачных боях, сборищах под Ивана Купала и проч.», який надавав право фізично карати (в'язати, бити киями) та відлучати від церкви всіх учасників купальських ігрищ. 1723 р. Перемишльський собор у Бере-

зові заборонив танці та розваги біля купальського вогню. 1769 р. Катерина ІІ видала указ про заборону свята. Та, попри всі заборони, язичницький характер народних обрядів виявився міцним. Не знищила свято й церква, хоч і намагаласянаповнити його християнським змістом [5].

На початку ХХ ст. купальський обряд поступово почав зникати. Нині він існує у «відродженій» формі інсценованого ритуалу за радянських часів (під час антирелігійної боротьби). І хоча магічний зміст обряду нівелюється, а святкування набуває мистецького значення, до нас дійшли основні язичницькі обрядові дії — тобто плетіння дівочих вінків і пускання їх на воду; вшанування купальського деревця хороводами; ритуальна купіль; спалювання або потоплення деревця; спалювання кулів соломи чи опудала; влаштування ритуальної вечері. Цікаво, що назву свята, і ритуальний вогонь та прикрашене деревце називають «купалом», «купайлом» або «купайлицею». Це ж і є головні елементи обрядовості, в основі яких лежать культ вогню, води й рослинності. Ритуали уособлюють поєднання чоловічого (вогню) та жіночого (вода) начал, виконувалися з метою забезпечення врожайності, здоров'я, продовження роду.

Обов'язковий атрибут Купала — велике вогнище, через яке стрибають поодинці або парами. Окрім забави й спортивної сторони (кожен намагався стрибнути через багаття якнайвище та якнайдалі) це було магічним ритуалом і означало очищення. Також вважалося, що якщо закохані зможуть перестрибнути багаття, не роз'єднавши рук, їхня любов триватиме все життя. Вогонь відлякував злих духів, які в дні Купала за повір'ями виходили з потойбічного світу в світ живих. Також існувало повір'я, що, якщо жінка відзначила Івана Купала й не побувала біля вечірнього багаття, вона відьма.

Після втоплення чи спалення опудала Марени дівчата тікають від хлопців до води, щоб ворожити на кохання. Вони плетуть вінки з польових квітів, інколи лаштують до них запалені свічки й із заходом сонця починають пускати їх по воді. Поки вінки пливуть, дівчата йдуть понад річкою та співають. Згідно з народним повір'ям, якщо вінок пливе добре й свічка горить гарно, дівчина вийде заміж, якщо він крутиться на місці — то ще дівуватиме, а як потоне — заміж не вийде взагалі. Якщо ж вінок відпливе далеко й пристане до якогось берега — дівчина піде заміж саме туди. Також, якщо вінок плавав по центру річки, то вважалося, що рік пройде без значних змін, а якщо його прибило до берега — буде біда. Часто хлопці намагаються зловити вінки дівчат, але не будь-які, а саме коханої. Пари могли заздалегідь домовлятися про те, яким буде вінок — дівчина додавала характерну квітку чи особливу свічку. Все це тому, що якщо хлопцю вдавалося зловити потрібний вінок, дістався до нього вплав чи на човні, — це вважалося доброю прикметою для їхньої подальшої долі. Згодом вінки могли розвішувати

вдома чи на деревах, як обереги, в деяких регіонах їх закидали на стріху хати або святили в церкві (у християнські часи) [2].

За повір'ями, в купальську ніч молодий хлопець (часто неодружений або єдиний син у родині) може знайти квітку папороті. Для цього треба було піти в ліс, заздалегідь обравши місце, де росте папороть, і взяти з собою скатертину, на якій святилася паска, та освячений ніж. Потім належить накреслити ножем навколо папороті коло та окропити папороть святою водою й чекати [1]. Розквітає квітка папороті щороку лише в цю ніч, або раз на 3 чи 5 років, або раз в житті для кожної людини. Впізнати її можна за сяйвом, яке випромінює квітка. Також описується, що квітне вона дуже швидко, червоним кольором, поширюючи незвичайні пахощі, виблискує, наче срібло чи діаманти.

Забрати квітку заважає різна нечиста сила, намагаючись налякати шукача, або віднаджує, постаючи в подобі коханої дівчини. Вона може обдурити старих людей, які наважаться шукати квітку папороті, підсунувши в руку замість заповітної квітки обгорілу головешку, шматок гнилого дерева, гриб, кропиву чи будяк; від старого квітка сама відхилиться, а до молодого навпаки наближається. Якщо квітку таки вдається знайти молодому, її слід сховати під розрізану шкіру на мізинці, або під шапку чи під сорочку. Потім, за деякими переказами, — взяти в руку полин або татарзілля й накреслити навколо себе крейдою коло та дочекатися других або третіх півнів, коли нечиста сила втрачає владу. Тут нечиста сила може обманути хлопця, закукурікавши, або постати в подобі чоловіка, що намагатиметься купити той одяг, де сховано квітку папороті. Піддавшись витівкам нечистої сили, хлопець втратить квітку, отримавши натомість тільки купу кісток або черепків, а потім заблукає в лісі [3].

Отже, свято Купала є найдавнішим і символізує єднання людини з природою, опоетизовує й возвеличує побут, освячує почуття молодих сердець, живить сподіванками на краще майбутнє. Воно символізувало духовне єднання людини із природою, освячувало почуття молодих сердець. Символом очищення від усього гріховного були вогонь і вода, а все погане тонуло разом з Мареною. І люди справді в це вірили, а з цією вірою оживала їх надія на краще майбутнє.

Батирєва І. «Свято Івана Купала» URL: http://surl.li/qvthbo

Котубей О. Чи існує квітка папороті? Розбираємося в історії свята Івана Купала URL: http://surl.li/lqxvnv

Килимник, С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні 1957. С. 112.

Костюк Л. К. Свято Купала: Культурно-історична ретроспектива та сьогодення // Матеріали VIII Міжнародної науково–практичної конференції студентів та молодих науковців. Ч. 2. 2015. С. 142.

Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Дохристиянські вірування українського народу. Київ: Обереги, 1992. С. 424.

Науковий керівник — кандидат історичних наук., доцент кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Бузань В. Ю.

Тернова Р. О.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

УКРАЇНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ, ТА ЇХНЯ ІСТОРІЯ

Російська Федерація почала вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р., що стало новим етапом російсько-української війни, розпочатої ще 2014 р. Під час бойових дій багато об'єктів національної культурної спадщини були знищені, пошкоджені або потрапили під таку загрозу [6]. Розглянемо історії п'яти визначних споруд із різних регіонів України, які постраждали в результаті цієї агресії.

«Київська мала опера» (Лук'янівський народний будинок) була побудована 1902 р. у стилі псевдоросійської архітектури за проектом М. Г. Артинова. Цей будинок зведений над струмком «Скоморох», має 4 поверхи: два над землею і два підвальних. На другому поверсі є глядацька зала на 700 місць [2]. Будівля, схожа на казковий терем зі стрілчастими вікнами, колонами та фільонками, була багатофункціональною: тут діяли їдальня, нічний притулок, бібліотека, просвітницький центр і приміщення театру на кілька сотень місць. 1910 р. у ній відкрився перший у Києві кінозал. За радянських часів тут розташувався «Будинок культури трамвайників», де розмістилися театр, ансамбль і естрадний оркестр [1]. У період незалежності в будинку були офіси, секонд-хенд, кав'ярні. Але з 2006 р. за ініціативи української оперної співачки Євгенії Мірошниченко в ньому запрацювала «Київська мала опера» [2].

15 березня 2022 р. ця споруда зазнала пошкоджень від бойових дій: вибуховою хвилею розбито віконне скло, пошкоджено склопакети, вхідні та внутрішні двері, тинькування на стелі холу [1].

Будинок «Слово» — це знакова для Харкова та української літератури будівля 1920-х рр. Над її проєктом працював відомий архітектор Михайло Дашкевич. Свого часу тут жили, зокрема, письменники Микола Хвильовий, Михайль Семенко та Остап Вишня. Під час візитів в Україну будинок відвідували Теодор Драйзер і Бертольд Брехт

[7]. Умови у ньому були майже зразковими: сквер у внутрішньому дворику, власний спортивний майданчик, солярій на даху, просторі квартири з телефонами та інші блага цивілізації. Життя в такому просторі мало б бути дуже комфортним, якби не радянський терор. Поступово будинок почав асоціюватися з арештами й убивствами інтелігенції. Недаремно Іван Багряний назвав його «Крематорієм». Саме тут відбулися арешти Михайла Ялового, Антіна Крушельницького, Василя Вражливого, самогубство Миколи Хвильового… «Чорні воронки» приїздили до будинку «Слово» настільки часто, що до кінця 1930-х рр. у ньому майже не залишилося тих людей, які заселяли його ще на самому початку. Десятки з них було заслано в радянські табори та нещадно вбито [1].

7 березня 2022 р. внаслідок ракетно-артилерійського обстрілу з боку російських військ будинок було пошкоджено: вибито вікна та посічено стіни [1].

Єлецький монастир (Чернігів) — святиня для православного світу. Його заснував іще в XI ст. (ймовірно, 1060 або 1069 р.) чернігівський (пізніше Великий київський князь) Святослав Ярославич. Із його заснуванням пов'язана легенда про знахідку на ялині ікони Божої Матері. Сказання розповідає, що ікону знайшов сам князь і на її честь заснував монастир [8]. Обитель було зруйновано під час монгольської навали, але відбудовано 1623 р. Ще за 20 років монастир перебудували в стилі українського бароко. 1921 р. радянська влада його закрила, однак зберегла будівлю й передала її філармонії. У 1990-ті рр. діяльність монастиря було відновлено, проте він уже був жіночим, а не чоловічим, як на початку функціонування [1].

Російський снаряд влучив у будинок поряд із монастирем. Внаслідок обстрілу було пошкоджено фасади монастирських мурів і брами з дзвіницею XVII ст., а також барабани куполів Успенського собору XII–XVII ст. [1]

У Запорізькій обл. збереглося не так багато архітектурних пам'яток. Цей край більше відомий природою. Тому замок Попова — цінна історична й архітектурна пам'ятка, аналогів якій не знайдеться в усьому регіоні. «Садиба Попова» була найбільшою садибою Східної України в XIX ст. Її будівництво тривало понад 20 років. Врешті постав величезний замок із червоної цегли, в архітектурі якого можна було впізнати готичні й мавританські риси, рішення в дусі північно-італійського ренесансу. За радянських часів на території садиби розташовувався свинарник, замок зруйнували, щоб із цих матеріалів побудувати будинок культури, в стайнях садиби розмістили школу для дітей із ментальними захворюваннями. У 1980-х рр. почалася робота зі збереження комплексу. 1993 р. у Північному флігелі було відкрито музей. А в січні 2022 р. «Садиба Попова» вперше відкрила для гостей усі будівлі комплексу [1].

7 березня 2022 р. російські окупанти її цинічно обстріляли, а 15 березня — вибили всі вікна і двері, пограбували та розтрощили музей [1].

29 жовтня 2010 р. в Маріуполі було відкрито Художній музей ім.А. В. Куїнджі. Він діяв в історичній частині міста, по вул. Георгіївській, 58, у будинку, зведеному 1902 р., архітектурний стиль — модерн [4]. У різні часи там були приватна оселя, бібліотека, архів і навіть аптечний склад [1].

21 березня 2022 р. прямим влучанням авіабомби будівлю музею було зруйновано. За попередньою інформацією, оригіналів робіт Архипа Куїнджі в музеї не було, однак є ймовірність, що знищено роботи Івана Айвазовського, Миколи Глущенка, Тетяни Яблонської та інших художників [1].

Протягом багатовікової історії українського народу його історико-культурна спадщина зазнала значних втрат. Пам'ятки страждали не лише від природних факторів, тривалих і жорстоких війн, а й від цілеспрямованого руйнування — під час антирелігійних та інших ідеологічних кампаній, через порушення чинного законодавства. На жаль, це не припиняється й зараз. Загальний стан збереження пам'яток історії та культури в Україні залишається критичним. Так, за даними заступниці міністра культури та інформаційної політики України Катерини Чуєвої на кінець жовтня 2022 р. у нашій країні постраждала 171 споруда, що має статус пам'ятки культури, окрім того, від обстрілів російських окупантів постраждало 146 цінних історичних будівель і 44 музеї [5]. Але більшість із них функціонують та підтримують Україну і ЗСУ. Так, «Київська мала опера» збирала гроші на дрон «AUTEL EVO 2 DUAL 640 T» для розвідувальної роти Донецької окремої бригади територіальної оборони. І досягла успіхів, зібравши 57098 грн. [3] Отже, незважаючи на складну ситуацію в країні, українська культура продовжує дивувати нас величчю і надихає стійко переносити всі труднощі сьогодення.

10 українських пам'яток архітектури, які постраждали від російської агресії, та їхня історія. URL: http://surl.li/cwwdtu

Мала Київська Опера — культурний осередок Лук'янівки. URL: http://surl.li/dqelxt

Мала опера (25 жовтня, 2022). Facebook. URL: http://surl.li/vmurtx

Маріупольський художній музей ім А. В. Куїнджі. URL: http://surl.li/rxdgtb

Окупанти пошкодили близько тисячі об'єктів культурної спадщини України. URL: http://surl.li/gpbedj

Українська культурна спадщина під час російського вторгнення (2022). URL: http://surl.li/vhmmpv

Харківський будинок «Слово» пошкоджений російським снарядом. Це історична будівля письменників. URL: http://surl.li/tqahio

Чернігів. Єлецький Успенський монастир. URL: http://surl.li/egappu

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Секція ІІ. Досвід державотворення та правотворення. Етнічний та етнополітичний розвиток суспільства

Терещук А. Ю.,
студент ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ: ІСТОРІЯ СЕЛА МАРТИНІВКИ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми зумовлена тим, що сьогодні, в умовах українського національно-культурного відродження, зростає інтерес до поглибленого вивчення й популяризації історії міст і сіл України, до захисту історичної, духовної та культурної спадщини українського народу, її збереженню в умовах російсько-української повномасштабної війни. Студентська молодь все більше залучається до активного вивчення історії рідного краю, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, наукових досліджень, конференцій. Великого значення в сучасних умовах набуває Рух «Моя земля — земля моїх батьків», який ознайомлює з визначними історичними місцями України та сприяє формуванню історичної пам'яті молоді. Одним з таких цікавих історичних місць є село Мартинівка Житомирської обл. Метою роботи є охарактеризувати основні віхи історії села. Наукова новизна роботи полягає в тому, що історія цього села досліджується на місцевих матеріалах, які зберігаються в сільській раді села Мартинівка.

Мартинівка — це невеличке село Житомирського району, Житомирської обл., зі своєю неймовірною історією. Територію села з давних-давен населяли люди. Ще на початку нашої ери тут жили слов'янські племена — древляни. Про це свідчать знахідки кам'яних знарядь праці — кам'яні скребки, проколки, гарпуни, сокири, зернотерки на околицях с. Мартинівки (Рудні). 1240 р. край захопили монголо-татари, які пограбували місцевих мешканців, молодих забирали в полон, обкладали непосильною даниною, багатьох знищили. Не покращилося життя й після Люблінської унії, за якою край було приєднано до Польщі [2].

В XVII ст. посилюється розвиток господарства, виготовляються нові знаряддя праці з заліза на базі місцевих болотяних руд, розвивається металургійне ремесло. Одним із основних центрів видобутку болотяної руди та її виплавляння було саме село Мартинівка (Рудня). 1793 р. село, як і вся Правобережна Україна, перейшло до складу Росії, того ж року на річці Теньці побудовано піч для плавлення болотяної руди, зроблено водяне колесо, яким подавалося повітря в піч при спалюванні деревного, дубового вугілля [2].

Центром села Мартинівки було поселення Рудня, а з XIX ст. Рудня-Пошта, до села Слобідки, між притоками річки Світлиці, де переважно проживали німці, євреї, поляки. Згодом центром села стала стара школа (німецька кірха), там жили німці. А між Видумкою та Неборівкою по берегах річки Світлиці було село Олексіївка, де проживали німці й українці. Пізніше вони злилися в одне село — Мартинівку. Чому ж саме Рудня-Пошта?

Поселення Рудня-Мартинівка виникло давно, ще з часів, коли розпочато добування болотяної залізної руди на берегах річки Світлиці та її притоках, як нам відомо раніше, на землі польського магната Стефана Біляковського та членів його родини, де виникло село Рудня, а в 1850-х рр. з побудовою пошти село стало називатися Рудня-Пошта. Пошта зроблена в готичному стилі, на ній міняли коней Тарас Шевченко й Катерина II, потім там був знайдений її корсет. Територія сучасної північно-східної частини Мартинівки належала Мартину Біляковському, а південно-західна частина — Олесю Біляковському. Німці-колоністи, купуючи землі в нащадків Біляковського, давали селу назву минулого власника. Так і виникли колонії Мартинівка й Олексіївка [3].

Щодо освіти, то 1928 р. в Мартинівці в молитовному будинку (кірха) розпочала працювати початкова школа, вчителював там Т. Шульц, згодом звели нове приміщення школи, вона стала семирічною, директор — Ейхорн [2].

1929 р. в Мартинівці «на базі комітету бідноти» створено колгосп. Першим організатором був Володимир Пасічник, а першими, хто ввійшли в нього — Михайло Козел, Лідія Тейш, Іцик Наумчук, Федір Тейш. До речі, на території колгоспу, за словами мешканців, імовірно, розміщувався маєток пана Мартина. У 1932–1933 рр. в колгосп завезли велику рогату худобу, коней, свині в більшості поздихали або були дорізані. Розпочався голод 1933 р. — жахливий час для всіх. Їжі не вистачало, люди їли траву, все, що виростало на землі, а хтось просто не витримував [2].

У 1850-х рр. в селі діяв млин з паровим двигуном, то була достатня рідкість у ті часи (власник Глінка Г. М.), який з 1928 р. переобладнано в маслозавод, він став місцем роботи майже для всіх людей в селі. Маслозавод під час Другої світової війни було пошкоджено, але згодом спільними зусиллями відновлено. Зі слів місцевих мешканців, які згадують про це зі сльозами, вони дуже пишалися заводом і його продукцією, яка була високоякісною та смачною, на той час такі молочні продукти можна було знайти мало де та ще й місце роботи прямо в селі, з достатньо хорошою платою. Також мешканці згадують про відходи з заводу, кажуть, що важко такого не пам'ятати, адже для сироватки викопували величезні ями на полі, куди її й зливали, навіть після закриття заводу

запах тримався ще декілька років. На жаль, унаслідок економічної кризи 2005 р. маслозавод перестав існувати. Також наприкінці XIX ст. в Мартинівці діяла майстерня з виготовлення манежів. У 1933–1936 рр. через село будується залізнична колія Житомир — Новоград-Волинський [2, 3].

22 червня 1941 р. розпочалася Німецько-Радянська війна, яка несла нашому народу поневолення, гноблення та масове знищення. Велику допомогу нашим військам надав бронепоїзд, коли гітлерівські війська прорвалися з півдня й захопили Житомир. Крім бойової зброї на бронепоїзді були матеріали для Новоград-Волинських укріплень, які також захопив ворог. Тоді мужні воїни вирішили дати бій у тилу ворога в с. Мартинівка й сміливим ударом напали на нацистів. Бронепоїзд розірвав лавину фашистських військ, що рвалися на Київ, бій був коротким, але запеклим. Фашисти відкотилися на кілька кілометрів на захід та схід. Бронепоїзд був підірваний під залізничним мостом у селі Мартинівка й перекрив рух нацистських військ на Житомир.

Але 9 липня 1941 р. німецькі танкові дивізії захопили Мартинівку. Групи радянських солдатів пробиралися через ліси, переправляючись через залізницю, їх помітили нацисти й розстріляли з кулеметів 22 воїна, а 3 зуміли втекти. Багато воїнів, офіцерів, солдатів віддали життя за визволення Мартинівки. Полонених на той час розміщували в таборах військовополонених на Червоноармійському повороті та в дорожній частині с. Мартинівки.

На початку 1944 р. після визволення села Мартинівка, солдатів, які були прикопані, де загинули, відкопали, зібрали останки інших незпохованих і поховали в Братській могилі, де сплять вічним сном 44 воїни. Війна доторкнулася до кожного куточка нашої країни, лихоліття війни зазнало й село Мартинівка, на згадку про ці жахливі події у селі встановленого Братську могилу. Немов підбитий птах, смертельно поранений боєць навіки застиг на кургані в обрамлені крил. Так пояснили під час відкриття пам'ятника, 9 травня 1990 р. свій задум скульптор Олександр Вітрик та архітектор Петро Бірюк. Пам'ятаймо тих, хто боровся за Україну тоді, і шануймо тих, хто воює за неї сьогодні [1, 4].

В післявоєнні роки село Мартинівка відбудовували. У 1967–1968 рр. почали будувати школу та гуртожиток для директора школи Б. О. Швайківського при ній. 1995 р. була урочисто відкрита нова середня школа на чолі з директором О. П. Чорноморцем. Ця школа збереглась і донині, але вже реставрована. Вона й досі приймає нових учнів щороку. З відродженням незалежності України почався новий етап історії села та країни загалом. Сьогодні, коли весь український народ захищає свою землю від воєнної агресії Росії, метою якої є знищення нашої держави і народу, на захист країни й рідного села стали і мешканці Мартинівки [2].

Отже, село Мартинівка Житомирської обл. має давню й цікаву історію. Деякі архітектурні пам'ятки зберіглися до сьогодні, а деякі з них просто руїни. Багато трагічних сторінок: політичні репресії, голодомори, Другу світову війну разом з усією країною довелося пережити мешканцям села. В незалежній Україні, в період повномасштабної війни Росії український народ вивчає та відстоює свою історію, в якій Мартинівці належить чільне місце.

Башинський Н. І. Житомирщина в період Великої Вітчизняної війни 1941–1944 рр.: // Матеріали сільської ради села Мартинівка

Башинський А. І. Історія села Мартинівка 1992 р. // Матеріали сільської ради села Мартинівка

Мартинівка. Червоноармійський район. В кн.: Історія міст і сіл Української РСР. URL: http://surl.li/ntiee

Немов підбитий птах: коли відкрили і що означає пам'ятник у Мартинівці. URL: http://surl.li/nshyw

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С. Ю.

Кушніренко А. О.
студентка ФММ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ВПЛИВ ХРИСТИЯНСТВА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ РУСІ

Хрещення Русі — це прийняття й поширення християнства у Великому Князівстві Руському, або іще як кажуть — Русі. Це тривалий і дуже складний процес, що розтягнувся у часі на багато років або століть, пройшовши кілька важливих стадій: спонтанного проникнення християнських ідей і цінностей до язичницького середовища, боротьби християнства та інших світових релігій за сфери впливу, проголошення християнства державною релігією Русі та протистояння язичницького суспільства новій ідеології [4, с. 26].

Мета роботи: охарактеризувати вплив християнства на формування світогляду мешканців Русі.

Ключовою подією стало масове хрещення 988 р. мешканців Києва, а згодом інших міст держави за часів князя Володимира І Святославовича. В результаті християнство стало провідною релігією на Русі.

Літопис хитромудро та суперечливо оповідає про те, як Володимир Великий прийняв християнство. З одного боку, перед читачем розгортається картина складного вибору віри. Князь слухав представників різ-

них релігій, зважував аргументи, розсилав своїх ревізорів для перевірки, сумнівався і ставив умови — ніби на конкурсі.

Водночас той самий текст намагається переконати, що обрання грецького християнства було безальтернативним, зумовленим усією попередньою історією. Віщому Олегові нібито показували християнські реліквії у Царгороді, за Ігоря частина населення вже була охрещеною, а Ольга охрестилася сама і стала предтечою рівноапостольного князя, навіть апостол Андрій провіщав Києву тріумф Христової віри.

Першою володаркою Русі, що офіційно прийняла християнство, стала вдова князя Ігоря, княгиня Ольга. Під час її перебування 957 р. у Константинополі Ольга приватно (у Києві, 955 р.) приймає хрещення. Після повернення з Константинополя княгиня почала проводити лінію на обмеження впливу язичництва в державі, заклавши й побудувавши дерев'яну церкву святої Софії. Проте заходи Ольги не дали бажаних наслідків [2].

Продовжити справу своєї бабусі — хрестити Київську Русь і проголосити християнство державною релігією — зміг князь Володимир Великий. Прийшовши до влади за допомогою варязької дружини і язичницької еліти, Володимир задля їхніх інтересів запровадив язичницький пантеон богів. На місці старого капища, де стояв ідол Перуна, з'являються шість різноплемінних богів — Перун, Дажбог, Хорс, Стрибог, Сімаргл, Мокош. Але трохи згодом Володимир, переконавшись, що для зміцнення держави та її престижу потрібна нова віра, вирішив прийняти християнство та охрестити весь свій народ.

Після офіційного хрещення киян 988 р. християнство стало державною релігією Київської Русі. Християнізація Русі йшла поступово за водними шляхами, спершу її прийняли більші осередки, пізніше долучилася провінція. Не всюди це відбувалося без опору, як у Києві. Головний опір чинили служителі поганського культу — «волхви», вплив яких на південних землях Русі був незначний. Натомість на півночі у Новгороді, Суздалі, Білоозер'ї вони підбурювали населення відкрито виступати проти християнських священників. Ще довго співіснували між собою деякі елементи язичництва переважно обрядів, із християнством (т. зв. двовір'я) [3, с. 64].

Нова віра сприяла остаточному розкладу родового ладу й формуванню та зміцненню нових феодальних відносин у східних слов'ян. Християнство, сформоване як релігія класового суспільства, освячувало владу панівної еліти, соціальну диференціацію та всю феодальну систему. Водночас воно рішуче утверджувало рівність усіх перед Богом, чим закладало принципово нові підвалини в ідеологічні моделі майже всіх соціальних рухів, зокрема антифеодальних.

Православ'я стало надійним ґрунтом для створення могутньої, централізованої самодержавної країни. До кінця 980-х рр. Русь була сла-

бо-консолідованою, поліцентричною державою, що зберігала єдність і форму завдяки мечам великокнязівської дружини. Одночасне проведення адміністративної та релігійної реформ якісно змінило ситуацію. Сприяючи централізації, вони зламали сепаратизм місцевих князів та племінних вождів, утвердили єдиновладдя київського князя як основу політичної моделі управління Руссю (християнське єдинобожжя стало своєрідним ідеологічним підґрунтям утвердження особистої влади верховного правителя).

Прийняття християнства сприяло зростанню міжнародного авторитету держави. Хрещення Русі та одруження на сестрі візантійського імператора ввели Володимира у коло християнської сім'ї європейських володарів, а Давньоруській державі відкрили шлях до її визнання європейською християнською спільнотою. З того часу великий князь ставав повноцінним суб'єктом міжнародного права: кордони його держави вважалися недоторканними (бодай номінально); на полі бою княжих воїнів брали в полон, а не в рабство, та ін.

Запровадження нової віри не стало основою ідеологічної та політичної залежності від Константинополя. Навпаки, воно сприяло налагодженню й розширенню плідних зв'язків, заснованих на принципі рівноправності, з багатьма європейськими країнами. Це підтверджують тісні контакти з Німеччиною, Польщею, Швецією, Римом. Після християнізації Русь була навіть тісніше пов'язана із Заходом, ніж з Візантією, про що свідчать численні шлюбні угоди династії Рюриковичів. Зокрема, протягом X–XIII ст. вони уклали 83 шлюби з представниками західноєвропейських родин, а з членами візантійських династій лише 12.

Отже, запровадження християнства на Русі сприяло зміцненню державності, поширенню писемності, створенню визначних пам'яток літератури. Під його впливом розвивалися живопис, кам'яна архітектура, музичне мистецтво, розширювалися і зміцнювалися культурні зв'язки Русі з Візантією, Болгарією, країнами Західної Європи. Разом з християнством на східнослов'янських землях були запроваджені церковний візантійський календар, культ чудотворних ікон, культ святих [4, с. 46].

Під впливом християнства поступово докорінно змінилися світогляд і світосприйняття мешканців Русі. Особливістю язичницького світогляду було обожнення природи. Язичництво пригнічувало людську душу і виховувало страх перед природними силами. Оголошення в християнстві Бога надприродною силою, яка керує світом, докорінно змінило ситуацію, позбавивши людину цього страху.

Поступово акцент у релігії змістився з зовнішнього на внутрішній світ людини, внаслідок чого людина отримала свободу вибору поведінки. Справедлива розплата чекає в потойбічному світі. Такі якісні зміни

помітно вплинули на звичаї та мораль ранньофеодального суспільства: певною мірою пом'якшилися стосунки між людьми, було усунено полігамію, засуджено звичаї родової помсти, поліпшилося ставлення до бідних, особливо до рабів.

У ході поширення й утвердження християнство на Русі поступово втрачало візантійську форму, вбираючи елементи місцевих слов'янських звичаїв, ритуалів, естетичних запитів східних слов'ян. Візантійські церковні канони поступово пристосувалися до особливостей суспільства Русі. Водночас зазначимо, що в боротьбі з язичництвом християни знищили безцінні пам'ятки стародавнього язичницького світу, зокрема шедеври дерев'яної скульптури, забороняли старовинні танці тощо.

Християнство, однак, справило великий вплив на розвиток духовної культури Русі. З його запровадженням літературною мовою на Русі стала церковнослов'янська мова, створена приблизно за 100 років до прийняття християнства болгарськими просвітителям Кирилом і Мефодієм. З нею поширювалась освіта також на Балканах і в Моравії [4, с. 47].

Загалом хрещення Русі було поворотним моментом в історії східних слов'ян, який мав далекосяжні наслідки для всіх сфер життя суспільства та визначив подальший шлях розвитку держави.

Аркас М. Історія України-Русі. Київ: 2019. 481 с.

Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. Київ: Наукова думка, 1988. 264 с.

Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян: вступ до середньовічної історії слов'янства. Київ: Юніверс, 2004. — 496 с.

Головащенко, С. І. Історія християнства: навч. посібник. Київ: Либідь, 1999. 352 с.

Науковий керівник — кандидат історичних наук., доцент кафедри історії КПІ ім. Ігоря Сікорського Бузань В. Ю.

Кравченко Я. Є.,
студент ХТФ КПІ ім. Сікорського

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯК ПЕРШИЙ ЗВІД ЗАКОНІВ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Однією з основних ознак існування держави є наявність у ній правової системи, правової традиції. Державні й правові звичаї і традиції тісно пов'язані, вони мають спільні передумови, тенденції розвитку та наче перетікають з одного в інше. Правові традиції українців — це тривала безперервна еволюція українського етносу, спрямованого на розвиток держави [4, с. 90]. Тому аналіз текстів однієї з перших збірок законів

на теренах як сучасної України, так і Східної Європи та її впливу на розвиток системи правовідносин є актуальним, оскільки саме правові традиції є фундаментом державотворення й самобутності нації.

Після започаткування Руської держави в IX ст. утворюється державність на сучасних українських територіях. Русь почала набирати ваги в політичному та правовому житті Східної й Західної Європи. З Руссю намагалися будувати відносини не тільки країни-сусіди, але й такі держави, як Німеччина та Франція. Вже в X ст. про київських князів було відомо в Європі.

Підвищенню впливовості Русі та її військово-політичної репутації сприяли декілька спроб походів русичів до Візантії. Цікавився політичними тенденціями Русі також католицький Рим, заінтересований у нівелюванні релігійного впливу Візантії та схилянні Київської держави до католицької віри, щоб на неї впливати. Сильна політична роль Русі в Європі X–XI ст. пояснюється й тим, що нащадки князів Русі мали багато династійних шлюбів з королівськими особами Європи. Найбільше таких шлюбів було укладено за часів князівства Ярослава Мудрого.

Саме за правління Ярослава Мудрого й було розроблено перший у Східній Європі письмовий кодекс законів — «Правда Ярослава» («Руська правда»). Її появу спричинила систематизація норм права, як правило звичаєвого, яку провів в проміжку 1016–1054 рр. Ярослав Мудрий разом з митрополитом Іларіоном. Руська правда є видатною пам'яткою української правової традиції та зводом законів світового значення, її відносять до періоду феодалізму, відповідно сама Руська правда є частиною феодального права.

Кодифікований юридичний збірник «Руська правда», яка дійшла до нас у 106 списках (дехто з дослідників називає іншу кількість списків — близько 300) — у літописах і юридичних збірниках XIII–XVII ст., є вінцем давньоруського права. Оригінал її, на жаль, не зберігся. Списки мають назви або за місцем їх знаходження (Синодальний — у бібліотеці Синоду, Академічний — у бібліотеці Академії наук, Троїцький — у Троїцько-Сергієвій лаврі), або за прізвищем осіб, які їх знаходили (Карамзінський, Татищевський та ін.). Ці списки поділяють на три редакції — коротку, розширену й скорочену розширеної [2, с. 69]. А сама назва зводу законів означала — «руський закон», «справедливість».

Існує кілька концепцій походження Руської правди. Одні історики вважають першоджерелом походження «Руської правди» нормандську «Салічну Правду», розроблену в V–VI ст. Інші стверджують, що руський звід законів розроблено було на основі правових норм Швеції і Данії. Є вчені, які вважають, що першоджерелом Руської правди стало законо-

давство Юстиніана [5, с. 40]. Проте значна кількість дослідників наполягає, що в основу норм Руської правди покладено руське звичаєве право. Хоча й не відкидають думки, що Ярослав Мудрий під час написання зводу використав та адаптував до Руської держави низку законів, які використовував іще Володимир Великий, та частково запозичених із візантійського й скандинавського права.

Включала «Руська правда» законодавство з різних галузей права: це було і цивільне, і процесуальне і навіть кримінальне право. Слід відзначити, що в «Руській правді» кримінальне й цивільне правопорушення фактично не розрізнялося: обидва визначалися як кривда або шкода. Проте дуже велика увага приділялася нормам спадкового права, сімейного, а також майновим правам подружжя та дітей, шлюбному праву.

Всі редакції розробляла князівська влада, вони не стосувалися церковної юрисдикції, яка з'явилася внаслідок хрещення Русі та регулювалась іншими статутами. Князівські закони не суперечили народній волі, судові рішення базувалися, передусім, на звичаях, що відповідали суспільним потребам. Тому «Руська Правда» об'єктивно віддзеркалювала правові відносини давньоукраїнського суспільства [3, с. 387].

Також відповідно до закону, визначалася недоторканість приватної власності та власності на землю. Проте князь ототожнювався з державою, а розмири данини й податків не було закріплено законодавчо, тобто, все відбувалося за волею. Цей характер юридично визначеного побуту народу, мав значний вплив на особливість розвитку господарського та фінансового права, а саме відносини будувалися за принципом, що держава — це власник фактично всього майна, що є в країні.

Важливим фактором розвиненого фінансового права, враховуючи, що в X–XII ст. Русь мала розвинені торгові відносини, як усередині країни, так і поза її межами, було детально регульовано питання банкрутства. У разі банкрутства «без вини» (стихійне лихо, розбійницький напад тощо) купцеві надавалося відтермінування у сплаті боргу. Якщо «купець проп'є, програє» чужий товар, то на розсуд кредиторів він або продавався в холопи, або отримував відтермінування у сплаті (ст. 54 розш. ред.) [6, с. 54]. У разі злісного банкрутства, коли неплатоспроможний купець позичав у гостя з іншого міста чи іноземця й не повертав борг, він продавався разом з усім його майном (ст. 55 розш. ред.).

Фахівці в галузі фінансів відзначають, що саме в «Руській правді» висвітлено аспекти передумов розвитку страхування, а саме особистого. Особливе значення мають норми, які стосувалися відшкодування збитків у громаді. Так, у ст. 6 призначалася вира за вбивство, яку сплачували за допомогою громади. Саме в цьому вбачаються витоки страхування від нещасних випадків.

Говорячи про значний вплив «Руської правди» на законодавство східної Європи, слід відзначити, що при першій спробі систематизувати право Великого князівства Литовського, а саме в «Судебнику» князя Казимира, затвердженому на Віленському сеймі 1468 р., за основу було прийнято розширену редакцію «Руської правди». Вплив руської правової традиції простежується в текстах другого і третього литовського статуту, в польських статутах короля Казимира [1, с. 87].

Отже, можна виділити такі характерні риси збірки законів «Руська правда»: по перше, «Руська правда» стала симбіозом Юліанського, Візантійського та руського звичаєвого права. По друге, велика увага в зводі приділялася захисту населення, зокрема, захисту від нещасних випадків. По-третє, законодавчо визначено, що держава, фактично, є монополістом і власником усього майна. По-четверте, правові традиції фінансового права беруть витоки саме з «Руської правди». «Руська правда» як перший звід законів Східної Європи сприяла розвитку правової традиції північно-східних слов'ян, та була покладена в основу таких правових документів, як «Псковська судова грамота», «Судебники» 1497, 1550 р., «Соборне уложення» 1649 р. [2, с. 71].

Руська правда існувала в нормах правових документів ще майже п'ять століть і пережила Київську державу, на території якої вона виникла, а правова традиція русичів була основою правової традиції таких країн, як Литва, Польща й Росія.

Єфремова Н. В. Розробка Судебника Казимира IV 1468 р. та проблеми визначення його джерельної бази. // Вісник Львівського університету. Серія юридична, 2007. Вип. 44. С 83–89.

Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник. Київ: МАУП, 2007. 552 с.

Малиновский О.О. Русская Правда (Из Лекций по истории русского права) // Антологія української юридичної думки / Ред.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ, 2002. Т. 2: Історія держави і права України: Руська Правда.

Нестерович В. Ф. Поняття «державотворення в Україні» та його сутнісні риси. // Право і суспільство. 2020. № 1. С. 83–91.

Шпиталенко Г., Горай О., Барановська Т. Вплив рецепції римського приватного права на формування законодавства Київської Русі: історико-правовий аспект. // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 9. С. 39–43.

Юшков С. В. Руська Правда: Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Київ: Видавництво української академії наук, 1935.

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С.Ю.

Перехрест Л. М.,
студентка ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

БІЙ ПІД КРУТАМИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

29 січня 2023 р. минуло 105 років з часу бою під Крутами, який став символом героїзму та жертовності українських юнаків у боротьбі за незалежну Україну. Цей бій і сьогодні зберігається в національній пам'яті українців як важлива сторінка вітчизняної історії, яка підтримує кращі традиції українського суспільства у протистоянні ворогу, адже у нашій країні йде війна і сотні українців гинуть задля збереження нашої держави. Сучасна молодь, як і сто років тому герої Крут, самовіддано стоїть на захисті нашої Батьківщини.

У січні 1918 р. 130 студентів молодиків були готові до бою проти більшовиків, а у лютому 2022 р. сотні тисяч юнаків зверталися до ТЦК СП, щоб воювати за свою країну. Можна провести ще одну паралель — захисники Київської обл. наприкінці лютого 2022 р. також стримали просування ворога до столиці, що дало більше часу для постачання зброї та швидшого звільнення Київщини.

Здається, що в українській історії нема події, більш міфологізованої, ніж бій під Крутами, тому мета цієї роботи дослідити, до яких наслідків призвів бій під Крутами, та показати його місце в національній пам'яті українців.

Окреслена проблема доволі широко висвітлюється в багатьох роботах вітчизняних істориків О. Любовець, О. Бойка, В. Скальського, С. Білоус та інших: перебіг бою, особисті історії учасників подій, аналіз тогочасних документів [1; 2; 3; 4; 8] Проте, незважаючи на велику кількість наукових розвідок, досі залишається багато міфів та суперечностей щодо цієї події.

У жорстокому бою з ворогом, що переважає, поблизу залізничної станції Крути загинув цвіт молодої української нації — кільканадцять молодих людей, справжніх патріотів своєї держави [8, с. 4]. Одним з найпоширеніших був міф, що оборона Крут була даремною жертвою української молоді. Адже Київ утримати не вдалося, після кількох років боротьби більшовики все ж здолали українську армію та УНР втратила незалежність. Це є відвертою спробою принизити подвиг оборонців Крут і героїзм української молоді, беручи до уваги, що в бою брали участь близько 500 молодиків, у яких на озброєнні було до 16 кулеметів і саморобний бронепоїзд. За приблизними даними, з боку ворога було від 4 до 6 тис. вояків, які мали кулемети, артилерію та бронепоїзд.

29 січня 1918 р. зранку почалося протистояння, яке не стихало до пізнього вечора. Детального перебігу бою достеменно невідомо, адже свід-

чення щодо нього різняться. Звісно, зараз ми не можемо говорити, що бій під Крутами був переможним, зважаючи на те, що військо, яке відступило з поля бою, не може вважатися переможцем. Однак герої Крут дали бій, затримали просування ворога, завдаючи йому значних втрат і навіть під час відступу пошкоджували залізницю й мости, сповільнивши противника ще більше.

Досить цікавими є також свідчення про факт співу гімну перед розстрілом студентів, коли 19-річний уродженець Галичини Григорій Пипський заспівав «Ще не вмерла Україна» [6, с. 20]. Це підтверджують згадки І. Лоського, який стверджував сам, як і ті, хто врятувався з полону більшовиків, що й справді галичанин Пипський «затягнув повним голосом український гімн, усі підтримали» [6].

Отже, бій під Крутами справді був однією з найвагоміших на той час подією Української революції. Завдяки цьому бою українські війська змогли підготуватися до оборони столиці, придушити повстання в місті та евакуювати державні установи. Деякі дослідники вважають, що цей бій навіть «дав змогу укласти Берестейський мирний договір (Брест-Литовський мирний договір)» [7]. Справді, українські дипломати отримали додатковий час на мирні переговори в Брест-Литовську з Четверним союзом. Затримка ворога на залізничній станції Крути дала змогу вплинути на розстановку сил для укладення мирного договору, який мав суттєвий вплив на подальший хід Української революції [7].

Отже, бій під Крутами став символом героїзму української молоді у боротьбі за незалежність. Незважаючи на міфологізацію, ця подія мала реальне стратегічне значення: затримала наступ більшовиків, дала час для оборони Києва та дипломатичних переговорів у Брест-Литовську. Хоча бій не був переможним, він спростовує міф про «даремну жертву», демонструючи незламність духу захисників України. Крути залишаються важливою частиною національної пам'яті, проводячи паралелі між минулим і сучасною боротьбою за державність. Ця подія досі надихає українців у протистоянні агресії й у захисті територіальної цілісності.

Бій під Крутами в національній пам'яті: Збірник документів і матеріалів // [Любовець О. М. (керівник), Березовський О. М., Бутко С. В. та ін.] Київ: Пріоритети, 2013. С. 11–26.

Білоус С. Бій під Крутами — історичні паралелі із сучасною російсько-українською війною. URL: https://tinyurl.com/4rpk5mpz

Бойко О. Д. Бій під Крутами: Факти проти легенди // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Збірник наукових статей. 2008. № 3. С. 18–30.

Бойко О. Д. Бій під Крутами: історія вивчення // Український історичний журнал, 2008. № 2. С. 43–54.

Крути: проблеми державотворення від доби Української революції (1917–1921 рр.) до сьогодення : зб. наук. праць / Вип. 2: Українська військова звитяга: Крути — 100 років потому: міфи й історичні уроки. 2019. С. 10–23.

Лоський Ігор — «Крути». URL: https://tinyurl.com/3mryyn76
Погребна А. Бій під Крутами: героїчний вчинок чи трагедія. URL: https://tinyurl.com/3my34euu
Скальський В., Файзулін Я. Перелоги Української революції: другий зимовий похід армії УНР. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2008. С. 3–10.

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Костилєва С. О.

Калачук М. В.,
студент ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПОШУКІВ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Сьогодні, як і в період державотворчих пошуків початку XX ст., Україна в надзвичайно складних обставинах виборює право самостійно формувати внутрішню та зовнішню політику. Тому короткий час перебування Павла Скоропадського на чолі Української гетьманської держави дає нам досвід реальних здобутків українського консерватизму та можливість його сучасної інтерпретації. Суттєві досягнення й прорахунки широких реформ, спрямованих на ствердження майбутньої держави, породжують неоднозначні оцінки як і постаті самого Павла Скоропадського, так і державотворення за його гетьманування.

Отже, з огляду на те, що державотворення визначається як комплексне явище, обумовлене сукупністю різноманітних пов'язаних факторів (геополітичних, економічних, соціальних, культурних, етнічних, релігійних) розглянемо його в історичній ретроспективі та спробуємо реалізувати мету — дослідити деякі особливості державотворчих пошуків Павла Скоропадського [10].

Цей період і державотворчість у той час досліджували такі вчені, як О. Субтельний (розглядав особливості політичних процесів) [8], В. О. Рум'янцев (право за часів гетьманату) [5; 6], І. Гирич (культурні аспекти) [3], П. П. Ткачук (військова справа) [9].

На погляди гетьмана Української Держави вплинуло багато чинників: Павло Скоропадський формувався в російському середовищі, але був представником роду Скоропадських, нащадком Івана Скоропадського (гетьмана Війська Запорізького); був великим землевласником, військовим (командувач 34 корпусу Російської армії, командир Першого Українського корпусу Центральної Ради), успішним політичним діячем (отаман Вільного козацтва, гетьман). Вочевидь, виховання, життєвий і про-

фесійний досвід гетьмана суттєво вплинули на його ключові рішення, ідеологічні та політичні коливання.

П. Скоропадський прийшов до влади за допомогою окупаційних військ, хоча й не був ініціатором розгону Центральної Ради. Однак позиція гетьмана визначила оцінку його діяльності з боку більшості представників українського парламенту. В. Винниченко, наприклад, писав: «Гетьман був підставною, нікчемною фігурою, манекеном і декорацією, за якою стояв німецький генерал та його воля, бажання, інтереси й розпорядження» [2, с. 26]. Так, соціалісти та їх електорат не підтримали владу гетьмана, яка спиралася на великий капітал, поміщицькі традиції й соціально-політичні стандарти колишньої Російської імперії. Підтримуючи великих землевласників, промисловців, заможних селян з метою впорядкувати державну внутрішню політику та виконати зобов'язання перед окупаційними військами, влада гетьмана жорстко придушувала революційні протести, заворушення, радикальні настрої й фактично повертала суспільство в дореволюційні часи, і робила це доволі успішно.

Форма устрою Української Держави також увібрала деякі суперечності — з одного боку, це була авторитарна диктатура, яка виключала принцип розподілу влади, з іншого — найвищим принципом державного управління були закони, які гарантували основні права та свободи демократичного суспільства. Але де-факто держава прямувала від самостійності до федерації з «небільшовицькою» Росією. Хоча вже з початку її існування саме прихильність до монархічної форми правління позбавила гетьмана підтримки значної частини мешканців українських земель. Опозиційні настрої підбурювалися й тим, що Кабінет міністрів був неукраїнським і діячі Центральної Ради поповнили лави опозиції. Водночас посилили вплив соціалістичні партії.

Суттєвих змін потребувала судова система, яка на початку об'єднала структурні компоненти та принципи судів царської Росії, Тимчасового уряду й Центральної Ради. Скоропадський, з одного боку, намагався створити власну систему судочинства, а з іншого — демонстрував прихильність до російської моделі судових структур: було відновлено мирову юстицію; система загальних судів включала окружні суди, судові палати й апеляційні суди та ін. Також було створено орган Державного Сенату, який працював як найвища інституція в судових і адміністративних справах. Але особливу роль у судоустрої відігравали німецькі та австро-угорські воєнно-польові суди [5].

За сім з половиною місяців існування уряд Скоропадського досяг значних успіхів у всіх сферах економічного, суспільно-політичного та культурного будівництва держави. Прогресивним на той час був закон, згідно з яким українське громадянство міг отримати кожний, хто

народився на території Української Держави. У сфері освіти та культури за часів гетьмана були відкриті близько 150 гімназій, Українська академія наук, Державний український університет, Державний український архів, Національна галерея мистецтва, Український історичний музей, Українська національна бібліотека, Український театр драми й опери [8, с. 312].

Проте земельне питання так і не було вирішено. Гетьман повернув право приватної власності на землю. Проект реформи передбачав примусовий викуп земельних маєтків за допомогою Державного земельного банку і розподіл їх між селянами до 25 дес. на одну персону. Однак у зв'язку з необхідністю виконувати економічну угоду з Німеччиною, ця реформа не була повністю реалізована. Затверджувалися державна монополія на хліб та тверді закупівельні ціни. Весь урожай, за винятком визначеної норми для власного харчування та господарських потреб, виробник мав здати до хлібного бюро. У тих, хто ухилявся від виконання цього закону, могли реквізувати харчі. Посилювалося масове невдоволення владою серед селян [6].

Важливий елемент становлення будь-якої держави — це її позиціонування на міжнародній арені. Цілком зрозуміло, що основний вектор розвитку зовнішніх стосунків визначав залежність режиму від кайзерівської Німеччини та Австро-Угорської імперії, які формально визнали Українську Державу як суверенну. Д. Дорошенко зазначав, що відносини з Німеччиною були не лише основним питанням зовнішньої політики, а й питанням існування держави як такої [4, с. 6]. Українська Держава була, по суті, союзником держав Центрального блоку та не могла налагодити стосунки з державами Антанти, навіть восени 1918 р., коли окупаційна адміністрація послабила свій контроль. Реформування армії також демонструвало подвійність ситуації: всі спроби Павла Скоропадського створити дієздатне військо гальмувало німецьке командування. Тому уряд був змушений шукати інші можливості, залучивши досвідчених генералів, адміралів, старших офіцерів колишньої царської армії, в той же час, планувалось укомплектувати всі частини старшинським і підстаршинським складом козацтва та провести осінній призов [9, с. 120].

Отже, державотворчі процеси за часів гетьманату мали деякі суперечності, що обумовлювалося особистістю самого гетьмана Павла Скоропадського та складними економічними і внутрішньо- й зовнішньополітичними умовами пошуків оптимальних моделей державного будівництва. Але порівняно з іншими періодами українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. політика гетьмана з розбудови держави на українських землях була плідною та конструктивною.

Велика історія України: від найдавніших часів: у 2 т. /авт. вступу І. Крипякевич; зладив М. Голубець. Київ: Глобус, 1993. Т. 2.

Винниченко В. К. Відродження нації. Репринт. вид. Київ: Політвидав України, 1990. Ч. 2: Історія української революції (марець 1917 р. — грудень 1919 р.). 1990. 348 с.

Державність, національна ідея та люди гетьманської України у спогадах Павла Скоропадського. Скоропадський Павло Петрович. Спогади: кінець 1917 — грудень 1918 / упоряд. Ігор Гирич. Київ: Наш формат, 2016.

Дорошенко Д. Мої спогади про недавнє минуле (1914–1920). Ч. 2. Львів, 1930. Т. 10. 319 с.

Рум'янцев В. Судова система в Українській державі гетьмана П. Скоропадського // Вісник академії правових наук України. 2001. № 2 (25). С. 77–89.

Рум'янцев В. О. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського: ідеали та реалії державотворення // Проблеми законності. 2021. Вип. 152. С. 19–35.

Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 — грудень 1918 / гол. ред. Я. Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995.

Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука. Київ: Либідь, 1991. 512 с.

Ткачук П. П. Військові реформи гетьмана Павла Скоропадського у контексті державотворчих процесів в Україні (квітень — грудень 1918 р.) // Військово-науковий вісник. 2019. № 31. С. 112–123.

Bachrach, Bernard S. (1995). State-building in Medieval France: Studies in Early Angevin History. Aldershot: Variorum.

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Костилєва С. О.

Книш Б. Р.,
студент ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ДЕПОРТАЦІЇ СЕРЕДИНИ XX СТ.

Актуальність теми зумовлена потребою детальніше висвітлити низку аспектів депортацій українського народу в середині XX ст. з огляду на події російсько-української війни, зокрема примусове з боку окупантів вивезення громадян України на територію Росії.

Мета роботи: дослідити депортації щодо українського народу, висвітлити наслідки депортацій для долі народів, привернути увагу до депортацій як явища та трагічної долі їх жертв.

Однією з трагічних сторінок в історії України були депортації українців з території Польщі в 1944–1945 рр. Для Польщі втрата густозаселених українських земель зумовила великі міграційні рухи, переважно примусові. Добровільне переселення українства з території Польщі передбачалося після домовленостей про польсько-радянський кордон 9 вересня 1944 р., однак воно перетворилося на депортацію за участі війська. Більшість українців Закерзоння пов'язували майбутнє з розбудовою українського національного життя в межах Польщі. Їхнє негативне ставлення

до переселення зумовили як психологічні мотиви (прив'язаність до батьківщини, побоювання виїжджати в невідомість), так і політичні (загроза колективізація, сталінські репресії). До того ж українців з Лемківщини, Надсяння, Підляшшя та Холмщини радянське керівництво настирливо вимагало переселити в східні та південні, а не близькі західні області України. З Польщі на територію УРСР було виселено 480 тис. етнічних українців, на яких тиснули як психологічно, так і фізичною силою за допомогою військ. Близько 150 тис. українців залишилося після закінчення угоди на теренах Східної Польщі [2].

На світанку 28 квітня 1947 р. шість дивізій Війська Польського оточили села, розпочався завершальний етап депортації українців на території Польської держави, операція «Вісла». До місць призначення — на землі, які відійшли від Німеччини до Польщі, транспортували потягами. Під час виселення навмисно спалювали будівлі, знущалися з родин членів підпілля. Ці явища були масовими. Під час акції «Вісла», що тривала три місяці, було депортовано 140–150 тис. українців [4, с. 39–42].

З метою асимілювати українців розселяли на нових місцях максимально розпорошено. Уряд 1949 р. позбавив виселенців права на залишені земельні угіддя й нерухоме майно. Повернення на рідні місця каралося ув'язненням до концтабору в Явожно, створеного на місці колишньої філії нацистського табору в Освенцімі. Туди ж під час операції відправили національно свідомих інтелігентів, сім'ї, які підозрювались у підтримці українського підпільного руху — всього близько 4000 осіб [7, с. 91].

Ще однією депортацією, яку скоїла радянська влада 1947 р. на заході України, була операція «Захід» («Запад»). Найважливішим завданням секретної каральної акції, яка розпочалася 21 жовтня й охопила Волинську, тодішні Дрогобицьку та Станіславську, Львівську, Рівненську, Тернопільську й Чернівецьку обл., була нейтралізація українського визвольного руху. Її основною метою було депортувати за добу 100 тис. осіб, використовуючи всі можливі види транспорту. Членів родин підпілля та оунівців виселяли, прикриваючись гаслами боротьби проти куркулів. «Ворогами трудящого люду» зробили звичайних селян. Ворогів щораз більше визначали не стільки на класовій, скільки на етнічній національній основі [3, с. 88].

Втекти чи не підкоритися було неможливо, оскільки задіяли велику кількість солдат і керівного складу. Проводили акцію за будь-яких умов, тому задіяли бронетехніку, а після — залізницю. До Сибіру й Казахстану насильно вивезли 77 791 особу, з них 23 240 дітей до 15 років [5]. Виселяли багато вдів і сиріт, чоловіки й батьки яких загинули в роки боротьби з тоталітарним режимом. Репресії проти них сталінське керівництво застосовувало ще під час «Великого терору» 1937–1938 рр., а також під час радянізації Західних областей. Після війни принцип колективної від-

повідальності вкотре перевірили на рідних загиблих воїнів УПА та членів ОУН. Головною метою було докорінно винищити всю родину, хоча б один із членів якої брав участь у збройному опорі радянській владі [6].

Більшість депортованих мешканців відіслали до Карлагу — найбільшого трудового табору, на деяких з них чекали каторжні роботи в копальнях та на лісозаготівлях Сибіру. Це була наймасовіша депортація на заході України.

З 2016 р. постановою Верховної Ради 21 жовтня є днем відзначення роковин масових депортацій українців. 2022 р. в Україні на державному рівні вшановували 75-ті роковини операцій «Вісла» та «Захід». Ця подія сприяла привернення уваги громадськості до депортацій на заході України [1].

Сьогодні Росія з початком повномасштабної війни з новою силою вдається до викрадень і депортацій, прагнучи знищити українців як націю. За інформацією Дмитра Лубінця, уповноваженого Верховної Ради з прав людини, щонайменше 2 млн. 800 тисб українців були вимушені виїхати або були депортовані до Росії з лютого 2022 р. Також відомі випадки, коли українців примусово вивозили до Білорусі [9]. Воєнним злочином і, згідно з міжнародним правом, частиною геноциду є розлучення з батьками за час російського вторгнення в Україну і депортація до Росії понад 19 тис. українських дітей [8]. Щоб якомога більше українців поза їхньою волею опинилися за межами своєї країни, російські загарбники на тимчасово окупованих територіях не нехтують будь-якими методами: незаконно позбавляють батьківських прав, змінюють політику всиновлення, створюють «інтеграційні табори» для підлітків тощо [9].

Розслідування британського видання «iNews», проведене в березні 2022 р., виявило 66 таборів для примусово депортованих українців у Росії. Вони простягаються через 11 часових поясів — над Уральськими горами від Бєлгорода на заході до віддаленого півострова Камчатка та міста Владивосток на сході. Як таборові приміщення використовують санаторії, центри «патріотичного виховання», колишні дитячі табори й навіть звалища хімічної зброї [10].

Отже, депортації були одним з каральних засобів сталінського тоталітарного режиму щодо українського народу. Спільними рисами всіх депортацій на різних етапах української історії були надзвичайна жорстокість методів їх проведення, прагнення знищити національну самобутність народів України. Визначаючи історично-правову оцінку депортацій, можна зробити висновок, що вони є злочином проти людяності, воєнними злочинами, а операція «Вісла» та повномасштабна війна Російської Федерації ще й етнічними чистками. Повномасштабна війна триває, а значить, тривають і злочини Росії, зокрема й депортації українців. Зупинити це зможе лише перемога України й повна капітуляція країни-терористки [9].

Тож можна зробити висновки, що депортації українців у XX–XXI ст. є трагічною сторінкою історії та сучасності, що характеризуються жорстокістю, примусом і порушенням прав людини. Від масових виселень з Польщі у 1940-х рр. до сучасних примусових переміщень під час російської агресії, ці акції мали на меті знищення національної самобутності та придушення визвольного руху українців. Депортації класифікуються як злочини проти людяності та воєнні злочини, а в деяких випадках — як етнічні чистки та геноцид. Сьогодні, коли Росія продовжує цю злочинну практику, особливо важливим є вшанування пам'яті жертв минулих депортацій та протидія сучасним проявам цього злочину. Припинення депортацій можливе лише за умови перемоги України та притягнення агресора до відповідальності.

75 років акції «Вісла» 28 квітня 2022 // Локальна історія. URL: http://surl.li/cmcosu

Акція «Вісла».1947 рік (28 квітня — 29 липня) // Український інститут національної пам'яті 10.04.2017. URL: http://surl.li/bivoc

Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити, значить перемогти. Львів, 2017. С. 88.

Копчак С., Романюк М. Депортація населення Польщі і Західної України у повоєнний період (1945–1947 рр.) // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 39–42.

Котубей О. 75 річниця злочину радянської влади проти українців. Що таке операція «Захід» // Суспільне. Культура 21 жовтня 2022. URL: http://surl.li/nrhvv

Операція «Захід» на Західній Україні у жовтні 1947 року Державні сайти України. 20.10.2017. URL: http://surl.li/dnbac

Савчин М. Тисяча доріг. Київ, 2017. С. 91.

Суліма Р., Сидоржевський М. Понад 19 тисяч дітей з України депортовано до Росії // Deutsche Welle (DW), 10 серпня 2023 р. URL: http://surl.li/nnmlf

Сучасні депортації українців // Ukraïner 27 січня 2023. URL: http://surl.li/nnmrw

Kirby D. Putin sends Mariupol survivors to remote corners of Russia as investigation reveals network of 66 camps // iNews, 2022 May 7. URL: http://surl.li/nnmmq

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С. Ю.

Литвин В. В.,
студент ІХФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА ВІКТОРА ЮЩЕНКА

Помаранчева революція, що відбулася наприкінці 2004 р., покращила європейські перспективи України, адже опозиційний лідер Віктор Ющенко, який став після цих подій президентом України, оголосив про

план із чотирьох пунктів, котрий наблизив би нашу державу до Європейського Союзу. Серед них: визнання України країною з ринковою економікою, вступ до Світової організації торгівлі, асоційоване членство в Євросоюзі й, нарешті, повне членство [6].

Метою роботи є виділити фактори, які впливали на відносини між Україною та Європейським Союзом за часів президентства Віктора Ющенка (2005–2010 рр.), а також досягнення та перешкоди на шляху до європейської інтеграції.

13 січня 2005 р. Європейський Парламент майже одноголосно (467 голосів проти 19) підтримав пропозицію, у якій висловив бажання встановити тісніші зв'язки з Україною з огляду на можливість її майбутнього членства в ЄС. Незважаючи на те, що до початку переговорів про членство в Євросоюзі Українська держава мала пройти довгий шлях, Європейська комісія заявила, що воно не виключене [6].

Обрання на посаду президента України прозахідного Віктора Ющенка породжувало надії української сторони на швидкий євроінтеграційний поступ. У ході інавгураційної промови на майдані Незалежності 23 січня 2005 р. він наголосив: «Наше місце в Європейському Союзі, моя мета — Україна в об'єднаній Європі!... Шановні друзі ми ставимо перед собою амбітні завдання, я до останньої своєї клітини переконаний, що незабаром вони перетворяться в славні діла…» [2, с. 284]. Проте внутрішньополітична ситуація в Україні протягом президентської каденції Віктора Ющенка була доволі несприятливою для євроінтеграції. Так, у складі виконавчих органів влади постійно відбувалися зміни: за п'ять років посаду прем'єр-міністра України обіймали три особи, причому Юлія Тимошенко — двічі. За цей самий час Міністерством закордонних справ України керували п'ять осіб, а Володимир Огризко був міністром двічі. Відчутно ускладнювало роботу, орієнтовану на зміни в країні, які б сприяли поглибленню відносин між Україною та ЄС, і те, що протягом цього періоду працювали три склади Верховної Ради України: IV, V та VI скликання. Кожна з них характеризувалася перевагою суттєво відмінних політичних сил, котрі входили до парламентської більшості різних каденцій парламенту. На економічні реформи суттєво вплинула світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. За таких обставин керівництво України об'єктивно було нездатне на системні фундаментальні реформи, котрих очікували як пересічні українські громадяни, так і європейські функціонери [2, с. 286].

Але ще більше стримувала євроінтеграційний курс України ситуація в самому ЄС. Новий етап у відносинах України та Європейського Союзу розпочався менше ніж за рік після п'ятого розширення ЄС. Тоді членами Євросоюзу стали 12 нових країн, його територія збільшилася

на 34%, кількість населення — на 28%, однак сукупний валовий внутрішній продукт зріс лише на 4–5% Проблема полягала в тому, що нові члени були менш економічно розвинені, ніж старі країни-члени. Це вплинуло на економічну ситуацію в ЄС, адже нові держави потребували значної фінансової допомоги для розвитку економік. Це викликало невдоволення серед окремих категорій населення Західної Європи та стало підставою для зростання скептицизму щодо планів подальшого розширення ЄС. Україна, в разі гіпотетичного вступу, також потребувала б аналогічних виплат. Варто зауважити, що це розширення стало підставою для інституційно-правової трансформації ЄС. Планувалося шляхом прийняття «Договору про запровадження Конституції для Європи» спростити механізми діяльності ЄС, підвищити його ефективність і т. п. Проте, негативні результати референдумів у Франції та Нідерландах заблокували ратифікацію «європейської Конституції» й продемонстрували безперспективність відповідної ініціативи. Своєрідним виходом із патової ситуації стало ухвалення Лісабонського договору [2, с. 287–288].

Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. також сповільнювала українську євроінтеграцію. Адже реальний ВВП Європейського Союзу скоротився на понад 4%, а приватні інвестиції в економіку — на 10% [2, с. 289].

Іншим серйозним стримуючим фактором на шляху до зближення України з ЄС був «російський фактор». Після розпаду СРСР Європейський Союз у рамках реалізації політики в Східній Європі, як правило, діяв, виходячи з принципу «Russia first». Росія була головним постачальником енергоносіїв до ЄС. Тому його члени доволі стримано відреагували на агресивні дії Російської Федерації щодо Грузії в серпні 2008 р. Також на початку квітня 2008 р. ключові тогочасні партнери Росії у складі ЄС — Німеччина та Франція — в рамках саміту НАТО у Бухаресті заблокували ініціативу США щодо надання Україні «Плану дій щодо набуття членства в альянсі». Головною проблемою була пріоритетність Росії як ключового партнера для провідних країн ЄС, та готовність зберігати діалог із Кремлем, навіть коли той намагався закріпити за собою провідну роль на пострадянському просторі [2, с. 290–292].

Незважаючи на несприятливу для України внутрішню ситуацію в ЄС, збереження тісних відносин між впливовими європейськими гравцями та Росією, які додатково ускладнювалися через політичне протистояння в таборі «помаранчевих» та низьку ефективність українських правлячих еліт щодо реформування держави, Україні все ж вдалося досягнути цілої низки позитивних показників, які поглиблювали відносини з ЄС та об'єктивно сприяли реалізації «головного стратегічно-

го завдання України» у часи президентства Віктора Ющенка — вступу до ЄС [2, с. 292].

Одним із вагомих досягнень було надання Україні статусу держави з ринковою економікою, що відбулося 1 грудня 2005 р. [1] Також варто згадати угоду про спрощення візового режиму, яка набула чинності з початку 2008 р.

У березні 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговори щодо підписання «нової посиленої угоди». Під час Паризького саміту у вересні 2008 р. сторони домовились, що нова угода матиме назву «Угода про асоціацію» і оновить спільні інституційні рамки Україна — ЄС.

Також Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі 16 травня 2008 р. [4] Після цього розпочалися переговори між нею та Європейським Союзом про всеохопну зону торгівлі, що мала б стати ключовим елементом «Угоди про асоціацію» між Україною та ЄС.

Важливим досягненням став «Порядок денний асоціації Україна — ЄС», підписаний 16 червня 2009 р. у рамках XIII засідання Ради з питань співробітництва України та ЄС для забезпечення підготовки до реалізації «Угоди про асоціацію» між Україною та ЄС. Він визначив пріоритети реформ, яким наша держава мала приділити увагу, щоб повною мірою скористатися можливостями поглибленої співпраці, передбаченої «Угодою про асоціацію» [3].

ЄС запровадив «Східне партнерство» з Україною з 2009 р. Завдяки йому з'явилися нові механізми для поглиблення співпраці Брюсселя і Києва. Суть «Східного партнерства» полягала в фінансовій допомозі ЄС у проведенні необхідних економічних і політичних реформ, які згодом мали призвести до підписання «Угоди про асоціацію» з ЄС, створення зони вільної торгівлі, лібералізації візового режиму з ЄС, розвитку енергетичної галузі та підтримки стабільності й безпеки в регіоні [5].

Підсумовуючи, можна зауважити, що багато проблем у просуванні українського європейського курсу за часів президентства Віктора Ющенка були через нестабільну внутрішньополітичну ситуацію в державі. На жаль, ті можливості, які відкривалися перед Україною після Помаранчевої революції, було важко реалізувати на практиці. Хоч варто відзначити й низку позитивних кроків, здійснених у цей період у напрямі зближення з ЄС. Також на перебіг діалогу між Євросоюзом та Україною відчутно впливала ситуація в самому ЄС та відносини між ним та Російською Федерацією. Ці фактори свідчили, що Європейський Союз не був готовий до форсованих темпів зближення з Україною. Отож, відмова Віктора Ющенка від політики багатовекторності, чіткий проєвропейський курс, щоправда, не завжди підкріплений системними практичними діями з боку офіційного

Києва, не стали підставою для європейського «прориву» України [2, с. 293–294].

Отже, відмова від багатовекторності та чіткий проєвропейський курс Віктора Ющенка не призвели до очікуваного «прориву» у відносинах з ЄС через комплекс внутрішніх та зовнішніх факторів. Європейський Союз не був готовий до прискореного зближення з Україною, а українська влада не змогла забезпечити системні практичні дії для реалізації проголошеного курсу.

Від сьогодні Україна офіційно набула статусу країни з ринковою економікою. Радіо Свобода. URL: http://surl.li/jiejyb

Гурак. І. Україна на шляху до ЄС в часи президентства Віктора Ющенка: період «втрачених можливостей» чи поміркований поступ у складних геополітичних обставинах? // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2019. № 2 (98). С. 281–298.

Порядок денний асоціації Україна — ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. Верховна Рада України. URL: http://surl.li/nuaevf

Світова організація торгівлі (СОТ). Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: http://surl.li/jpdafu

«Східне партнерство»: чого досягла Україна у співпраці з ЄС? Радіо Свобода. URL: http://surl.li/ejpnux

Україна та Європейський Союз. Вікіпедія. URL: http://surl.li/sbgwjf

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Гоць Д. В.,
студент ІХФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПЕРЕВАГИ ТА ЗАГРОЗИ

З відродженням незалежності України поступово визначився головний вектор її розвитку — інтеграція до європейського співтовариства. Євроінтеграційна ідея є свідомим і природним стратегічним вибором українського суспільства, підтвердженим багатьма випробуваннями. Дороговказом внутрішніх реформ стала «Угода про асоціацію з ЄС», яка набула чинності 2017 р. Під впливом подій російсько-української війни 23 червня 2022 р. Європейська рада надала статус кандидата в Євросоюз нашій державі, це рішення було схвалено на основі рекомендації Європейської комісії, наданої 17 червня 2022 р. Отож, Україна рухається до повноправного членства в ЄС. Але, очевидно, не так швидко, як би хотілося.

Варто зазначити, що з 2002 р. кількість прихильників євроінтеграції в Україні постійно переважала над її противниками. Російська агресія, розпочата в лютому 2014 р., кардинально вплинула на картину суспільних настроїв. По-перше, докорінно змінилося ставлення громадян України до Російської Федерації. По-друге, змінилося їхнє ставлення до різних векторів інтеграції — європейської чи євразійської, на що відчутно вплинули події Революції гідності (грудень 2013 р. — січень 2014 р.), які відстояли і утвердили європейський курс розвитку України, а також російська агресія, яка фактично зняла з порядку денного євразійський вектор інтеграції для Української держави [3, с. 368].

Отож, з 2014 р., спостерігається тенденція певного зростання європейських симпатій в українському суспільстві. Так, у червні 2017 р. вже 56,8% громадян України підтримували її вступ до Європейського Союзу, у червні 2021 р. — 57% [3, с. 364]. Також варто відзначити, що через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 р., більшість українських громадян, які до цих подій усе ще не могли визначитися з вектором розвитку нашої країни або були прихильниками зближенняіз Російською Федерацією, можуть змінити свою позицію на користь євроінтеграції.

Що може дати Україні вступ до Євросоюзу? Так, до переваг можна віднести:

а) економічні: макроекономічна стабільність, нові ринки збуту для українських товарів та додаткові інвестиції в українську економіку, забезпечення розвитку середнього та малого бізнесу, впровадження стандартів ЄС у виробництві, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств;

б) політичні: стабільність політичної системи та адаптація національного законодавства до законодавства ЄС, участь в Європейській колективній безпеці та гарантування, за її допомогою, територіальної недоторканості України;

в) соціальні: формування середнього класу, реформування освіти, соціального захисту, ефективний захист прав людини в інституціях ЄС, відкриття кордонів для вільного пересування населення та розширення можливостей для освіти, роботи й відпочинку, забезпечення високого рівня життя населення;

г) культурні: поширення української культури в країнах Євросоюзу, широкий доступ до культурного й інформаційного потенціалу самого ЄС [2, с. 51].

Також, на нашу думку, можна виділити ще кілька ключових переваг вступу України в Європейський Союз саме в післявоєнний період: по-перше, це спільна зовнішня політика: з членством в ЄС перспектива

нового військового конфлікту мінімізується. По-друге, спільний ринок збуту: для відновлення та розвитку економіки України необхідно буде отримувати дохід. У цьому може допомогти спільний ринок збуту європейських країн. Також у разі спільного ринку збуту на полицях як європейських країн, так і України з'являться нові товари. Це надасть одразу дві переваги. Перша полягає в збільшенні вибору продуктів. Друга — в посиленні прав споживачів. Так, українським виробникам доведеться покращити якість продукції. Окрім того, можна буде вимагати підвищення якості доріг і аеропортів. По-третє, єдина валюта й можлива стабілізація цін: якщо Україна стає членом ЄС, то згодом можна і потрібно буде вводити саме євро в обіг. А оскільки формування цін часто залежить від коливань курсу, то після введення єдиної валюти Євросоюзу в Україні можна розраховувати на стабільніші ціни. По-четверте, якісна європейська освіта: після отримання членства українці зможуть отримувати освіту в будь-якій країні ЄС. Все це можливо завдяки уніфікованим вимогам для абітурієнтів європейських країн. При цьому українська освіта теж отримає багато можливостей [1].

Проте, як і будь-яке явище, євроінтеграція має як плюси, так і мінуси. Так, до недоліків вступу України до Європейського Союзу можна віднести такі:

а) економічні загрози: можливе переміщення до України шкідливих виробництв, втрата конкурентоспроможності певних галузей, складність переходу на європейський рівень цін;

б) політичні та культурні (ідеологічні) загрози: часткова втрата суверенітету й права вибору, невизначеність стратегії розвитку ЄС, падіння духовності та розмивання національної самобутності України;

в) Соціальні загрози: поглиблення демографічного спаду, проблема незаконної міграції та відтоку кадрів, ускладнення візового режиму зі східними сусідами [2, с. 51].

Отже, проаналізувавши перспективи вступу України до ЄС, його переваги та загрози, слід зазначити, що входження до Європейського Союзу є логічним наслідком прагнення нашої країни до побудови цивілізованої правової держави та розбудови демократичного суспільства. Зрозуміло, що вступ України до Євросоюзу — це питання перспективи, яке залежить від багатьох факторів. Зокрема, як від ефективності внутрішніх реформ, так і від трансформацій усередині самого ЄС.

Довгий європейський шлях: що дасть Україні членство в ЄС. URL: http://surl.li/ymopzz

Полторацька О. Т., Кириченко А. І. Стратегічний вектор розвитку зовнішньоекономічних відносин України з Європейським Союзом // Економічний простір. 2016. № 107. С. 48–59. URL: http://surl.li/ocqnqx

Україна: 30 років на європейському шляху. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ: Заповіт, 2021. 392 с.

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Качуєвська В. В.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ПРИЧИНИ, ХІД, НАСЛІДКИ

З 20 лютого 2014 р. почались анексія Криму та бойові дії на Сході України, а 24 лютого 2022 р. Російська Федерація розпочала повномасштабну війну проти України.

Мета роботи — розглянути фактори, які зумовили Революцію Гідності, проаналізувати її хід та визначити наслідки.

Восени 2010 р. Конституційний суд України незаконно передав Віктору Януковичу значно ширші повноваження, ніж ті, з якими він був обраний на посаду Президента. Зокрема, право формувати склад міністерств і відомств, Генеральної прокуратури тощо, а також звільняти уряд. Було встановлено контроль над бізнесом і телеканалами країни. Син В. Януковича Олександр швидко перебрав контроль за лівобережною часткою української економіки. Ті, хто не був пов'язаний із найближчим оточенням В. Януковича, не мали шансів досягти успіху та можливостей добитися правосуддя. Правоохоронні органи зрослися з криміналом, їхньою головною метою став захист інтересів олігархів. Російська Федерація все більше підминала під себе Україну. Чимало громадян усвідомлювали, що повне підкорення України могло спричинити фізичне знищення українського народу, фактично геноцид, як це було у XX ст [7].

Також варто зауважити, що на початку осені 2013 р. в українському суспільстві багато соціологів фіксували зростання протестних настроїв. За результатами загальнонаціонального опитування, ще в березні 2013 р. (досліджувалися інтеграційні настрої українців), «порівняно з жовтнем 2012 р., кількість людей, які готові виходити на вулиці, зросла на 5% і значно зменшилась кількість тих, хто точно не збирається протестувати, — з 51 до 36%», — зазначала аналітик Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» М. Золкіна [1]. Отже, напередодні Революції Гідності в суспільстві фактично переважали дві перспективи — євроінтеграційна з орієнтацією на ЄС та орієнтація на Митний союз. Так, за приєднання України в перспективі до Євросоюзу виступало 50% опитаних укра-

їнських громадян, проти — 41%. Підтримка ж утворення єдиної держави у складі України, Росії, Білорусі мала такий вигляд: за — 42%, проти — 47% [10]. Щодо Донбасу, то тут за євроінтеграцію висловилося лише 18%, проти — 59%. «Можна уявити, якою високою була у цьому регіоні підтримка утворення єдиної держави з Росією та Білоруссю. І що цікаво: значне число опитуваних, як випливає із цифрових даних, не вважало створення єдиної держави з Росією втратою Україною незалежності», — вважає політичний аналітик, кандидат філософських наук С. Грабовський [3].

Метою Революції Гідності експерти, зокрема, визначають підписання Україною асоціації з ЄС, отримання безвізового режиму для громадян України, відставку тогочасного уряду, проведення позачергових виборів президента (імпічмент В. Януковичу) й уряду [9], відновлення та реформування армії, створення Православної церкви України і забезпечення отримання нею Томосу про Автокефалію, прийняття змін до Конституції України, що закріплюють Євроатлантичний вибір народу України [2].

21 листопада 2013 р. півтори тисячі людей вийшли на центральну площу Києва на знак протесту проти відмови проросійського президента В. Януковича підписувати документ, до якого держава йшла роками: угоду про асоційоване членство України в Європейському Союзі [7]. А 30 листопада 2013 р. спецпідрозділ МВС «Беркут» побив мітингувальників. 17 грудня 2013 р. почалося пікетування будівлі МВС України з вимогою відставки В. Захарченка і припинення кримінального провадження стосовно учасників Євромайдану [6].

19 грудня 2013 р. народні депутати Верховної Ради прийняли закон про звільнення від кримінальної відповідальності учасників Євромайдану та попередньо заарештованих. За це рішення проголосувало 339 депутатів. Одночасно з цим В. Янукович звернувся до Генерального прокурора з проханням звільнити мітингувальників, котрих було раніше ув'язнено [6].

22 грудня 2013 р. (неділя) на Майдані Незалежності в м. Києві вчетверте зібралося народне віче (до 100 тис. осіб). Було ухвалено резолюцію про створення загальнонаціональної організації Всеукраїнське об'єднання «Майдан» для поглиблення, розширення та подальшої координації діяльності Євромайдану. 16 січня 2014 р. — Верховна Рада ухвалила пакет законів, які посилювали відповідальність за окремі правопорушення, водночас захищали суддів і представників правоохоронних органів, а також порушували права та свободи громадян України. Ще рівно місяць влада намагалпся зачистити центр міста від протестувальників [6].

З 22 січня (застрелено перших двох активістів на місці протестів, на той час уже було двоє загиблих за межами Майдану) до 27 січня 2014 р. мітингувальники захопили 10 адміністрацій (усі західні ОДА,

крім Закарпатської, а також Чернігівську й Полтавську ОДА). Мітинги відбувалися на підтримку Євромайдану в усіх областях, крім Донецької й Автономної республіки Крим. 21 лютого 2014 р. лідери опозиції підписали з В. Януковичем угоду щодо врегулювання кризи в Україні, відповідно до якої:

- за 48 годин з моменту її підписання мала відновити дію Конституція України в редакції 2004 р., у цей час мав сформуватися новий коаліційний уряд;
- мала відбутися конституційна реформа (до вересня 2014 р.);
- мали відбутися позачергові президентські вибори (до грудня 2014 р.);
- передбачалося прийняття нового виборчого законодавства та обрання нового складу ЦВК;
- мало бути проведено розслідування випадків насильства під наглядом Ради Європи;
- влада й опозиція відмовлялися від силових дій.

Того ж дня Верховна Рада визнала В. Януковича таким, що неконституційно самоусунувся від конституційних повноважень [6] У ніч на 22 лютого 2014 р. колишній президент втік у Росію чартерним рейсом.

Варто зазначити, що 18–20 лютого 2014 р. загинуло 77 євромайданівців, понад 700 — зазнали поранень. А за весь час Революції Гідності постраждали 3,5 тис. мирних громадян, понад сто з яких назвали «Небесною сотнею» (їх було вбито або вони загинули від тяжких поранень). У подіях Євромайдану в Києві взяло участь 5% населення країни, в інших містах і селах — 6%, ще 9% — допомагали мітингувальникам харчами, речами, грішми тощо [4].

Після Революції Гідності на законодавчому рівні було проведено безліч реформ, а саме: поліції, Служби безпеки України, Прокуратури, Міністерства оборони та Генерального штабу, але більшість із них так і залишились формальністю. Незапланована втрата більшості ринків Росії та відкриття ринків Європейського Союзу, у які експортується вже понад 40% українського експорту, на умовах, прописаних в Угоді про асоціацію між Україною та Євросоюзом, дали можливість диверсифікувати експортні постачання з нашої країни та розширити межі її економічної незалежності [2]. Також вдалося підписати асоціацію України з ЄС (21 березня 2014 р.), отримати безвізовий режим для громадян України (11 червня 2017 р.), створити Православну церкву України (15 грудня 2018 р.) і забезпечити отримання нею Томосу про Автокефалію (6 січня 2019 р.), прийняти зміни до Конституції України, що закріплюють Євроатлантичний вибір народу України (21 лютого 2019 р.).

На жаль, після Революції Гідності так і не відбулося суттєвих змін у функціонуванні держави, корупція і беззаконня існують. Отож, народ-

ні очікування та реальність виявилися протилежними. Проксі-показники рівня бідності демонструють частку опитаних людей, які змушені економити на їжі (становила 21,5% у жовтні 2023 р), інфляція у підсумках за вересень 2023 р. становить — 7,1%. Допомога іноземних партнерів за 2023 р. складає 42,1 млрд. доларів США (ЄС: 16,2 млрд. дол.; ОВДП: 13,1 млрд дол.; США, іноземні гранти: 10,9 млрд. дол. тощо), у той же момент потреби України в додатковому фінансуванні державного бюджету збільшилися до 67,5 млрд. доларів США [9].

Революція Гідності 2013–2014 рр. стала відповіддю українського суспільства на посилення авторитаризму, корупції та відхід від європейського курсу за президентства Віктора Януковича. Спричинена відмовою від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, вона переросла в масштабний протест проти режиму, що призвів до його повалення.

Наслідки Революції були неоднозначними. З одного боку, вона дозволила Україні підписати Угоду про асоціацію з ЄС, отримати безвізовий режим, створити Православну церкву України та закріпити в Конституції євроатлантичний курс. З іншого, хоча було проведено низку реформ, багато очікувань суспільства не справдилися. Проблеми корупції й економічні труднощі залишаються актуальними, навіть в умовах війни. Незважаючи на це, Революція Гідності стала поворотним моментом у новітній історії України, визначивши її подальший європейський та демократичний шлях розвитку.

Євромайдан. Народження// Українська правда. 2014. 21 листопада. URL: http://surl.li/fmqtto

Гонак І Наслідки Революції Гідності та російсько-української війни 2014–2018 рр. як позитивний фактор економічного суперництва країн та успішності проведення реформ в Україні. URL: https://shorturl.at/zP128

Грабовський С. Донбас прагне «сильної руки, цензури і сумує за СРСР. URL: http://surl.li/bwteac

Діденко О Небесна сотня. Зима, що змінила нас // Бібліотека Уманського НУС. URL: http://surl.li/pymibv

Золкіна М. Європейська інтеграція як потенціал для консолідації українського суспільства. URL: http://surl.li/wqpxqy

Киридон А. М. Революція гідності // Велика українська енциклопедія. URL: http://surl.li/vprucs

Революція Гідності. URL: http://surl.li/yfquqs

Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України. URL: http://surl.li/rcrjxl

Самойлюк М Трекер економіки України під час війни // Центр економічної стратегії. URL: http://surl.li/kayzcb

Спяк У. Цілі, рушійні сили та результати. URL: http://surl.li/kutjdd

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю. В.

Секція ІІІ. Актуальні проблеми історії науки і техніки

Дрюк В. В.,
студент ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДУМКИ В КОЗАЦЬКУ ДОБУ (XV–XVIII СТ.)

Поглиблене вивчення історії технічної думки в Україні протягом козацької доби відкриває важливі аспекти сільського господарства, ремісництва, архітектури, металургії, суднобудування, філософії та навчання козаків.

Козаки були не лише військовою елітою, але й відмінними фермерами та винахідниками. Сільське господарство козацької доби в Україні було однією з найважливіших галузей господарства. Спочатку козаки полювали на звірів та птицю, займалися рибальством та соляним промислом та лише частково землеробством. Згодом праця на землі стала одним із їхніх основних прибутків (звичайно після здобуття військових скарбів). Зазвичай вони вирощували ячмінь, гречку, горох та овес, рідше — пшеницю й жито. Козаки вдосконалювали техніку обробки землі, постійно впроваджували нові сільськогосподарські інструменти щоб забезпечити населення необхідними продуктами харчування. Також вони вдосконалювали системи зрошення, зокрема, використовуючи водяні млини для переробки зерна. Ці млини були інноваційним рішенням, оскільки покращували якість борошна та полегшували обмел зерна. Це давало козакам змогу отримувати більше продуктів з одного зернового врожаю та забезпечувати спільноту продовольством навіть у тяжкі часи. Щодо зберігання всього врожаю козаки знайшли цікаве рішення. Вони викопували ями-погреби, їхні стінки і дно обмазували рідкою глиною, сушили й добре випалювали. Й у таких приміщеннях, завдяки ізоляції, козаки могли довго зберігати врожай, захищаючи його від погодних умов та шкідників.

Щодо рибальства вони мали багато можливостей для цього промислу: Бузький і Дніпровський лимани, річки Дніпро, Південний Буг та його притока Синюха, Азовське море й більшість інших водойм. Козаки виловлювали коропів, щук, сомів, линів, карасів, а на лиманах — осетрів і білуг. Здобич вони самі продавали або робили це через купців. До речі, козацькі торговці, щоб транспортувати продукцію водою використовували човни («чайки» або «галери»), а сушею — «паровиці» або «мажі» — вели-

кі вози, а також «палубці» — такі самі вози, але вкриті зверху для захисту від погодних явищ.

Врешті-решт сільське господарство в той час було не лише джерелом продуктів харчування, але й важливою складовою економіки козацької спільноти. Вища врожайність та покращена якість зернових культур давали козакам змогу торгувати та обмінюватися товарами з іншими регіонами [1].

Козаки, помітивши великий військовий потенціал морських походів, виявили великий інтерес до розвитку суднобудування. Вони виробляли різноманітні види суден, які були надійними та високоефективними. Козаки під час морських боїв, використовували вітрильно-веслувальні дерев'яні човни — «чайки». Ці маневрені човни мали такі розміри: 20 м у довжину, 3–4 м у ширину і 2,5 м у глибину. Зазвичай вони були побудовані з липового і вербового пня, обтягувалися дошками та оснащувалися вітрилами. Кожен човен мав екіпаж із понад 20 веслярів, близько 70 воїнів та 4–5 легких гармат. Козаки враховували місцеві умови та потреби спільноти, будуючи судна, які відповідали вимогам часу. Водний транспорт відігравав важливу роль у господарському житті козацької доби. Річки, озера та канали стали ключовими шляхами для переміщення людей і товарів, тому козаки активно використовували водний транспорт для торгівлі з іншими регіонами.

Щодо військового водного транспорту найвизначнішим відкриттям козаків можна вважати розробку першого імпровізованого підводного човна. Як зазначають джерела кінця XVI ст., зазвичай після успішного подолання порогів, частина козацької флотилії запливала в очерети та швидко переобладнувалася для іншого режиму плавання — під водою. Для цього воїни нахиляли дві «чайки» одна до одної так, щоб один із човнів став днищем. Весь баласт тоді переміщувався вниз, а всередині утворювався «водяний тунель», де були розміщені кілька коліс від возів разом зі спеціальними гребками, щоб за допомогою сили м'язів привести в рух цей інноваційний транспортний засіб. Керування відбувалося з використанням зміни потоку води або стерна, що розміщувалося вертикально. Воїни мали можливість спостерігати за ситуацією на воді та отримувати повітря через діжки з кришками, що займали вертикальне положення в даному транспорті. Цей вид транспорту був настільки ефективним, бо мав можливість рухатися в мілкій водоймі або навіть в очеретах, що широко застосовували козаки для висадки основного війська, щоб непередбачувано напасти на добре облаштовані бази ворогів [3].

Водні шляхи об'єднували різні частини України та сприяли обміну товарами й культурними впливами. Козаки підтримували мережу

водних шляхів, ремонтуючи та покращуючи канали і порти. Це сприяло розвитку торгівлі й обміну різноманітними товарами, включаючи сіль, хліб, мед, дерево, метал та інші товари. Завдяки водному транспорту козаки могли легко переміщувати війська й здійснювати військові операції в різних регіонах. Водний транспорт був незамінним для оборони та захисту козацьких поселень від ворожих атак.

Металургія була важливою галуззю технічного розвитку козацької доби. Козаки виробляли високоякісний метал завдяки вмінню видобувати руду та використовувати плавлення й переробку в печах. Залізо та сталь були основними матеріалами для виготовлення зброї, інструментів і різноманітних виробів. Козаки володіли техніками плавлення та кування металу, завдяки чому вони виготовляли не тільки звичайні інструменти та сільськогосподарські знаряддя, але й високоякісну зброю, таку як шаблі(угорсько-польського типу, «ординки» («вірменки»), «чечуги» («смички»)), кинджали, списи, а також бойові шоломи та броню.

Ремісництво також відігравало важливу роль у господарському житті козацької доби. Козаки володіли різноманітними ремісничими навичками, такими як виробництво одягу, взуття, килимів, посуду, прикрас, та інших виробів. Вони були відомі здатністю використовувати природні матеріали та створювати високоякісні ручні вироби.

Військова техніка відігравала надзвичайно важливу роль у козацьку добу в Україні. Козаки були першими у ефективному використанні нових видів зброї та вдосконаленні військової техніки, що вели до істотних змін у військовій справі й стали важливим фактором у їхній історії. Однією з найзначущих інновацій у військовій техніці козацької доби було введення вогнепальної зброї. Козаки виробляли та використовували мушкети, аркебузи, пістолі, самопали й інші види вогнепальної зброї. Це революціонізувало військову справу, бо вогнепальна зброя була точнішою та мала більшу дальність стрільби порівняно з традиційною холодною зброєю. У козаків також були бойові топірці («чекани»), молотки («келепи»), якірці, рогульки, що застосовувалися проти ворожої кінноти. Козаки добре розуміли важливість оборонних споруд у військових операціях. Вони будували фортеці, валові укріплення, укріплені поселення. Такі об'єкти використовували для захисту від нападів і для оборони території. Наприклад, фортеця в Чигирині стала символом військової архітектури козацької доби.

Козаки були відомі кіннотою та володіли досконалими кінними військами. Козацькі кінні війська були добре підготовленими. Вони використовували тактики легкої кінної піхоти та були надзвичайно рухливими на полі бою. Також було вдосконалено використання артилерії, включаючи гармати на бойових човнах. Воїни використовували арти-

лерію для оборони фортець і артилерійського обстрілу під час битв. Окрім того, кожний козак повинен був мати сокиру, косу, лопату, шнури й інші матеріали для будівництва укріплень і перешкод. До речі, ці воїни першими використали метод окопування в землі, який міг стати надійнішим засобом захисту під час перестрілки в степовій місцевості, ніж важкі панцирі чи кольчуги [2].

Спадщина козацької епохи, що охоплює XV–XVIII ст., залишає віддзеркалення в сучасних досягненнях техніки та науки. Ті роки несли розвиток різних галузей, включаючи сільське господарство, суднобудування, металургію, ремісництво, архітектуру та військові технології. Винаходи та досягнення козацької доби залишили слід у сучасній науці й техніці, сприяючи розвитку різних галузей та надихаючи сучасне покоління. Вони стали фундаментом для подальших інновацій і технологічного розвитку та є джерелом натхнення для тих, хто прагне відкривати нові можливості й досягнення в світі науки і техніки.

Борисенко В. Й. Курс української історії: з найдавніших часів до XX століття. Київ: Либідь, 1998. 661 с.

Даценко О. М. Розвиток козацького війська в часи Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.) // Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. Київ: Глухів, 2013. Вип. 6. С. 184–187.

Калініченко О. О. Підводна парадигма українського козацтва // Питання історії науки і техніки. Науковий журнал. 2016. № 4. С. 51–64.

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Костилєва С. О.

Байда І. П.,
студент ФІПМВ, Рівненський державний гуманітарний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДРУКАРНІ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX — ПЕРШІЙ ДЕКАДІ XX СТ.

Сьогодні українське православ'я переживає чи не найважчий проте, один із найважливіших етапів існування. У лоно визнаної, справді української церкви поступово повертаються неоціненні церковні споруди та навіть цілі комплекси, на кшталт Києво-Печерської лаври. Що ж до Почаївської, то тут варті уваги не лише собор і храми, а й друкарня, яка забезпечувала літературою безліч людей, та має досить цікаву історію існування.

Мета роботи: визначити особливості функціонування, значення та роль друкарні Почаївської лаври для ченців, паломників і місцевих мешканців у другій половині XIX — першій декаді XX ст.

В 1830-х рр. друкарня Почаївської лаври, як і лавра загалом переживала не найкращі часи. Саме в цей час друкарня перейшла в підпорядкування РПЦ, яка прийняла її не з великим ентузіазмом. Таке невдоволення представників РПЦ, пояснюється тим, що василіани, які доти керували справами місцевої друкарні, залишили її в неприйнятному, занедбаному стані [11]. «Станки старі, літери малоздатні до вжитку, дошки постирані і взагалі все в стані поношеному», — саме так описував стан справ в друкарні, єпископ Амвросій у зверненні до Синоду [6, с. 368].

Ще однією проблемою, не менш вагомою, ніж занедбаний стан, був брак фахівців, котрі могли б забезпечити роботу друкарні. Тому восени 1831 р. обер-прокурор Синоду отримав листа від російського Міністерства духовних справ, в якому з-поміж іншого, йшлося про те, щоб перевезти друкарню з Почаєва в Полоцьк, де ніби мала бути академія Руської унійної православної церкви. За цим варіантом кошти на перевезення мала надати сама Почаївська лавра. Проте, на щастя, допускався й інший варіант вирішення цього питання. За яким друкарню можна було залишити на території монастиря, якщо на це буде згода світської влади. Місцева влада не заперечувала, тож друкарню передали єпархіальній владі [9, с. 164].

Не слід оминати увагою й той факт, що саме в другій половині XIX ст. впевнено заявила про себе фотографія [5]. Фотографічну майстерню в Лаврі було засновано 1871 р. Її створення ініціював Духовний собор, за його дорученням ієромонаху Ієроніму, типографові друкарні, потрібно було вивчити це питання. 7 червня того самого року Ієронім доповідав, що в Кременці живе міщанин Соломон Григорович Моргуліс, який знає фотографічну справу й довго фотографував у різних містах, зокрема в Катеринославі, Херсоні, Одесі, Харкові, також він має фотографічний апарат і необхідні матеріали. У Кременець він повернувся вимушено, оскільки «викуп від рекрутства» розорив його, проте «мав намір повернутися в Одессу» [10, арк. 3, 3 зв.].

Ієромонах, який вирішував це питання, не без проблем, які виникли через грошову винагороду за навчання, все ж домовився з Соломоном Григоровичем і навчання розпочало декілька учнів [10, арк. 27].

Навчання проходило продуктивно й успішно, проте для повного функціонування не вистачало скляної галереї. Вирішувати це питання взявся той самий монах Ієронім. Вже через рік улітку 1872 р. біля типографії стояла новозбудована галерея.

Після завершення навчання фотографічну майстерню очолив типограф Ієронім. Йому доручили розвивати «фотографічне мистецтво» й від-

бирати для цієї справи найбільш здібних монахів і послушників [10, арк. 27, 28].

Нова сторінка історії друкарні бере початок 1902 р. Саме цього року архієпископ Житомирський і Волинський Антоній (Храповицький) попросив дозволу на переведення ієромонаха Віталія (Максименка), який був його учнем, та з яким він мав досить дружні відносини, до Почаївської лаври, а також призначення його архімандритом.

З 29 листопада згаданого року о. Віталій почав керувати Почаївською лаврою. Він одразу розгорнув активну місіонерську і видавничу діяльність, організував «Типографічне братство», куди входило 150 чол., реорганізував лаврську типографію, яка за його керівництва стала однією з найбільших православних видавництв. Типографія займала великий триповерховий корпус за лаврською дзвіницею, мала до 100 тис. кг шрифту, 8 друкованих машин, одну ротаційну, механічний двигун, словолитну, палітурну, стереотипну, фотографію, цинкографію, слюсарну, столярну майстерні, дві книжкові крамнички. Окрім богослужбових, шкільних і народних книг, випускала ще 5 періодичних видань [4].

Архієпископ Антоній згадував, що о. Віталій дуже полюбив друкарську справу, він багато працював, спав мало й часто робив це просто в друкарні, деінде під станком, бо й свою келію віддав працівникам друкарні.

Як бачимо, архіпастир дуже привітно відгукувався про учня. Саме завдяки такій симпатії, архімандриту Віталію вдалося втілити план щодо організації нового рівня друкарської справи в Почаївській лаврі, шляхом створення в монастирі спеціалізованого братства.

Новий корпус, де розмістилися братські друкарня, лікарня та храм, розташовувався на новозбудованій монастирській території. Братство працювало, по суті, автономно. Враховуючи бажання архієпископа Антонія, Духовний собор погодився, щоб типографське братство було своєрідною структурною одиницею Успенської обителі [1].

Його членами могли стати насельники лаври, які давали відповідну письмову обітницю дотримуватися монастирських правил і виконувати покладений на них друкарський послух, не отримуючи грошової винагороди.

Типографське братство було своєрідним допоміжним підрозділом Почаївської лаври, який мав вузьку спеціалізацію та функціонував у її складі.

Його учасники жили в монастирі. Для них основним документом, який регламентував їхню діяльність у стінах обителі був не звичний чернечий статут, а власна підписка учасника братства. Кожен його послушник давав письмове зобов'язання в тому, «що перепрошуватись

в лавру з друкарні не буду; інакше мене як більш нетерпимого брехуна та користолюбця начальство може зовсім звільнити з обителі» [7, арк. 43].

Типографське братство поступово розширювало напрямки діяльності. Згідно з розпорядженням архієпископа Антонія, в Успенській обителі було запроваджено спеціальний видавничий капітал, до якого надходила частина грошей, виручених від продажу книг, що побачили світ саме а монастирській друкарні. Для її роботи члени Духовного собору підготували спеціальне «Положення». І 13 серпня 1910 р. цей регламентаційний документ був офіційно затверджений [7, арк. 14].

Почаївська лавра зобов'язувалася надати друкарні приміщення для роботи. А її штат мав складатися мінімум з 18 осіб та міг збільшуватися за рахунок власних коштів. Вона мала передавати Почаївській обителі надруковані богослужбові книги, переплітати й реставрувати монастирські друки та забезпечувати різні установи необхідною кількістю книг і бланків. В свою чергу, Лавра, керуючись «Положенням», за ці послуги надавала друкарні лише підтримку, зобов'язавши «в інших потребах справлятись власними коштами» [7, арк. 14 зв.].

Кількість членів друкарського братства невпинно зростала. Вже через два роки від початку діяльності, 1911 р., «малолюдне Братство зросло всемеро» [3, с. 35]. Достовірність цього дещо сумнівна, оскільки це писали самі братчики. 19 вересня 1914 р. був розроблений «Розклад послухів типографського Братства». Відповідно до цього документа керівником друкарні та завідувачем братства був «типограф». Кількість братських послушників, згідно зі штатом, дорівнювала 191, з яких у наявності було заповнено 53 місця, при 138 вакансіях. Окрім того, до штату входили відділення типографського братства, які працювали на «Козацьких могилах», «Крижевському, Здолбунівському, Рудненському подвір'ях», «Андріївському хуторі», а також «Складі в Кременці». Це ще додатково 113 послушників (33 вакансії) [3, арк. 63–68 зв.]. Архімандрит Віталій головне завдання братства вбачав у зростанні ролі друкарні, задля протистояння впливу унії та наданні йому, в зв'язку з цим, більших прав у власній діяльності. Вважаючи, що монастирська друкарня активно почала працювати ще в часи ігумена Йова Желіза (початок XVII ст.), він був переконаний, що на початку XX ст. її призначення не змінилося [8].

Для нормального виконання всіх завдань, які стояли перед типографським братством, у Лаврі було започатковано трирічне навчання учнів, які бажали опанувати певні професійні навички видавничої справи. Завідувач лаврської друкарні укладав «Умову» з батьками, які віддавали синів навчатися. Учні навчались і працювали безоплатно, також вони безкоштовно отримували одяг, харчування й житло. У випадку залишення нав-

чання чи відрахування учня з друкарні, батьки зобов'язувалися «сплатити в Почаєві 50 руб.» [7, арк. 44].

Витрати, які йшли на утримання друкарні, були досить вагомими та могли стати причиною боргів для Успенської обителі. У зв'язку з цим, Духовний собор звертався до архієпископа Антонія з проханням «про звільнення лаври хоча би від однієї третини частини всіх витрат спрямованих на друкарню, у вигляді придбання на свої кошти опалення для типографських приміщень, на що друкарня має доходи від продажу книг колишнього та поточного продажу преси та продажу друкованих журналів» [7, арк. 24–24 зв.].

Нарощуючи потужності, урізноманітнюючи власні видання, Почаївська друкарня ставала значним осередком просвітництва, що активно спрямовувалося на монастирських прочан.

Проте був один надзвичайно важливий нюанс: разом із християнськими чеснотами, прищеплювалась ідея так-званої «російської єдності». Простір впливу видавничої діяльності друкарні постійно зростав. Задля подальшого успішного існування братство претендувало на отримання все більших автономних прав. У свою чергу, братчики вимагали від монастиря значної фінансової підтримки. Лавра ж, усупереч «Положенню», яке регламентувало діяльність друкарні загалом та її фінансування зокрема, змушена була сама фінансувати діяльність друкарні в значно більших обсягах, ніж їй це належало.

У роки І Світової війни типографію Почаївської лаври, було евакуйовано в Здолбунів. Більше друкарня в Почаєві не відновлювалася. Почаївська друкарня видавала книги кількома мовами: церковнослов'янською, польською та латинською, видавались навіть деякі твори українських авторів. У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського є одна з найбільших у світі збірок видань Почаївської друкарні XVIII — першої третини XIX ст. Тільки в колекції кириличних стародруків зберігається близько 1300 примірників [1].

Отже, можна зробити висновок, що друкарня Почаївської лаври в час функціонування відіграла досить важливу роль як для ченців так і для паломників та місцевого населення. Оскільки, вона забезпечувала робочими місцями чималу кількість людей, приносила прибуток у лаврську казну, та щонайголовніше видавала різноманітну літературу, що збільшувало світогляд та навіть елементарну грамотність серед її відвідувачів. Проте, як бачимо, поміж рядків про смиренне християнське життя, та повчань Святих отців, простежувалась пропаганда про «один народ» і відповідно зверхність Російської імперії. Сьогодні Почаївська лавра досі перебуває у складі Московського патріархату, та насаджує (хоч і приховано) відверто проросійські наративи.

Булига О. Політична діяльність в Почаївській лаврі (1906–1917) як процес руйнації імперського простору. URL: https://griml.com/tMAux

Історична довідка про роботу лаврської друкарні // Державний архів Тернопільської області (далі — Держархів Тернопільської обл.). Ф. 258. Оп. 2. Спр.1827. 104 арк.

Колупаев В. Е. Православная книга русского зарубежья в 1-ой половине XX века: из истории типографского братства Иова Почаевского Волынь — Карпаты, 1903–1944. Москва: Пашков дом, 2010. 272 с.

Максименко В. Мотивы моей жизни. Джорданвилль, 1955.

Мартинів Ю. І. Правове становище та фінансово-господарська діяльність Почаївської лаври у 1831–1914 рр. Дис. … кандидата історичних наук, 07.00.01 — «Історія України». Тернопіль, 2018. 212 с.

Огієнко І. (митрополит Іларіон). Свята Почаївська лавра / Упорядник, автор передмови М. С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2005. 448 с.

Положення про лаврську друкарню 1910–1912 рр. // Держархів Тернопільської обл. Ф. 258. Оп. 2. Спр. 1768. 98 арк.

Псарев А. Архиепископ Виталий (Максименко): Исторический портрет к 50-летию со дня кончины. 2010. URL: https://griml.com/MeUHP

Рожко В. Є. Українське православне книгописання і книгодрукування на Волині (XI–XX ст.): Історико-краєзнавчий нарис. Луцьк: Медіа, 2005. 256 с.

Справа про організацію при Лаврі фотомайстерні і придбання для цього фотоапаратів і матеріалів за 7 червня 1870 — 18 липня 1871 рр. // Держархів Тернопільської обл. Ф. 258 («Духовний собор Почаївської Лаври»). Оп. 1. Спр. 3040. 32 арк.

Юхимчук М. Друкарня Почаївського Свято-Успенського монастиря — духовний осередок Волині // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування Науковий збірник. Вип. 2. 2013.

Шевченко Т. О.,

студентка НН ІАТЕ КПІ ім. Ігоря Сікорського

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕФ (НН ІАТЕ)

Навчання в Київському політехнічному інституті почалося з вересня 1898 року в орендованому приміщенні Комерційного училища, оскільки до 1903 р. тривало будівництво першої черги приміщень навчального закладу. Тоді він мав лише механічне, інженерне, сільськогосподарське та хімічне відділення.

Підготовка інженерів-теплоенергетиків в інституті розпочалася з перших днів його організації. У 1901–1903 рр. в КПІ було створено теплотехнічні лабораторії парових машин і двигунів внутрішнього згоряння, парових котлів, котельну установку теплової станції КПІ, які ввійшли до складу кафедри котельних установок механічного відділення.

Мета роботи: представлення історії розвитку теплоенергетичної освіти та досліджень у Київському політехнічному інституті (КПІ) від його заснування до сучасності.

1920 р. інститут розміщувався ву повному комплексі будівель: у головному корпусі — інженерне, механічне й агрономічне відділення, канцелярія, науково-технічна бібліотека, в хімічному корпусі — хімічне відділення, були також механічні майстерні з центральною електростанцією, дослідні поля, сільськогосподарська ферма та навіть свій сад. 1922 р. було засновано кафедру теплотехніки, а на початку 30-х — запрацювала ТЕЦ-КПІ у формі блоку котел — турбіни. Це сприяло покращенню навчальної та науково-дослідної роботи [1].

1930 р. КПІ був розділений на 8 окремих інститутів. Частина викладачів та співробітників-теплотехніків увійшла до складу машинобудівельного інституту, інші — почали працювати на кафедрі парових двигунів та теплосилових установок у складі енергетичного інституту. 1931 р. розпочав роботу теплоенергетичний факультет, першим деканом якого став професор І. Т. Швець.

1934 р. кілька галузевих інститутів об'єднались у Київський індустріальний інститут. На базі теплотехнічного й електротехнічного факультетів було створено єдиний енергетичний факультет. 1938 р. ТЕФ було відновлено у складі кафедр: котельних установок, парових двигунів, теплосилових установок, загальної та теоретичної теплотехніки, фізики.

З початком Другої світової війни факультет разом з усім інститутом був евакуйований у м. Ташкент, де Київський індустріальний інститут об'єднався з Середньоазійським індустріальним інститутом. Викладачі, окрім навчальної роботи, вирішували проблеми безперебійного постачання енергії на підприємства промисловості регіону, що працювала на потреби фронту, проектували теплоенергетичну частину першого в Узбекистані металургійного комбінату, переводили теплові електростанції на спалювання місцевих низькосортних палив.

Після визволення м. Києва від німецьких загарбників більшість евакуйованих працівників факультету вже влітку 1944 р. повернулася до інституту і включилася у відновлення його діяльності. В липні цього ж року інституту було повернено назву Київський політехнічний інститут.

Влітку 1945 р. уряд СРСР прийняв Постанову про відбудову та подальший розвиток КПІ, завдяки якій відновлення головного та хімічного корпусів, теплової електростанції, студентських гуртожитків за головними показниками було закінчено через два роки — напередодні 50-річчя заснування інституту. З цього часу почався новий етап розвитку КПІ, що дало суттєвий внесок у прискорення науково-технічного прогресу в Україні.

1951 р. кафедра теоретичних основ теплотехніки розпочала підготовку інженерів за спеціальністю «Промислова теплотехніка». Цей структурний підрозділ отримав нову назву — теоретичної та промислової тепло-

техніки. З метою якісної підготовки інженерів з нової спеціальності на кафедрі була створена нова навчальна та науково-дослідна лабораторія промислової теплотехніки.

1962 р. під час удосконалення структури КПІ ТТФ був перейменований у теплоенергетичний факультет і до його складу було переведено з розформованого металургійного факультету кафедру автоматизації теплових процесів промислових підприємств, а також загальноінститутську кафедру організації виробництва та економіки промисловості. Отже, в середині 1960-х рр. ТЕФ мав у складі 6 кафедр, а щорічний набір студентів-першокурсників становив 250 осіб.

1975 р. факультет отримав новий навчальний корпус (№ 5) площею 14 тис. кв. м. Тоді ж було модернізовано і створено низку навчальних і наукових лабораторій: теоретичних основ теплотехніки, теплофізичних властивостей речовин, методів дослідження теплообміну, теплових труб, автоматизації теплоенергетичних процесів, теплотехнічних вимірювань, технічних засобів автоматизації.

На кафедрі АЕС і ІТФ з середини 1970 рр. велася плідна робота зі створення теплових труб — високоефективних пристроїв для передачі теплових потоків. Розроблені на їхній базі системи терморегулювання знайшли широке застосування в сучасній техніці, особливо в об'ктах космічного призначення.

1985 р. у складі теплоенергетичного факультету було створено кафедру автоматизації проектування енергетичних процесів і систем (АПЕПС). Значних успіхів вдалося досягти в розв'язанні завдання автоматизованого керування складними динамічними процесами та об'єктами у реальному часі. Результати роботи було використано, зокрема, в космічній програмі «Буран».

На початку 2000-х рр. на кафедрі АПЕПС, згідно з Указом Президента України, виконувалося програмне забезпечення державної науково-технічної Програми «Граніт», присвяченої розробці основ прогнозування генетичного ризику від впровадження нових технологій та забруднення навколишнього середовища [3].

4 жовтня 2021 р. на засіданні Вченої ради університету було ухвалено рішення створити на базі ТЕФ Навчально-науковий атомної й теплової енергетики. Діяльність ННІ ІАТЕ буде здійснюватися на базі кафедр ТЕФ, а також на основі нових підрозділів: Навчально-дослідного центру надійності та безпеки АЕС; Навчально-наукового центру підтримки ядерної захищеності; Науково-дослідної експериментальної лабораторії процесів в енергетичному обладнанні; Навчально-наукової лабораторії комп'ютерного моделювання в енергетиці; Навчально-наукової лабораторії методичного забезпечення інтернет-технологій в енергетиці.

На сучасному етапі НН ІАТЕ є провідним навчально-науковим підрозділом системи технічних ВНЗ України в галузі атомної та теплової енергетики, теплотехніки і теплофізики, успішно вирішує покладені на нього завдання підготовки інженерних та наукових кадрів для енергетики України, а також актуальних досліджень і нових високоефективних технічних розробок [2].

Отже, КПІ відіграв важливу роль у підготовці фахівців та розвитку енергетичної галузі України, а також проявив здатність до постійного розвитку та вдосконалення, зокрема на прикладі ТЕФ (НН ІАТЕ).

1. Київський політехнічний інститут. URL: https://kpi.ua/almamater
2. Створення нового навчально-наукового інституту. URL: https://tef.kpi.ua/44
3. Теплоенергетичний факультет. URL: https://tef.kpi.ua/7

Науковий керівник — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Лебедєв І. К.

Мацюк А. В.,
студентка ХТФ КПІ ім. Ігоря Сікорського

НАША ЕНЕРГІЯ — НАШЕ МАЙБУТНЄ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ РІВЕНСЬКОЇ АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ

Розвиток енергетики має вирішальний вплив на рівень життя населення та стан економіки в державі. Енергетична стратегія України до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» передбачає, що до 2025 р. здебільшого буде завершено реформування енергетичного комплексу України, досягнуто першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності, забезпечено його інноваційне оновлення та інтеграцію з енергетичним сектором ЄС [3, с. 7]. Актуальність теми обумовлена невизначеністю та складною ситуацією в енергетиці нашої країни через збройну агресію РФ щодо України, яка відбулася внаслідок намагань РФ зберегти суттєвий політичний вплив на Україну. Руйнування критичної інфраструктури в певному сенсі дорівнює знищенню цивілізації, особливо у високо урбанізованих суспільствах, таких як українське [6]. У грудні 2022 р. повідомлялося, що через російські обстріли з ладу виведено половину енергосистеми України. А після обстрілів 16 грудня запровадили надзвичайний стан в енергетиці [2]. Сума збитків, завданих енергетиці України за рік повномасштабної війни становить 8,1 млрд. доларів, основна частина яких припадає на електроенергетику [12].

В цих мовах зростає роль інших джерел енергії, зокрема, атомної енергетики. Енергогенеративними українськими АЕС на сьогодні є Південноукраїнська АЕС (Южноукраїнськ), Рівненська АЕС (Вараш), Хмельницька АЕС (Нетішин). Крім Запорізької АЕС (Енергодар), яка перебуває в тимчасовій окупації, всі атомні електростанції працюють, за 11 місяців 2020 р. українські АЕС виробили 52% всієї електроенергії, що відповідає показникам минулих років [4].

В роботі йтиметься про одну з потужних атомних електростанцій України — Рівненську поблизу м. Вараш, яке виникло на місці однойменного села. Але саме статус міста воно здобуло 1984 р. Це — місто-супутник Рівненської атомної електростанції. Вони споруджувались одночасно з 1973 р. і невіддільні одне від одного; недарма на гербі міста зображено атомну електростанцію. Але найголовніше в цьому місті — це стратегічний об'єкт Рівненська АЕС [5].

Рівненська АЕС, проектування якої розпочалося 1971 р., розташована в західному Поліссі, на півночі Рівненської обл., поблизу річки Стир і призначена для покриття електричних навантажень у західній частині країни [10]. 25 травня 1973 р. було забито перший кілочок на місці, де мали побудувати атомну станцію, й введено в експлуатацію чотири енергоблоки, які нині виробляють близько 12% електроенергії в країні. На сьогодні фахівці РАЕС провели титанічну роботу і продовжили термін експлуатації 1-го, 2-го і 3-го енергоблоків на 20 років [10].

22 червня було підписано наказ про створення дирекції Західно-Української АЕС (згодом Рівненської) на чолі з Миколою Шикіновим. Найперші робочі місця розміщувались у Володимирці, пізніше — у Рафалівці. В листопаді 1973 р. директором Західно-Української АЕС призначено Володимира Коровкіна, досвідченого енергетика з 20-річним стажем роботи в галузі, під керівництвом якого зводились атомна електростанція й місто-супутник. Йому вдалося зберегти четвертий енергоблок і відновити його будівництво після скасування мораторію в 1990-х рр. Володимир Коровкін 29 років, до 2002 р. очолював РАЕС, що було абсолютним рекордом у світовій атомній енергетиці [1].

Одну з шести градирень РАЕС, побудовану вперше в Європі за німецькою технологією, здано в експлуатацію 1979 р. Технічне призначення градирні — забезпечувати оборотне водопостачання станції в замкненому циклі, що зводить до мінімуму споживання води й повністю нівелює можливість забруднення довкілля. В серпні 1981 р. було відкрито стадіон «Ізотоп», розрахований на 3 тис. глядацьких місць. Сьогодні до його складу входять: 4 футбольних поля, легкоатлетичне ядро зі штучним покриттям, доріжка для оздоровчого бігу (1200 м), 4 тенісні корти, майданчик для пляжного волейболу, баскетбольний майданчик,

ковзанка. Стадіон «Ізотоп» вважається одним з найкращих в області. Свого часу на арені проводилися матчі Першої футбольної ліги України.

Для підтримки в належному стані здоров'я працівників атомної станції в березні 1982 р. будо відкрито санаторій-профілакторій РАЕС, а в жовтні 1983 р. — плавальний басейн «Енергетик». 1984 р. було організовано турнір з боксу, який 1991 р. отримав статус міжнародного йі проводився щорічно 30 років. Переможець турніру отримував звання майстра спорту. Тож для багатьох спортсменів ці змагання стали сходинкою у великий спорт. Свого часу тут на початку кар'єри боксували такі іменити спортсмени як олімпійський чемпіон Володимир Кличко, чемпіони світу серед професіоналів Володимир Сидоренко та Андрій Котельник, боксери-рекордсмени Василь Ломаченко, Денис Берінчик [1].

З метою зменшити обсяги радіоактивних відходів, що утворюються при експлуатації АЕС, у проекті Рівненської АЕС було передбачено комплекс з переробки твердих РАВ. Збудувати та ввести в експлуатацію такий об'єкт планували одночасно з енергоблоком № 4 РАЕС [7].

Рівненська АЕС — перша в Радянському Союзі, яку перевіряла комісія МАГАТЕ. В складі комісії були фахівці з Німеччини, США, Канади, Японії, Фінляндії, які позитивно оцінили рівень безпеки станції. З середини 1990-х рр. цей контроль відбувається постійно. Відтоді за операціями транспортування, прийому, завантаження ядерного палива, вивантаження відпрацьованого палива та відправкою його на утилізацію ведеться спостереження за допомогою відео систем, які встановлено на енергоблоках № 1, 2, доступ до них мають тільки фахівці МАГАТЕ [11].

1 вересня 1982 р. було відкрито професійно-технічне училище, яке з 1995 р. входить до структури РАЕС. Наразі це — єдиний заклад освіти в Україні, який є підрозділом атомної станції, що готує спеціалістів за 19 професіями. За роки роботи тут здобули освіту понад 6 тис. кваліфікованих робітників, більшість яких згодом працевлаштувалися на АЕС [1, с. 9].

Також на РАЕС стартував унікальний освітній проєкт «Ядерна школа РАЕС» за підтримки Українського ядерного товариства — перший в Україні освітній проєкт на АЕС для учнівської молоді, який має на меті поширити знання про галузь та формування потенційного кадрового резерву. Ядерна школа — своєрідна платформа для підготовки майбутніх енергетиків ще зі шкільних років. Проєкт організовується кожного навчального року, а його випускниками з 2017 по 2023 рр. стали понад 400 молодих людей з міста-супутника та населених пунктів зони спостереження електростанції [1, с. 29].

Цього року, в цей нелегкий час, РАЕС відсвяткувала 50-річний ювілей. В місті Вараш відбулись урочисті заходи, які розпочалися триден-

ним благодійним марафоном «Енергія Перемоги» для змогу коштів і речей на потреби військових [9].

Отже, РАЕС, без перебільшення, є флагманом енергетики заходу України, потужним економічним та енергетичним двигуном, який дає рух, життя й розвиток десяткам підприємств, тисячам домогосподарств. Півстолітній ювілей станція відзначає у час повномасштабної війни Росії проти України. Саме ця енергетична система стала однією з головних цілей ворога, який уперто намагався її знищити. Але йому це не вдалося завдяки нашим непереможним військовим та висококласним енергетикам, які є справжніми патріотами [9]. Попри всі труднощі та випробування, поліські атомники працюють надійно та безперебійно, розвиваючи українську атомну енергетику.

Буракова І., Жук І., Кулаєва Ю. 50 років РАЕС: 1973–2023. Вараш: Управління інформації та зв'язків з громадськістю РАЕС, 2023.

Войтюк Т. Військові РФ зруйнували або пошкодили 50% енергосистеми України — Шмигаль. // Суспільне. Новини. 22 грудня 2022. URL: http://surl.li/nsmpt

Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. URL: http://surl.li/auzop

За 11 місяців. українські АЕС виробили 52% всієї електроенергії, що співставно цифрам минулих років. //Українська правда, 2020, 27 грудня. URL: http://surl.li/nsmuz

Історія міста // Вараська міська рада.Офіційний сайт. URL: http://surl.li/nslbp

Ламброскіні С. Руйнування критичної інфраструктури у певному сенсі дорівнює знищенню цивілізації // LB.ua 2023, 6 травня

Овчаренко М. Як створювали комплекс з переробки радіоактивних відходів на Рівненській АЕС // Промисловий портал, 2018, 30.10. URL: http://surl.li/nsnox

Полякова І. О., Глущенко М. Х. Тімофєєв Д. С. та ін. Проведення оцінки впливу на довкілля майданчика ВП «Рівненська АЕС». URL: http://surl.li/nslco

Рівненська АЕС відзначає своє 50-річчя // Офіційний сайт Рівненської міської ради. 27.05.2023. URL: http://surl.li/nsnsk

Рівненська АЕС відсвяткувала день народження. Історія атомної станції у фото // Володимирець.City, 28 травня 2019. URL: http://surl.li/nsnlz

Рівненська АЕС — піонер атомної енергетики // Рівно вечірнє, 27.10.2011. URL: http://surl.li/nsnqp

Тарасовський Ю. За рік війни РФ завдала збитків інфраструктурі України майже на $ 144 млрд — KSE // Forbes — Ukraine, 2023, 22 березня URL: http://surl.li/nsmsu

Науковий керівник — кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Боєва С. Ю.

Хнюкало В. С.,
студентка НН ІАТЕ КПІ ім. Ігоря Сікорського

КАХОВСЬКА ГЕС: ВІД ІСТОРИЧНОГО ІНЖЕНЕРНОГО ПОДВИГУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ

Каховське водосховище — одне з шести великих водосховищ у системі каскаду на річці Дніпро. Каховська ГЕС стала другою за рахунком після Дніпровської гідроелектростанції й останньою (нижньою) станцією у цьому каскаді [5]. Знищення греблі Каховської гідроелектростанції влітку 2023 р. по праву можна вважати одним із наймасштабніших воєнних злочинів з часів повномасштабного російського вторгнення в Україну, потенційним актом геноциду.

Мета роботи — проаналізувати причини будівництва Каховської ГЕС, його позитивні та негативні наслідки, а також визначити масштаби катастрофи, спричиненої знищенням греблі Каховської ГЕС російськими військовими влітку 2023 р.

Ідея будівництва великого водосховища на річці Дніпро виникла за радянських часів, у 1930-х рр. Головна мета цього проекту — створити потужний резервуар, який міг би забезпечувати водою для іригації сільськогосподарських угідь і регулювати річкові води на території України [8]. 1950 р. розпочалося будівництво водосховища, що тривало декілька років.

На Каховську ГЕС і її шлюз покладали великі надії. «Зведення гідроелектростанцій на Дніпрі мало втричі скоротити шлях від Чорного до Балтійського моря порівняно зі шляхом через Гібралтар» — йдеться у фільмі «Електрифікація СРСР». Каховська ГЕС, за словами диктора, мала створити «величезну іригаційну систему», яка б дала змогу «оросити багато гектарів посушливих земель» [1].

Окрім того, Каховський гідровузол справді забезпечив електроенергією та питною водою всю південно-східну частину України. А також надавав можливість навігації від Херсона до Запоріжжя, хоча судна не могли подолати шлях до Балтійського моря. Необхідно відзначити, що Каховське водосховище є справжнім архітектурним ансамблем, про зведення якого піклувалася група архітекторів і митців [1].

Проте, окрім позитивних аспектів будівництва гідроелектростанції не можна ігнорувати його негативні сторони. Якщо аналізувати вплив цього будівництва на природу, то варто зауважити, що було затоплено величезні території й втрачені цілі екологічні системи. Також вартують уваги соціальні наслідки. Так, тисячі мешканців із 90 сіл мали поки-

нути домівки й могили предків назавжди. Переселення до 1063 спеціально збудованих будинків було добровільно-примусовим. Сільськогосподарські землі, які були затоплені, більше не могли використовуватися для сільського господарства, що призвело до втрати виробництва та зменшення доступності сільськогосподарської продукції на ринку. Це вплинуло на продовольчу безпеку й економічний розвиток регіону [4].

24 лютого 2022 р. електростанцію захопили російські війська — відтоді її контролювали окупаційні сили. На світанку 6 червня 2023 р. стало відомо про часткове руйнування дамби Каховської ГЕС, вода безконтрольно потекла вниз, що призвело до катастрофічних наслідків. Міністерство аграрної політики та продовольства України повідомило, що на Херсонщині, за попередніми оцінками, може виникнути загроза затоплення приблизно 10 тис. га сільськогосподарських земель на правому березі річки Дніпро, а на лівому — ця кількість може бути у кілька разів більшою. Цей розлив може вплинути на екологію регіону, зашкодити рослинам і тваринам. Зазначається, що внаслідок цього ситуація з постачанням води стала критичною для 94% систем зрошення у Херсонській, 74% — Запорізькій та 30% — у Дніпропетровській обл. [2].

За інформацією Міністерства культури України, окрім ГЕС ансамблю, десятки історичних об'єктів стали жертвами повені або перебувають під загрозою. Поміж них — палаци культури в селах Корсунка та Дніпряни, картинна галерея імені А. С. Гавдзінського, музей історії міста Нова Каховка, будинок-музей А. П. Бахути та інші музейні об'єкти [6]. Важко навіть оцінити, які людські жертви спричинив підрив водосховища, оскільки лівий берег Херсонщини все ще залишається окупованим. ЗМІ стверджують, що лише в Олешках було заблоковано понад 600 людей [3].

З іншого боку, після цих жахливих подій відкрився Великий Луг і це може дати величезні можливості для фундаментальних археологічних досліджень на цих територіях, особливо пов'язаних із козацькою минувшиною. Адже, коли будували Каховське водосховище, а саме створювали ложе, ці території майже не були археологічно вивчені.

Розглядаючи козацькі часи, зауважимо, що козаки селилися поближче до Великого Лугу, бо татари завжди його оминали через непролазні хащі, велику кількість озер та річок. Січі ж розташовувались у тих місцях, з яких було легко вийти в степ чи випливти у Дніпро. Тому часто їх захоплювали чи зруйнували. Втім, козаки завжди знаходили способи вижити та відстояти своє право на цю землю. Іноді вони приховували гармати й скарби в пісках, переходячи до густих лісів Великого Лугу, де вороги не мали можливості їх наздогнати [7].

Щодо скіфської культури, то ще давньогрецький історик Геродот писав, що в околицях Гілеї (територія Великого Лугу), у тих місцях,

до яких Борисфен (Дніпро) судноплавний, тобто до порогів, скіфи ховали царів. Ще до Каховської трагедії на берегах було знайдено багато різних пам'яток. Це були не лише якісь речі, а й цілі поселення [9].

Отже, Каховський гідровузол мав як позитивні, так і негативні наслідки для південно-східної України. З одного боку, він забезпечив регіон електроенергією, водою та покращив навігацію. З іншого — призвів до затоплення земель, руйнування екосистем та вимушеного переселення тисяч людей. Руйнування дамби Каховської ГЕС 2022 р. через дії російських військ спричинило масштабну екологічну та соціально-економічну катастрофу, порушивши усталений спосіб життя місцевого населення та інфраструктуру регіону. Проте ця подія відкрила можливості для археологічних досліджень раніше затопленої території Великого Лугу. Ця ситуація демонструє необхідність комплексного підходу до планування та управління природними ресурсами й інфраструктурою, враховуючи потенційні ризики воєн і природних катаклізмів. Вона також підкреслює важливість збалансованого розвитку, який би враховував як економічні потреби, так і екологічні та соціальні аспекти.

Згадуємо, як з'явилися перші електростанції Донбасу і ДніпроГЕС (в архівних фото). Бабель. Розповідаємо про політику, культуру і суспільство в Україні. Останні новини детально і неупереджено. URL: https://griml.com/nn0SU

Знищення росіянами Каховської ГЕС завдало значних збитків сільському господарству України. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: https://griml.com/WasVM

«Їм залишається жити годину, а вони пишуть — Слава Україні». Розповіді із затопленої Херсонщини. URL: https://griml.com/bw9dL

Каховська ГЕС. URL: https://griml.com/bLptL

Каховська ГЕС імені П. С. Непорожнього. Укргідроенерго. URL: https://griml.com/CMdcV

Каховська ГЕС: у Мінкульті назвали музеї та культурні пам'ятки під загрозою підтоплення. URL: https://griml.com/7rIKh

Кащенко А. Ф. Великий Луг Запорозький. Борці за правду. З Дніпра на Дунай. 2018. URL: https://griml.com/q2alf

Лебідь Н. Каховська ГЕС: історія та трагедія споруди. Центр політичного консалтингу. URL: https://griml.com/GzRam.

Повернення Великого Лугу: археологічні скарби Каховського водосховища знову на суходолі. URL: https://griml.com/sCwsT

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю.В.

Баннікова С. О.,
студентка ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

АВАРІЯ НА ЧАЕС: ПРИЧИНИ, ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ, НАСЛІДКИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

В Україні розміщується найбільша атомна електростанція в Європі — ЗАЕС. З березня 2022 р. і дотепер вона перебуває під окупацією російських військових. Президент «Енергоатому» Петро Котін наголосив: «Перебування російських військових, зброї та важкої техніки на майданчику Запорізької АЕС, а також недотримання вимог ліцензій Держатомрегулювання веде до неминучої деградації обладнання та систем станції, важливих для безпеки. Це може призвести не лише до зростання кількості відмов обладнання, а й спровокувати виникнення радіаційної аварії» [4]. Наразі всі усвідомлюють небезпеку, яку несе аварія на АЕС, через події, які сталися в ніч на 26 квітня 1986 р. о 1:23:43. У місті Прип'ять стався вибух на Чорнобильській атомній електростанції, що призвів до найбільшої екологічної й техногенної катастрофи в історії людства. Ця аварія по праву вважається найбільшою в історії ядерної енергетики [8].

Мета роботи — проаналізувати причини аварії на ЧАЕС, особливості її ліквідації, наслідки та значення для сьогодення.

Виділяють дві причини аварії — дефект реактора та некомпетентність операторів. Розглянемо кожну з них. Так, у Радянському Союзі налічувалося 16 реакторів типу РБМК(РВПК)-1000, всі вони експлуатувалися з певним дефектом у регулятивних стрижнях. Їх використовують для запуску та зупинки реактора, щоб регулювати ланцюгову ядерну реакцію у ньому. Тому їх виготовляють із матеріалів, що активно поглинають нейтрони — бору й кадмію [7, с. 97]. Для економії ресурсів у СРСР наконечники стрижнів робили з графіту, який навпаки підсилює реакцію [6]. Четвертий енергоблок ввели в експлуатацію 28 березня 1984 р. без усіх необхідних випробувань, що мали перевірити, як працюватиме реактор на половині потужності в разі знеструмлення. Другою причиною називається те, що в ніч на 26 квітня 1986 р. заступила нічна зміна операторів, яку не попередили про перевірку — реактор працював на половині потужності близько 12 год. і виробляв отруйну речовину — ксенон (при такій потужності він не згорає). Це призвело до отруєння активної зони [7, с. 120]. Така ситуація була зумовлена випробуванням, яке намагалися провести вдень, проте через виробничі квоти під кінець місяця потрібно було багато електроенергії, тому його відклали. Оператори, що заступили на нічну зміну, були некомпетентні через брак досвіду. Так,

Леонід Топтунов, який у ту ніч відповідав за стабільність реактора, мав досвід роботи на Чорнобильській АЕС усього 3 роки [3].

Отже, реактор уже отруєний, пари в насосах недостатньо, щоб обертати турбіну, 205 регулятивних стрижнів із 211 підняті — критична точка випробування. На кожному пульті керування є кнопка, що використовується у випадках, коли реактор треба терміново зупинити, в нашому випадку — це була АЗ-5, оператори натиснули на неї, проте потужність навпаки зросла. При входженні стрижнів в активну зону реактора графіт нескінченно посилив реакцію, що спровокувало потужний вибух [6]. Кришку реактора зірвало, щойно це сталося кисень вступив у реакцію з воднем і розжареним графітом [8].

Вибух спровокував величезну пожежу, радіоактивний пил пронісся вітром на північний захід. Керівництво КПРС не повідомило населенню про аварію, натомість улаштувало першотравневий парад, де люди вільно ходили вулицями, і це в той час, коли у Швеції дітей уже не випускали з дому. Така халатність призвела до великих людських жертв і в майбутньому стала каталізатором розпаду Радянського Союзу [9].

Для вирішення проблем, що склалися на ЧАЕС, потрібні були оперативні дії. Тому для ліквідації наслідків залучили величезну кількість військових, науковців і цивільних громадян [2, с. 27].

Після багатьох консультацій для приборкання зруйнованого реактора вирішили його засипати, провівши так зване тампонування, з повітря сумішшю речовин: піску, борної кислоти, доломітових глин та свинцю [5, с. 33]. Знадобилося близько 2 тижнів, щоб загасити пожежу. Після цього тривало довге «очищення» міста Прип'ять: тварин знищували, щоб вони не розмножувалися, ґрунт «ховали» через радіоактивний пил, що осідав на землі, вирубували ліси тощо [9, с. 73–89]. Але найголовнішим завданням залишалося закрити активну зону реактора. Це унеможливлювали радіоактивні уламки графіту на даху. Радіація на одній із трьох ділянок сягала близько 12 тис. рентген — смертельна доза для живих істот. Така кількість випромінювання перешкоджала й використанню техніки, адже гама-частинки розривали її мікросхеми і відповідно виводили з ладу. Тому для очищення даху в листопаді 1986р. було залучено близько 4 тис. осіб, їх прозвали «біороботами», вони скидали уламки графіту з даху [10]. Згодом після завершення очищення, почалося конструювання «укриття» четвертого реактора ЧАЕС, що завершилось до листопада 1986 р. 2017 р. було закінчено роботи, пов'язані з розбудовою нового «укриття» (більш відоме як «Саркофаг»), розрахованого на 100 років [1].

Одним із найстрашніших наслідків аварії експерти вважають зростання захворюваності на рак щитовидної залози. Серед дорослих евакуйованих спостерігалося швидке зростання рівня інвалідності [2, с. 132–

133]. Після аварії на четвертому енергоблоці утворилася 30-кілометрова зона радіоактивного забруднення, яка набула статусу «Чорнобильської зони відчуження» [2, с. 90]. В результаті аварії загинуло близько 500 тис. осіб від радіації, 90 785 — евакуйовано з 81 населеного пункту, понад 600 тис. стали ліквідаторами аварії. Щорічно 26 квітня відзначають день пам'яті жертв Чорнобильської катастрофи [9].

Отже, аварія на Чорнобильській атомній електростанції — трагедія, що забрала тисячі життів і водночас стала наочним прикладом жахливих наслідків необережного ставлення до її безпечного функціонування. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне привертати більше уваги світової громадськості до ситуації, що зараз склалася на ЗАЕС, адже дії росіян можуть призвести до ядерної катастрофи.

Аварія та її ліквідація. URL: https://griml.com/oKOFO

Барановська Н. Чорнобильська трагедія. Нариси з історії. К.: Інститут історії України НАН, 2011. 254 с.

Біографія Леоніда Топтунова. URL: https://griml.com/ySgTr

За крок до ядерної аварії: якими діями на ЗАЕС окупанти збільшують ризики катастрофи. URL: https://griml.com/2U4Iw

Легасов В. Л. Из сегодня — в завтра: Мысли вслух. Чернобыль и безопасность. Москва: Аврора, 1996. 222 с.

Павлович В. Інститут ядерних досліджень супроводжує всі українські реактори. URL: https://griml.com/AvrOG

Павлович В. М.Фізика ядерних реакторів: навчальний посібник. Чорнобиль: Ін-т проблем безпеки АЕС, 2009. 224 с.

Причини та масштаби аварії. URL: https://griml.com/xoLUB

Чорнобильська катастрофа в цифрах і датах. URL: https://griml.com/KPgQs

Шепіт і крик Чорнобиля: біль, який не можна забувати. URL: https://griml.com/xGW6E

Науковий керівник — докторка історичних наук, професорка кафедри історії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського Хитровська Ю.В.

ЗМІСТ

Секція І. Культурне життя українського народу.
Особистість, соціум в історичному вимірі
Гресь О. М.
Місце й роль Чорноморського регіону в давньогрецькій міфології . 4
Малярчук Б. В.
Великий Луг: історія та сучасність 6
Черножуков К. О.
Берестейська церковна унія та її вплив на українську культуру . . .11
Овдієнко М. О.
Дубенський форт — загадкова архітектурна пам'ятка XIX століття .13
Мачака А. О.
Бубнівська кераміка: спадок української гончарної традиції 17
Ашомка А. П.
Валуєвський циркуляр як приклад боротьби російської влади
проти української культури та національного руху 20
Чорноштан А. Ю.
Фундатор українського театру Михайло Старицький 23
Колесник А. Д.
Внесок Марії Заньковецької
у розвиток українського театрального мистецтва 26
Амбурцева О. В.
М. Леонтович та його внесок
у розвиток українського та світового музичного мистецтва. 29
Бородіна Ю. Р.
Мистецтвознавець і журналіст Василь Бутенко (Хмурий) 32
Лічкевич М. А.
Життєвий та науковий шлях випускника КПІ
Новікова Миколи Васильовича 35
Швець В. А.
Значення «Національного дендрологічного парку «Софіївка»»
у культурному житті України 38
Федосєєва А. О.
Українські народні звичаї та обряди святкування Івана Купала . . .42
Тернова Р. О.
Українські пам'ятки архітектури, які постраждали
від Російської агресії, та їхня історія 45

Секція ІІ. Досвід державотворення та правотворення. Етнічний та етнополітичний розвиток суспільства.

Терещук А. Ю.
Мій рідний край: історія села Мартинівки Житомирської області . .48
Кушніренко А. О.
Вплив християнства на формування світогляду Київської Русі . . .51
Кравченко Я. Є.
«Руська правда» як перший звід законів у Східній Європі 54
Перехрест Л. М.
Бій під Крутами в національній пам'яті українців 58
Калачук М. В.
Деякі особливості державотворчих пошуків
гетьмана Павла Скоропадського 60
Книш Б. Р.
Українсько-польські депортації середини XX століття 63
Литвин В. В.
Євроінтеграція в Україні за часів президентства Віктора Ющенка . .66
Гоць Д. В.
Перспективи України в Європейському Союзі: переваги та загрози 70
Качуєвська В. В.
Революція Гідності: причини, хід, наслідки 73

Секція ІІІ. Актуальні проблеми історії науки і техніки

Дрюк В. В.
Історія української технічної думки
в козацьку добу (XV–XVIII століття) 77
Байда І. П.
Функціонування друкарні Почаївської лаври
в другій половині XIX — першій декаді XX століття 80
Шевченко Т. О.
Створення та діяльність ТЕФ (НН ІАТЕ) 85
Мацюк А. В.
Наша енергія — наше майбутнє:
історія створення Рівненської атомної електростанції 88
Хнюкало В. С.
Каховська ГЕС: від історичного інженерного подвигу
до екологічної катастрофи (уроки для майбутнього). 92
Баннікова С. О.
Аварія на ЧАЕС: причини, особливості ліквідації,
наслідки та значення для сьогодення 95

Наукове видання

УКРАЇНА: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ПАМ'ЯТЬ

Реферати, виголошені на XXVI та XXVII студентській науково-практичних конференціях 2022, 2023 рр.

Підписано до друку 14.11.2024 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 5,81.

© Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»